

FUNDACIÓ JAUME BOFILL

**INFORME PER A LA
CATALUNYA DEL 2000**

**SOCIETAT,
ECONOMIA, POLÍTICA,
CULTURA**

EDITORIAL MEDITERRÀNIA

FUNDACIÓ JAUME BOFILL

**INFORME PER A LA
CATALUNYA DEL 2000**

A la memòria de Josep M. Vilaseca i Marcet

FUNDACIÓ JAUME BOFILL

INFORME PER A LA CATALUNYA DEL 2000

**SOCIETAT,
ECONOMIA, POLÍTICA,
CULTURA**

Coordinació General: Jordi Sànchez

Coordinació Societat: Cristina Sànchez

Coordinació Economia: Antoni Soy

Coordinació Política: Jordi Sànchez

Coordinació Cultura: Joan Manuel Tresserras

Coordinació Llengua: Isidor Marí

EDITORIAL MEDITERRÀNIA

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic, resta rigorosament prohibida sense l'autorització dels propietaris del «copyright», i estarà sotmesa a les sancions establertes a la llei.

Primera edició: novembre del 1999

© Fundació Jaume Bofill, 1999
Provença, 324, 1r.
Tel. 93 458 87 00
Fax 93 458 87 10
08037 Barcelona
e-mail: fbofill@fus.org
Internet: <http://www.fus.org/fbofill>

© d'aquesta edició: Editorial Mediterrània, S.L.
Guillem Tell, 15, entl.
08006 Barcelona
Tel. 93 218 34 58
Fax 93 237 22 10
e-mail: edit.med@retemail.es

Coordinació editorial: Eduard Fornés
Disseny, maquetació i coberta: Jordi Vives

ISBN: 84-8334-090-9
DL: B- 48.147-1999

Impressió Romanyà Valls, Capellades (Anoia)
Imprès a Catalunya – Printed in Catalonia

Llista d'autors

Societat

Ajenjo, Marc	Investigador del Centre d'Estudis Demogràfics
Alabart, Anna	Professora de sociologia a la UB
Blanes, Armand	Investigador Centre d'Estudis Demogràfics
Borràs, Vicent	Professor de Sociologia a la UAB
Borrell, Carme	Servei d'Informació Sanitària. Institut Municipal de Salut Pública. Ajuntament de Barcelona
Brugal, M. Teresa	Servei d'Epidemiologia. Institut Municipal de Salut Pública. Ajuntament de Barcelona
Calzada, Teresa Eulàlia	Professora de Pedagogia a la UAB
Capellades, Joaquim	Sotsdirector de l'Institut d'Estadística de Catalunya
Carrasquer, Pilar	Professora de sociologia a la UAB
Domínguez, Màrius	Professor de sociologia i metodologia a la UB
Mompart, Anna	Dep. Sanitat i Seguretat Social. Generalitat de Catalunya
Pérez, Glòria	Dep. Sanitat i Seguretat Social. Generalitat de Catalunya
Rambla, Xavier	Professor de sociologia a la Universitat Vic
Rohlfs, Izabella	Servei d'Informació Sanitària. Institut Municipal de Salut Pública. Ajuntament de Barcelona
Romero, Alfons	Professor de sociologia a la UdG
Sánchez, Cristina	Professora de sociologia a la UdG
Subirats, Marina	Institut d'Estudis Metropolitans UAB
Tejero, Elisabet	Investigadora vinculada al Departament de Sociologia a la UAB
Torns, Teresa	Professora de sociologia a la UAB
Villalbí, Joan Ramon	Institut Municipal de Salut Pública de Barcelona

Economia

Amorós, Jordi	Geògraf
Costa, Alex	Subdirector de l'Institut d'Estadística de Catalunya
Galter, Jordi	Investigador de l'Institut d'Estadística de Catalunya
Garcia, José	Professor d'Economia Aplicada a la UB
Lasheras, Miquel	Professor d'Economia Aplicada a la UB
Montasell, Josep	Enginyer Tècnic Agrícola
Oliveres, Jordi	Director de l'Institut d'Estadística de Catalunya
Soy, Antoni	Professor d'Economia a la UB
Viladecans, Elisabet	Professora d'Economia Aplicada a la UB

Política

Aguar, M. Josep	Professora de Ciències Polítiques a la UAB
Argelaguet, Jordi	Professor de Ciències Polítiques a la UAB
Barceló, Mercè	Professora de Dret Constitucional UAB i exlletrada del Tribunal Constitucional
Carreras, Josep M.	Sindicatura de Comptes de Catalunya
Carrillo, Marc	Professor de Dret Constitucional a la UPF
Casademunt, Alexandre	Professor de Ciències Polítiques a la UAB
Costa, Joan	Socioleg, membre de l'equip EARHA
D'Ambrosio, Aldo	Responsable de l'Oficina de Coordinació Electoral de la Generalitat de Catalunya
Darder, Pere	Professor de pedagogia a la UAB
Funes, Jaume	Psicopedagog, Professor a l'Escola de Treballadors Socials
Garcia, Caterina	Professora de Relacions Internacionals a la UPF
Garcia, Emili	Economista, membre de l'equip EARHA
Gasch, Emili	Professor d'Economia a la UAB
Gomis, Joan	President de Justícia i Pau
Hernández, Mateu	Professor de Sociologia a la UPF
Jordana, Jacint	Professor de Sociologia a la UB
López, Guillem	Professor d'Economia a la UPF
Magre, Jaume	Professor de Ciència Política a la UB
Martí, Fèlix	Director del Centre UNESCO de Catalunya
Martínez, Rafael	Professor de Ciència Política a la UB
Martorell, Josep M.	Arquitecte
Matas, Jordi	Professor de Ciència Política a la UB
Ortun, Vicenç	Professor d'Economia a la UPF
Pallarés, Francesc	Professor de Ciència Política a la UPF
Pelàez, Lluç	Màster en Gestió Pública a la UAB
Recasens, Amadeu	Director de l'Escola de Policia de Catalunya
Reventós, Joan	President del Parlament de Catalunya (1995-1999)
Sánchez, Jordi	Professor de Ciència Política a la UAB. Fundació Jaume Bofill
Sellarès, Miquel	President del Centre d'Estudis Estratègics de Catalunya
Taxer, Mercè	Economista, membre de l'equip EARHA
Vallès, Antoni	Llicenciat de Ciència Política per la UAB
Vilanova, Josep M ^a	Economista, membre de l'equip EARHA

Cultura

Aragay, Ignasi	Periodista especialitzat en temàtica cultural del Diari Avui
Badia, Lluís	Professor de Ciències de la Comunicació a la UAB
Bargalló, Josep	Professor Ensenyament mitjà. Expert en cultura popular. Diputat al Parlament de Catalunya.
Bergés, Laura	Professora de Ciències de la Comunicació a la UAB
Blai, Pep	Periodista especialitzat en temàtica musical.
Bosch, Xavier	Periodista i col·laborador en diversos mitjans (Catalunya Ràdio, TVC i diari Avui)
Casals, Muriel	Professora d'Economia a la UAB
Cònsul, Isidor	Escriptor i crític literari
Corominas, Maria	Professora de Ciències de la Comunicació a la UAB
Duran, Xavier	Periodista especialitzat en temes científics i de recerca
Espinet, Francesc	Professor de Ciències de la Comunicació a la UAB
Gómez, Josep Lluís	Professor de Ciències de la Comunicació a la UAB
Lladó, Antoni	Economista i advocat
Parcerissas, Pilar	Crítica d'Art
Riambau, Esteve	Professor de Comunicació Audiovisual a la UAB i crític de cinema

Sotorra, Andreu	Periodista i Crític teatral
Terribas, Mònica	Professora de Ciències de la Comunicació a la UPF i periodista a la TVC
Tresserras, Joan Manuel	Professor de Ciències de la Comunicació a la UAB

Llengua

Arnau, Joaquim	Professor de Psicologia a la UB
Bastardas, Albert	Professor Filologia Catalana a la UB
Gifreu, Josep	Professor de Ciències de la Comunicació a la UPF
Marí, Isidor	Cap d'Estudis d'Humanitats i Filologia de la UOC
Strubell, Miquel	Professor als Estudis d'Humanitats i Filologia de la UOC

S. Informació

Clotet, Montse	Localret
Mañà, Francesc	Investigador de l'Institut Català de Tecnologia
Nieto, Josep	Cap de Premsa de la UOC

Cronologia

Blanco, Ismael	Llicenciat en Ciències Polítiques i Sociologia
----------------	--

Índex

Presentació. Jordi Porta	13
Societat	15
Introducció. <i>Cristina Sánchez Miret</i>	17
La població de Catalunya. <i>Marc Ajenjo i Cosp, Amand Blanes i Llorens</i>	19
Projeccions de població de Catalunya 2010-2030. <i>Joaquim Capellades</i>	41
Els eixos de la desigualtat social a Catalunya. <i>Cristina Sánchez Miret i Màrius Domínguez</i>	43
Aspectes metodològics. <i>Màrius Domínguez</i>	67
L'evolució de l'estructura social de Catalunya. <i>Marina Subirats</i>	73
El treball i l'ocupació a Catalunya. <i>Pilar Carrasquer i Alfons Romero</i>	75
L'emergència del gènere. <i>Teresa Torns</i>	91
La salut. <i>Carme Borrell, Anna Mompart, M. Teresa Brugal, Izabella Rohlf i Glòria Perez</i>	93
La salut i els serveis sanitaris. <i>Joan Ramon Villalbí</i>	109
Evolució de l'ensenyament a Catalunya. <i>Xavier Rambla</i>	113
Els canvis dins de l'ensenyament en relació a la participació. <i>Teresa Eulàlia Calzada i Isern</i>	133
Habitatge i desigualtats socials a Catalunya en la dècada dels noranta. <i>Elisabet Tejero Gil</i>	137
Cap a un nou model de consum. <i>Vicent Borràs i Català</i>	149
Els darrers anys, una visió global. <i>Anna Alabart Vilà</i>	159
Consideracions finals. <i>Cristina Sánchez Miret</i>	161
Bibliografia	165
Economia	171
Introducció. <i>Antoni Soy</i>	173
La internacionalització de l'economia catalana. <i>Àlex Costa i Jordi Galter</i>	175
Elements estructurals i evolució de l'economia catalana. <i>Jordi Oliveres i Àlex Costa</i>	209
La dinàmica del sector agrari. <i>Josep Montasell</i>	233
La indústria a Catalunya. <i>José García Quevedo i Elisabet Viladecans i Marsal</i>	243
La creixent importància dels serveis. <i>Miquel Lasheras</i>	265
Les infraestructures com a condició necessària per al desenvolupament:	
present i futur. <i>José García Quevedo i Elisabet Viladecans Marsal</i>	277
El cable a Catalunya. <i>Montse Clotet</i>	303
Ús i usuaris de la informació electrònica a Catalunya en diversos àmbits. <i>Francesc Mañà</i>	308

Els desequilibris territorials i la política regional de la Unió Europea a Catalunya. <i>Jordi Amorós</i>	317
Consideracions finals. <i>Antoni Soy</i>	337
Bibliografia	343
 Política	 347
Introducció. <i>Jordi Sànchez</i>	349
Evolució i comportament electoral. <i>Jordi Sànchez</i>	351
Votació electrònica. <i>Aldo D'Ambrosio</i>	367
Els partits: principals aspectes de la vida interna. <i>Rafael Martínez, Francesc Pallarés i Antoni Vallès</i>	369
El govern. <i>Jordi Matas</i>	397
La presència exterior de la Generalitat. <i>Caterina Garcia Segura</i>	405
El Parlament de Catalunya. <i>Jordi Argelaguet i Argemí</i>	413
Vint anys de Parlament. <i>Joan Reventos</i>	425
L'evolució del perfil sociodemogràfic dels alcaldes a Catalunya. <i>Jaume Magre</i>	427
Activitats del Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya. <i>Marc Carrillo</i>	435
El Tribunal Constitucional. <i>Mercè Barceló i Serramalera</i>	439
El poder judicial. <i>Marc Carrillo</i>	447
La Sindicatura de Comptes de Catalunya. <i>Josep M. Carreras i Puigdemongolas</i>	453
La Política Sanitària a Catalunya. <i>Guillem López i Casanovas i Vicente Ortún Rubio</i>	465
Escolarització a Catalunya. <i>Jaume Funes</i>	477
Encara és possible fer escola. <i>Jaume Funes</i>	489
I la persona del segle XXI ?. <i>Pere Darder</i>	491
La Universitat Oberta de Catalunya, la consolidació d'una universitat sense distàncies . <i>Josep Nieto</i>	494
La política d'habitatge. <i>Emili Garcia, Josep M. Vilanova, Mercè Taxer i Joan Costa</i>	497
La transformació urbana a partir dels Jocs Olímpics de 1992 . <i>Josep M. Martorell</i>	505
Reflexions sobre el comportament de les finances de la Generalitat. <i>Emili Gasch</i>	509
La seguretat ciutadana a la dècada dels anys noranta . <i>Amadeu Recasens</i>	517
Dificultats i reptes d'un model policial català . <i>Miquel Sellarès</i>	523
Cap a la consolidació d'un model sindical. <i>Mateu Hernández i Jacint Jordana</i>	527
L'associacionisme empresarial a Catalunya. <i>Alexandre Casademunt i M. José Aguar</i>	541
Les ONG catalanes i la seva projecció internacional. <i>Fèlix Martí</i>	549
L'evolució de les ONG. <i>Joan Gomis</i>	553
Insubmissió. Antimilitarisme i desobediència civil. <i>Lluc Pelaez</i>	555
Consideracions finals. <i>Jordi Sànchez</i>	557
Bibliografia	561
 Cultura	 565
Introducció. <i>Joan Manuel Tresserras</i>	565
L'evolució del patrimoni. <i>Ignasi Aragay i Sastre</i>	571
Els actors culturals. <i>Maria Corominas, Laura Bergés, Lluís Badia i J. Àngel Guimerà</i>	583
Món editorial i creació literària. <i>Isidor Cònsul</i>	629
Les arts escèniques. <i>Andreu Sotorra</i>	637
El cinema i la producció audiovisual. <i>Esteve Rimbau</i>	643
La música popular a Catalunya a l'última dècada: obertura, pluralització i reconstrucció. <i>Pep Blay</i>	649
Manifestacions de cultura popular. La festa. <i>Josep Bargalló Valls</i>	657
Les arts plàstiques i la sensibilitat. <i>Pilar Parcerisas</i>	663
El Periodisme. <i>Josep Lluís Gómez Mompert</i>	669
La recerca científica i les universitats. <i>Xavier Duran</i>	673
La historiografia i la recreació del passat. <i>Francesc Espinet i Burunat</i>	679

El pes dels mitjans i les xarxes de comunicació. <i>Mònica Terribas i Sala i Xavier Bosch i Sancho</i>	685
Estructura, canvis i perspectives de la indústria cultural. <i>Ton Lladó</i>	699
La cultura, el mercat i la política. <i>Muriel Casals</i>	705
Consideracions finals. <i>Joan Manuel Tresserras</i>	711
Bibliografia	717
La Llengua. <i>Isidor Mari</i>	719
Dades demolingüístiques. <i>Miquel Strubell</i>	731
Els programes d'immersió al català: un marc de qualitat. <i>Joaquim Arnau</i>	741
Comunicacions institucionalitzades i comunicacions individualitzades. <i>Albert Bastardas i Boada</i>	747
Els <i>media</i> en català i la nova frontera digital. <i>Josep Gifreu</i>	751
La llengua catalana i les tecnologies del llenguatge. <i>Isidor Mari</i>	755
Bibliografia	757
Cronologia	761

Presentació

L'any 1989 la Fundació Jaume Bofill va publicar un informe sobre la primera dècada després de les primeres eleccions lliures que es van celebrar un cop restablerta la monarquia parlamentària: *Catalunya 77-88*. Es tractava d'un balanç social, econòmic, polític i cultural dels primers anys de normalitat democràtica després de les fosques dècades de la dictadura franquista.

A les portes del segle XXI, ens ha semblat útil i convenient de publicar ara un altre informe que, en continuïtat amb l'anterior, ofereixi una visió de l'evolució de la societat catalana fins a la fi dels noranta. L'estructura del llibre, tot i que hem volgut conservar fins on ha estat possible l'estructura de l'anterior, té algunes modificacions significatives. Això és degut al fet que, d'una banda, els col·laboradors i els coordinadors són diferents i, de l'altra, que hi ha temes que han irromput els darrers anys amb prou força —per exemple, les noves tecnologies— com per donar-los un tractament més aprofundit. Així i tot, aquest volum està en perfecta continuïtat amb el que varem publicar fa deu anys, de manera que amb tots dos s'ofereix una visió prou completa i coherent de l'evolució que hem seguit des del restabliment de la democràcia.

Aquest llibre s'afegeix a les diverses aportacions que darrerament s'han fet per facilitar un millor coneixement de la societat on vivim. Per esmentar-ne algunes de les més significatives, valgui citar *La Societat Catalana*, (Institut d'Estadística de Catalunya, 1999); *El Sistema polític de Catalunya*, (Tecnos-UB-UAB, 1998), o el volum XII de *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, dedicat al període 1980-1997, (Enciclopèdia Catalana, 1999).

La novetat i la utilitat del text que ara el lector té a les mans és, d'una banda, que s'hi han incorporat les darreres dades disponibles i, de l'altra, ofereix una síntesi d'alta divulgació apta tant per a universitaris com per a persones no necessàriament especialistes que desitgen tenir a mà una informació rigorosa i suficient per a una correcta intel·ligència de l'evolució recent i de la situació actual del país. Vull agrair en aquest punt la col·laboració de l'Institut d'Estadística de Catalunya, i molt concretament del seu director, en Jordi Oliveres, que ha permès als investigadors autors de l'informe accedir a les dades més recents que l'Idesc disposa.

Més de vint anys de vida democràtica, homologada segons els criteris del món occidental, han estat una novetat a les nostres latituds. La democràcia ha passat de ser allò sempre esperat i desitjat a ser allò conegut i criticat. Val la pena de recordar la diferència entre la democràcia, concebuda com un sistema de valors, i la democràcia, entesa com una forma concreta i històrica d'organitzar la convivència d'acord amb aquells valors. En aquesta segona visió, s'ha produït una apreciació popular i generalitzada de desencís. Hi ha una percepció popular negativa sobre els polítics. Tot i ser persones que realitzen una de les tasques més nobles de la societat, han caigut en el descrèdit per causa de l'aprofitament d'alguns i per causa de la desconfiança en els partits on s'enquadren, en els quals s'observa tant un anquilosament de les estructures com un cert arribisme.

Aquesta dècada, que acaba amb la màgia cronològica d'obrir-nos a un nou segle i a un nou mil·lenni, sembla que hagi accelerat els canvis que sempre es produeixen en qualsevol societat, per

presentar-nos uns reptes i unes incerteses que imposen amb més força l'eterna pregunta prospectiva de cap on va el nostre món.

La desaparició dels blocs, la globalització de l'economia, el suposat "pensament únic" en el terreny ideològic, l'envelliment de les estructures estatals, tant per la inevitable integració exterior com per la creixent reivindicació nacional interior, les bosses d'exclusió produïdes per la societat dual davant el progrés i el benestar, la precarietat laboral... són alguns d'aquests reptes.

A Catalunya es presenten, a més, uns reptes específics: la fi d'una etapa d'autogovern i l'obertura d'una de nova que permeti una integració a Espanya i Europa més justa i més satisfactòria, d'acord amb l'opinió de la majoria dels seus ciutadans en un exercici lliure, democràtic i clar de la sobirania del poble.

dans en un exercici lliure, democràtic i clar de la sobirania del poble.

Aquests reptes poden abordar-se amb més eficàcia si es disposa d'un balanç rigorós dels darrers anys, que permeti un coneixement suficient de la situació present. El balanç i el coneixement del present haurien d'esdevenir les eines que els actors socials i polítics han de fer servir per orientar millor la seva actuació de cara al futur, d'acord amb les conviccions pròpies de cada família ideològica. La pretensió d'aquest llibre és fornir aquestes eines.

Jordi Porta

Novembre, 1999

SOCIETAT

Introducció

Cristina Sánchez Miret

En aquest apartat del llibre –societat– es tracten els temes següents: treball, educació, consum, habitatge, salut, estructura poblacional i estructura social des de l'any 1989 fins a l'any 1998 a Catalunya. Tots són temes bàsics, certament els més significatius, que ens poden permetre de tenir una visió prou acurada de la societat catalana a les acaballes del segle XX. El tractament de cada tema ha estat diferent segons l'enfocament dels autors dels capítols, però en tots els casos tenen per fil conductor, d'una banda, l'anàlisi evolutiva i, de l'altra, l'anàlisi de les desigualtats. En el primer cas es tracta d'una norma metodològica que pretén donar una visió comparativa de l'abans i el després, veure com evoluciona la societat per comparació al període anterior¹, i també per referència a la situació actual de realitats paral·leles en altres societats. Aquesta norma s'ha pogut complir de manera desigual al llarg dels diferents capítols per una qüestió d'accés i de sistema comparatiu de les dades, però en tots els casos roman aquest esperit expressat amb més o menys força. El mateix ha passat amb la qüestió territorial. El llibre parla de la societat catalana, és a dir, de tot Catalunya. És cert que no disposem de dades de tot el territori català amb la mateixa intensitat, i així el tractament territorial difereix en alguns aspectes d'un capítol a l'altre, però sempre mantenint la perspectiva d'analitzar la realitat de tot Catalunya i no només d'una part.

El segon fil conductor d'aquest apartat del llibre, el més important, és el tractament dels diver-

sos espais socials de les desigualtats entre els col·lectius socials. El que es pretén a cada capítol és analitzar l'estat actual de la situació tenint present si les desigualtats socials entre individus han augmentat o han disminuït en aquest període i respecte a l'anterior. És el tema central de l'apartat de societat, que dona sentit i coherència a l'anàlisi tot i no oferir una sola resposta ni poder parlar de desigualtats en un sol sentit. És important parlar de les desigualtats i sempre ho ha estat. Si la societat segueix aquest caminar continuarà sent-ho, i indubtablement cal fer-ho en l'actualitat. Les desigualtats entre els individus d'una mateixa societat són un aspecte incòmode de la realitat social, un aspecte que no s'acostuma a tractar en els discursos oficials, si no és d'una manera tangencial o marginal. Tampoc no emergeix en els discursos individuals o col·lectius de la nostra vida quotidiana, perquè la societat catalana, igual que la resta de societats del món capitalista avançat, ha fet seu un discurs ideològic basat en la individualitat, la competència i l'esforç personal. Independentment que aquests valors agradin o no, cal tenir present que comporten la desaparició de l'escena de conceptes tals com la desigualtat d'oportunitats, la discriminació de col·lectius i les diferències d'accés als béns socials de tot tipus: uns temes que són centrals per als estudiosos de la realitat social i per a tots els qui vulguin conèixer i entendre com és la societat en què viuen. Fins i tot en el camp de les ciències socials, tenen una certa ressonància les teories que, en voler assenyalar els trets definidors de la societat de final de segle, en donen una visió que es perd en qüestions més abstractes que l'anàlisi del seu teixit estructural concret. Deixant de banda les desigual-

¹ Vegeu Fundació Bofill, Catalunya 77-88. Societat, Economia, Política i Cultura, Barcelona, 1989.

tats en què viuen els individus que la componen, desigualtats que no han deixat d'existir i a les quals aquests fenòmens poden donar noves formes².

¿Vol dir això que donem per descomptat que vivim en una societat desigual? Sí i no. D'una banda, com a lectors de diaris i ciutadans coneixedors de la realitat que ens envolta, ens arriben informacions que poden induir a aquesta conclusió: coneixem gent a l'atur, llegim al diari sobre les condicions de vida dels immigrants, veiem gent captant o demanant menjar pel carrer, quan molts de nosaltres anem a treballar amb cotxe, i anem de compres i de vacances. No n'hi ha prou amb aquest apropament a la realitat des del món del sentit comú. Cal que no donem per descomptada la desigualtat entre els individus, sinó que analitzem la realitat des de la possibilitat –la hipòtesi en termes científics– que la desigualtat pot existir a la societat, i pot tenir cares diferents, o una de sola que es va transformant: tal pot ser la principal característica estructuradora de la nostra societat. Podreu trobar la resposta en la lectura dels diferents capítols del llibre, els quals aporten uns trets característics de la vida dels habitants de Catalunya en l'actualitat i els elements explicatius que ens fan comprendre per què és així.

La lectura d'aquesta anàlisi tindrà tant d'interès en el seu conjunt o només en alguna de les seves parts, segons sigui la necessitat del lector. Per això ara detallem breument què es pot trobar a cada capítol. En el capítol de conclusions es fa un balanç final de les aportacions de tots els temes tractats.

El primer apartat mostra una radiografia de la població catalana i de la seva evolució. Comença parlant del creixement de la població i quina és la seva distribució en el territori català, fent esment especialment de com ha incidit en aquests fets la fecunditat, la mortalitat i les migracions. En segon lloc, se centra en l'estructura de la població, on fa una àmplia reflexió sobre el fenomen de l'envelliment i l'estructura de les llars catalanes.

El segon s'ocupa de l'estructura social del territori català. En aquest text s'ofereix una aproximació a les diferències territorials a partir de les dades

socioeconòmiques que aporta l'Estadística de Població de 1996. Es fa una descripció dels eixos socials que marquen les semblances i diferències entre les comarques catalanes.

El capítol sobre treball enfoca l'anàlisi d'aquest bé social a partir de la distinció entre treball i ocupació per tal de donar compte també de l'evolució del treball domèstic o de la reproducció, que permet la visió completa del concepte treball en la nostra societat. Hi trobem, d'una banda, l'anàlisi de les diferents situacions dels col·lectius poblacionals respecte de l'ocupació i, de l'altra, com afecten aquests col·lectius els canvis en l'estructura productiva i les noves condicions de treball que caracteritzen el mercat actual.

El tema sobre la salut, es presenta com un dels problemes centrals de la societat catalana de fi de segle. Es descriu l'evolució de la mortalitat dins del context europeu i l'evolució de dos problemes emergents des de començament dels anys 80, la sida i les drogues, com a exemples de la desigualtat social en salut.

L'apartat sobre educació presenta l'evolució de l'ensenyament a Catalunya a partir de l'anàlisi dels factors socials de l'escolaritat, que mostren les desigualtats existents segons la comarca on es viu, segons l'escola –pública o privada– i segons el sexe de l'individu.

El capítol sisè és dedicat a un altre dret fonamental dels individus a la nostra societat, l'habitatge. El tema fonamental és l'anàlisi de la dinàmica de desigualtat entre diferents col·lectius que genera el desequilibri entre la necessitat social d'habitatge i l'oferta actual a Catalunya. El capítol parteix de l'anàlisi de les condicions d'habitatge a Catalunya, i acaba amb una reflexió sobre quins són els reptes de l'oferta d'habitatge tenint en compte la dinàmica poblacional de la societat.

Finalment s'aborda el consum s'aborda la segmentació i la polarització social com a trets definidors, que ens aboquen a un nou model de consum. En primer lloc, s'analitza l'evolució els darrers anys, passant tot seguit a assenyalar les característiques del model actual de consum de la població.

² Per exemple, Beck, U. 1998. *La sociedad del riesgo*. Barcelona: Paidós.

La població de Catalunya

Marc Ajenjo i Cosp
Amand Blanes i Llorens

La població de Catalunya segons el padró de 1996 era de 6.090.000 habitants, mentre que al cens de 1991 era de 6.059.000: un increment absolut per al conjunt del període de poc més de 40.000 persones. Aquest ritme de creixement és més de 10 cops inferior al que es va donar a la primera meitat dels anys setanta, quan la població de Catalunya va augmentar entorn de 550.000 persones. La pregunta és immediata: quins canvis han sofert els components del creixement de la població catalana per tal d'explicar aquesta diferència de ritme?

L'alentiment en el creixement de la població no és sinònim d'estabilitat en la distribució territorial a l'interior de Catalunya, sinó que es donen tant diferències de creixement a nivell territorial, com la configuració de nous esquemes de poblament. A més, els canvis en la dinàmica poblacional han portat implícita una important modificació de l'estructura per sexe i edats de la població, que no només ha influït sobre la mateixa dinàmica demogràfica, sinó també en altres aspectes de la vida social i econòmica.

En aquest capítol s'analitza, en primer lloc, l'evolució recent de la població catalana, emmarcada dins l'evolució històrica a més a llarg termini, així com les noves tendències del poblament. En segon lloc, s'estudien els canvis que s'han produït en els fenòmens que afecten el creixement de la població, centrant l'atenció especialment en la important davallada de la fecunditat de 1975 ençà. Després, s'aprofundeix en els canvis de l'estructura per sexe i edats de la població, sobretot en el procés d'envelliment i les repercussions conseqüents. En un quart apartat, es tracten les formes

familiars i la composició de les llars, i es conclou amb unes reflexions sobre el futur de la població catalana.

1. El creixement de la població i la seva distribució territorial

La població de Catalunya ha augmentat al llarg del segle en més de 4 milions de persones, amb un ritme de creixement superior al del conjunt de l'Estat, la qual cosa n'ha fet augmentar el pes relatiu (taula 1). El creixement s'ha produït amb intensitats diferents, en funció principalment dels fluxos migratoris i dels nivells de natalitat. En termes generals, es poden distingir tres grans períodes. El primer, fins a l'any 1950, quan Catalunya té unes taxes de creixement similars a les del conjunt de l'Estat, i és caracteritzat per una paulatina disminució de la fecunditat, la qual va restar compensada per una reducció progressiva de la mortalitat (a excepció dels períodes 1918-19 i 1936-45) i per un moviment migratori finalment positiu. El segon, entre 1950 i 1975, es caracteritza per un fort creixement, amb taxes que dupliquen les del conjunt de l'Estat, pel paper positiu que van jugar-hi els tres factors del creixement poblacional: manteniment de la davallada de la mortalitat, augment de la natalitat i uns importants fluxos immigratoris. El tercer període comença l'any 1975, any a partir del qual el creixement de la població entra en una fase d'alentiment, amb taxes clarament inferiors a les de l'Estat, conseqüència de la davallada de la natalitat i pel fet que es va perdre un dels motors fonamentals del creixement, la immigració de la resta de l'Estat.

Taula 1: Creixement poblacional de Catalunya i Espanya. 1900-1996

	Població (milers)		Taxa creixement anual		Pes relatiu
	Catalunya	Espanya	Catalunya	Espanya	Catalunya
1900	1.984	18.831	5,7	5,7	10,5%
1910	2.099	19.927	11,6	10,0	10,5%
1920	2.356	22.013	14,9	8,8	10,7%
1930	2.732	24.027	6,5	9,4	11,4%
1940	2.916	26.387	9,9	6,6	11,1%
1950	3.219	28.172	19,1	8,9	11,4%
1960	3.888	30.777	27,6	10,1	12,6%
1970	5.108	34.042	20,8	11,3	15,0%
1975	5.660	36.012	9,9	8,8	15,7%
1981	5.956	37.682	0,7	4,1	15,8%
1986	5.979	38.473	2,7	2,1	15,5%
1991	6.059	38.872	1,0	5,6	15,6%
1996	6.090	40.000			15,2%

Font: Censos i Padrons de 1900 a 1996. Elaboració pròpia

La segona meitat dels anys setanta representa, doncs, una ruptura entre dues etapes diferenciades en l'evolució de la població catalana. Aquest trencament ha comportat passar d'un període de creixement qualificat d'explosiu —entre 1960 i 1975 la població va augmentar en 1,77 milions amb un increment mitjà anual de 118.000 persones—, a un període d'estancament, ja que els darrers quinze anys la població de Catalunya només ha augmentat en 134.000, és a dir, uns 9.000 efectius anuals de mitjana.

Analitzant a fons aquest darrer període, s'observa que la desacceleració i estancament en el crei-

xement són deguts a la inversió dels factors que anteriorment havien jugat un paper fonamental (taula 2):

- Paulatina pèrdua de la pròpia capacitat interna de creixement, mesurada en termes de creixement natural, és a dir, de diferència entre naixements i defuncions. La reducció del creixement natural és degut, fonamentalment, a la important davallada de la natalitat que ha passat dels 490.000 naixements del període 1976-1980 als 277.000 del darrer quinquenni. A causa del progressiu en-

Taula 2: Components del creixement de la població. Catalunya 1976-1995

	Naixements	Defuncions	Creix Natural	Saldo Migratori	Creix total
1976-1980	490.494	226.014	264.480	31.541	296.021
1981-1985	343.763	231.074	112.689	-90.465	22.224
1986-1990	289.604	243.770	45.834	35.022	80.856
1991-1995	277.327	262.230	15.097	15.449	30.546

Font: Censos, Padrons i Moviment Natural de la Població. Elaboració pròpia

velliment de la població, s'ha produït, a més, un increment en el nombre de defuncions de 226.000 a 262.000. Això ha provocat que, mentre l'aportació del creixement natural al creixement total de la població el segon quinquenni dels setanta fou de 264.000 efectius, aquest darrer quinquenni només ha estat de 15.000.

- Pèrdua de la capacitat d'atracció d'immigrants. Entre 1960 i 1975 l'aportació del saldo migratori al creixement de la població catalana va ser de gairebé un milió de persones, mentre que entre 1976 i 1996 el saldo esdevé gairebé nul, fins i tot lleugerament negatiu.

L'estancament en el creixement de la població amaga una pluralitat de situacions internes, que han provocat l'aparició els darrers anys de noves formes de distribució territorial de la població. En termes generals, l'evolució de la població, des de la dècada dels seixanta, manifesta una dualitat en el territori, amb una zona de creixement que s'estén al llarg del litoral i prelitoral i una àmplia zona de decreixement a l'interior, a excepció del creixement d'algunes capitals comarcals.

L'anàlisi del darrer període, entre 1991 i 1996, mostra aquesta diversitat, ja que de les 41 comarques, en 9 es donen taxes de creixement negatives, en 16 les taxes de creixement per bé que positives no arriben al 10%, i en 4 es donen taxes de creixement superiors al 20% (taula 3).

Un dels elements clau en la nova distribució territorial de la població han estat precisament els canvis que s'han produït a la Regió Metropolitana de Barcelona i a les comarques de la rodalia. Els fets més destacables han estat el decreixement de la ciutat de Barcelona, iniciat ja els anys setanta, i el menor creixement del seu entorn metropolità més proper, de manera que les comarques que envolten el Barcelonès han reduït considerablement el creixement en relació a la segona meitat dels setanta. Els màxims s'han desplaçat paulatinament cap a comarques més allunyades i situades geogràficament cap al sud, com són el Baix Penedès i Garraf. Altres comarques amb creixements importants són, per aquest mateix ordre, el Pla de l'Estany, el Baix Camp, el Baix Empordà, la Selva i Anoia; a més dels casos específics del Pallars Sobirà i de la Val d'Aran, encara que cal tenir en compte que es tracta de comarques amb minsos efectius poblacionals.

En relació a les comarques que perden població, destaca el canvi produït entre 1986-1991 i 1991-1996. En el primer d'aquests quinquennis, el creixement de la població de Catalunya va ser del 2,7% anual, en canvi, hi va haver 16 comarques que van perdre població. Per contra, en el quinquenni 1991-1996, si bé el creixement de Catalunya va ser menor, es va reduir el nombre de comarques decreixents a només 9. Aquestes comarques, a més del cas peculiar del Barcelonès, són comarques de l'interior rural de Catalunya i alguna del Pirineu, que es caracteritzen fonamentalment pel fet de tenir unes estructures de població molt envellides.

L'estructura per edats de les comarques condiciona en gran mesura el seu creixement natural, ja que les comarques envellides, en tenir una menor proporció de població en edat fèrtil i una major proporció de gent gran, tenen unes taxes de natalitat menors i unes taxes de mortalitat més altes, fet que provoca creixements naturals negatius. Per contra, les taxes de creixement natural més positives es donen a les comarques que envolten el Barcelonès i d'altres que, com el Tarragonès, es caracteritzen pel fet de tenir unes estructures poblacionals joves com a conseqüència de ser comarques que han estat o que són focus d'atracció d'immigrants.

Els moviments migratoris esdevenen un component determinant de la intensitat del creixement total de les comarques, com s'observa en el fet que els creixements més importants de població es donen en les comarques que, com el Baix Penedès o Garraf, tenen les taxes més elevades. Un aspecte que cal destacar és que, a diferència del creixement natural, només tres comarques perden població per migracions i, a més, sols el Barcelonès presenta una pèrdua important.

El fet que 9 comarques hagin perdut població el darrer quinquenni però que només 3 tinguin un saldo migratori negatiu, assenyalava la importància que tenen i tindran les estructures poblacionals sobre l'evolució de la població comarcal. En aquest sentit, les comarques envellides tenen un handicap al seu creixement, ja que per aconseguir increments en els efectius poblacionals han de tenir uns saldos migratoris positius d'una certa consideració per tal de poder compensar les pèrdues provocades pel creixement natural. Un exemple significatiu és el Pallars Sobirà, on s'ha donat una taxa de creixement del 14,1% anual com a resultat d'un creixement migratori positiu del 19,3% i un creixement natural negatiu del 5,2% anual.

Taula 3: Població i taxes de creixement anuals (en %). Comarques 1991-1996

	Població 1991	Població 1996	Taxa total	Taxa natalitat	Taxa mortalitat	Creix. Natural	Creix. Migratori
Alt Camp	34.016	34.403	2,3	8,9	10,5	-1,5	3,8
Alt Empordà	90.755	93.172	5,3	10,0	9,5	0,6	4,7
Alt Penedès	69.863	73.196	9,3	9,1	9,4	-0,3	9,6
Alt Urgell	19.010	19.006	0,0	7,9	12,1	-4,2	4,2
Alta Ribagorça	3.514	3.542	1,5	7,3	8,3	-1,0	2,5
Anoia	82.450	86.964	10,7	9,5	8,4	1,1	9,6
Bages	152.177	152.586	0,5	8,3	9,7	-1,4	1,9
Baix Camp	131.599	140.540	13,2	9,9	8,5	1,5	11,7
Baix Ebre	64.645	65.879	3,8	8,2	10,9	-2,7	6,5
Baix Empordà	89.930	95.986	13,0	10,4	8,9	1,5	11,5
Baix Llobregat	610.192	643.419	10,6	9,8	6,5	3,3	7,3
Baix Penedès	38.080	47.550	44,2	10,0	8,0	1,9	42,3
Barcelonès	2.302.137	2.131.378	-15,4	8,3	9,5	-1,3	-14,1
Berguedà	38.965	38.606	-1,8	7,3	12,2	-4,9	3,1
Cerdanya	12.396	12.757	5,8	7,5	9,4	-1,8	7,6
Conca de Barberà	18.001	18.285	3,1	7,7	12,7	-5,0	8,1
Garraf	76.915	90.435	32,3	10,2	8,9	1,3	31,0
Garrigues	19.429	19.273	-1,6	6,6	12,6	-6,0	4,4
Garrotxa	46.060	46.708	2,8	8,6	10,7	-2,1	4,9
Gironès	125.875	129.044	5,0	10,6	8,4	2,2	2,8
Maresme	293.103	318.891	16,8	10,2	7,3	2,8	14,0
Montsià	54.307	54.765	1,7	8,3	10,2	-1,9	3,6
Noguera	34.782	34.390	-2,3	7,9	11,3	-3,5	1,2
Osona	117.442	122.923	9,1	9,6	8,6	1,0	8,1
Pallars Jussà	12.860	12.817	-0,6	6,1	14,4	-8,2	7,6
Pallars Sobirà	5.418	5.815	14,1	6,1	11,3	-5,2	19,3
Pla d'Urgell	28.802	29.116	2,2	8,4	10,1	-1,7	3,9
Pla de l'Estany	21.072	23.833	24,6	11,6	9,7	1,9	22,7
Priorat	9.475	9.212	-5,6	6,1	13,3	-7,3	1,7
Ribera d'Ebre	23.055	22.442	-5,4	7,5	11,5	-4,0	-1,4
Ripollès	27.167	26.365	-6,0	6,7	11,5	-4,8	-1,2
Segarra	17.040	17.407	4,3	8,5	11,1	-2,6	6,9
Segrià	162.904	163.691	1,0	9,5	9,8	-0,3	1,3
Selva	98.255	104.833	13,0	10,4	7,8	2,6	10,4
Solsonès	10.792	11.171	6,9	7,9	10,4	-2,5	9,4
Tarragonès	155.881	169.016	16,2	10,2	7,2	3,0	13,2
Terra Alta	12.945	12.584	-5,7	6,7	12,9	-6,2	0,5
Urgell	29.789	30.181	2,6	8,0	11,2	-3,1	5,7
Val d'Aran	6.184	7.130	28,5	10,2	6,9	3,3	25,2
Vallès Occidental	649.699	685.600	10,8	10,0	6,8	3,2	7,6
Vallès Oriental	262.513	285.129	16,5	10,1	6,5	3,5	13,0
Catalunya	6.059.494	6.090.040	1,0	9,1	8,6	0,5	0,5

Font: Censos, Padrons i Moviment Natural de la Població. Elaboració pròpia

2. Els components de la dinàmica poblacional els darrers anys

Els canvis que una població pateix al llarg del temps són sempre conseqüència de la dinàmica poblacional, en la qual podem distingir dos components: creixement natural i creixement migratori. El creixement natural de la població és constituït per dos grans fluxos, naixements i defuncions; és a dir, entrades i sortides de població provocades per motius biològics. El creixement migratori es compon de les entrades que produeix la immigració i les sortides de l'emigració.

La fecunditat

Malgrat que de 1975 a 1995 el nombre de naixements s'ha reduït en més de la meitat, passant de 112.000 als 54.000 de 1995, el descens no ha estat uniforme en tot el període, sinó que fou molt més important els primers anys. Les dades més recents, en canvi, mostren indicis d'un cert canvi de tendència: el 1996 s'ha donat un augment de 800 naixements respecte de 1995, i els naixements es xifren en 54.602.

Les variacions en el nombre de naixements poden ser degudes a dos motius: d'una banda, diferències en el volum i en l'estructura per edats de la població femenina de 15 a 49 anys i, de l'altra, canvis en la propensió de tenir fills¹. Tenint en compte que la població femenina en edat de tenir fills s'ha incrementat de 1975 a 1995 en uns 200.000 efectius, s'arriba a la conclusió que el veritable causant de la reducció dels naixements són els canvis en la propensió de tenir fills, és a dir, el descens en els nivells de fecunditat.

La pèrdua de fecunditat entre 1975 i 1996 és realment molt important: el 1996, la fecunditat representa tant sols un 40% del que representava només 20 anys abans. Aquesta pèrdua, però, no ha estat uniforme, i s'hi distingeixen dos períodes:

- 1975-1986: la caiguda de la fecunditat va ser molt important i generalitzada en totes les

edats (taula 4), i es traduí en un important descens en el nombre mitjà de fills per dona i en l'estabilitat de l'edat mitjana a la maternitat. L'únic canvi que es percep és una certa concentració dels naixements en les edats centrals, per la major pèrdua de fecunditat, tant de les dones de més de 40 anys com de les dones de 20 a 24, concentració que es farà molt més evident en el període següent.

- 1986-1996: encara que el descens de la fecunditat no deixa de ser important, ja no es dona en totes les edats, sinó que es produeix un canvi important en l'estructura per edats: les dones de 30 a 39 anys constaten una certa recuperació, dèbil entre 1986 i 1991, i plenament consolidada en el següent quinquenni. Aquesta evolució ha comportat que la fecunditat hagi minvat només un 18%, i que, en canvi, l'edat mitjana a la maternitat s'hagi endarrerit uns dos anys.

L'evolució de la fecunditat a Catalunya ha estat semblant a la que s'ha produït en la majoria dels països del sud d'Europa i contrasta, en canvi, amb el que es produeix al conjunt de la Unió Europea (taula 5). Al conjunt de la UE el 1975 hi havia una fecunditat més baixa i d'edat més avançada que a Catalunya, mentre que actualment la fecunditat de les dones catalanes és menor i més endarrerida. No obstant, una comparació entre Catalunya i les "Regions de nivell 2" mostra com la situació del nostre país no és tan extrema, ja que el 1994 hi havia 44 regions amb una taxa de natalitat menor que la catalana²: les regions del nord d'Itàlia (Ligúria, Vall d'Aosta, Vèneto ...), moltes de l'antiga República Democràtica Alemanya, o fins i tot 9 de les 17 Comunitats Autònomes de l'Estat espanyol (Galícia, Aragó, País Basc ...), entre d'altres.

A l'hora de buscar explicacions demogràfiques al descens de la fecunditat, cal insistir en la importància que té la nupcialitat com a factor intermedi, i analitzar-ne l'evolució més recent. La nupcialitat, en molts indrets de la UE, ha perdut importància com a factor intermedi de la fecunditat per l'elevat nombre de naixements fora del matrimoni. Aquest no és el cas de Catalunya, on aquests naixements,

¹ Aquesta propensió, que rep el nom de fecunditat, se sol mesurar a partir del nombre mitjà de fills que tenen les dones en edat fèrtil, anomenat índex sintètic de fecunditat (ISF). D'altra banda, el calendari d'aquesta fecunditat es mesura a través de l'edat mitjana a la maternitat (EMM).

² EUROSTAT (1996) no publica indicadors de fecunditat al nivell de regions, i la comparació només es possible a partir de la taxa bruta de natalitat.

Taula 4: Taxes específiques de fecunditat (per mil). Catalunya 1975-1996

	1975	1986	1991	1996
15-19	21,8	11,7	6,8	4,8
20-24	150,8	57,3	36,6	20,8
25-29	187,5	108,7	98,3	79,3
30-34	111,0	66,8	74,7	90,0
35-39	53,9	25,7	24,6	31,2
40-44	17,3	6,6	4,6	4,5
45-49	1,5	0,3	0,3	0,2
ISF	2,72	1,39	1,23	1,15
EMM	28,3	28,5	29,3	30,4

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Anuari Estadístic de Catalunya 1998*

si bé en ascens, només representaven un 13,6% del total el 1996. Catalunya se situa, en comparació dels Estats de la Unió Europea, entre els de menor nombre de naixements de mare no casada, amb valors lleugerament superiors als dels països del sud,

com Grècia, Itàlia o Espanya, però molt lluny d'assolir els que es donen a França o Gran Bretanya, on 1 de cada 3 naixements són de mare no casada, o a Dinamarca o Suècia on la meitat de naixements es produeixen fora del matrimoni.

Taula 5: Indicadors de fecunditat. Unió Europea: 1975 i 1994

	1975			1994		
	ISF	EMM	% fora mat	ISF	EMM	% fora mat
Bèlgica (*)	1,74	26,6	3,1	1,55	28,4	14,5
Dinamarca	1,92	26,4	21,7	1,80	29,1	46,9
Alemanya	1,47	26,3	8,5	1,24	28,2	15,4
Grècia	2,38	26,8	1,3	1,35	28,0	2,9
Espanya	2,80	28,7	2,0	1,21	29,7	10,8
França	1,93	26,7	8,5	1,65	28,8	36,1
Irlanda (*)	3,40	29,6	3,7	1,85	30,1	21,2
Itàlia	2,20	27,6	2,6	1,21	29,7	7,8
Luxemburg	1,55	27,1	4,2	1,72	28,8	12,7
Holanda	1,66	27,4	2,1	1,57	29,9	14,3
Àustria	1,82	26,3	13,5	1,44	27,5	26,8
Portugal	2,58	28,2	7,2	1,44	27,9	17,8
Finlàndia	1,68	27,0	10,1	1,85	29,1	31,3
Suècia	1,77	26,7	32,8	1,88	29,2	51,6
Regne Unit	1,81	26,5	9,0	1,74	28,1	32,0
UE15	1,96	27,1	6,8	1,44	28,8	22,5

(*) Les dades de 1994 per l'ISF i per l'EMM són provisionals.

Font: EUROSTAT, 1996

Aquesta forta relació que encara es dona a Catalunya entre nupcialitat i fecunditat fa necessària l'anàlisi de la primera per poder entendre millor l'evolució de la segona. A mitjan dècada dels setenta, es donà una concentració de matrimonis molt elevada (taula 6), conseqüència d'una conjuntura econòmica favorable: durant uns anys aprofitaren per casar-se, tant parelles que no ho havien fet abans com parelles joves que avançaren el seu matrimoni a causa de les expectatives econòmiques.

A partir de 1975, la nupcialitat patí una forta sotragada que durà fins al 1986, i que representà una pèrdua aproximada d'un 40%; es produí, a més, un endarreriment d'un any en l'edat mitjana de nupcialitat, tant per als homes com per a les dones. Aquesta pèrdua és atribuïble tant als valors anormalment alts de 1975 com a l'inici de l'endarreriment de l'edat d'emancipació dels joves, un factor que esdevé molt més important els darrers 10

de transició després d'una fecunditat molt elevada. Paulatinament, el descens no es pot deslligar de la dificultat dels joves en el mercat laboral, que va retardant, primer, l'emancipació familiar, té com a conseqüència immediata la nupcialitat i, en darrer terme, la fecunditat. Així, tant en fecunditat com en nupcialitat és molt probable que ens trobem en la situació inversa a la de 1975.

La mortalitat

L'impacte de les defuncions ha estat menor que el dels naixements a l'hora d'explicar la dinàmica poblacional del període 1975-1995, ja que, si bé han augmentat en cadascun dels quinquennis (taula 2), l'increment total ha estat només del 16%. Aquest augment ha estat superior al sofert pel conjunt de la població, la qual cosa ha provocat un lleuger increment de la taxa bruta de mortalitat, que ha pas-

Taula 6: Evolució de la nupcialitat³. Catalunya 1975-1996

	Homes				Dones			
	1975	1986	1991	1996	1975	1986	1991	1996
15-19	7,0	2,9	1,3	0,7	33,9	13,8	7,4	3,1
20-24	98,0	45,0	30,8	15,4	130,1	68,2	56,7	34,3
25-29	83,1	55,6	64,9	59,5	36,9	38,1	49,9	56,4
30-34	17,6	14,1	22,2	27,0	8,3	7,3	13,0	17,0
35-39	5,6	4,8	8,0	9,6	3,4	3,0	5,2	6,5
40-44	3,1	2,6	4,3	4,6	2,2	1,7	2,6	3,2
45-49	1,7	1,8	2,9	2,8	1,8	1,3	1,8	2,0
ISN	1080,5	634,0	672,0	598,0	1083,0	667,0	683,0	612,5
EMN	26,5	27,7	29,3	30,5	24,0	25,2	26,8	28,3

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Anuari Estadístic de Catalunya*, 1998

anys, on la nupcialitat gairebé no s'ha recuperat i, a més, s'ha endarrerit considerablement.

A tall de conclusió, i resumint els 20 anys que van del 1975 al 1996, cal remarcar que, encara que la fecunditat es redueixi molt més en el període 1975-1986 que en el període 1986-1996, aquesta reducció és qualitativament més important en aquest darrer. En un primer moment el descens és molt probable que es degués a factors purament demogràfics, és a dir, que es tractés d'un moment

sat de les 8,2 defuncions per cada mil habitants del 1975, a les 8,8 del 1996. Això no obstant, l'increment no és degut a cap empitjorament de les condicions de vida de la població, ja que el nombre de

³ L'índex sintètic de nupcialitat (ISN) té una lectura semblant a l'índex sintètic de fecunditat i, per tant, es tracta d'un indicador d'intensitat. El mateix passa amb l'edat mitjana a la nupcialitat (EMN) i l'edat mitjana a la maternitat, ambdós essent indicadors de calendari.

Taula 7: Evolució de l'esperança de vida als 0 i 60 anys. Catalunya 1975-96

	Evolució de l'esperança de vida				Variació 1975-1996	
	1975	1986	1991	1996	Absoluta	Relativa
Als 0 anys						
Homes	71,4	74,2	73,9	75,2	3,8	5,3%
Dones	76,7	80,5	80,9	82,4	5,7	7,4%
Diferència	5,3	6,3	7,0	7,2		
Als 60 anys						
Homes	17,4	19,2	19,4	20,3	2,9	16,7%
Dones	20,9	23,2	23,8	25,0	4,1	19,6%
Diferència	3,5	4,0	4,4	4,7		

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Anuari Estadístic de Catalunya*, 1998

defuncions depèn bàsicament de dos factors: d'una banda, de l'estructura per edats de la població, car com més envellida és una població major serà el nombre de defuncions⁴ i, de l'altra, dels nivells i de l'evolució dels riscos o probabilitats de morir a les diferents etapes de la vida.

L'augment del nombre de defuncions a Catalunya, com a la resta de països occidentals, cal atribuir-lo al procés d'envelliment, com s'observa en l'evolució de l'esperança de vida (taula 7), que entre 1975 i 1996 ha augmentat en 3,8 anys per als homes i en 5,7, anys per a les dones. Els valors que pren l'esperança de vida són semblants als del conjunt de l'Estat i superiors als dels països de la Unió Europea.

L'anàlisi de la mortalitat a les diferents etapes de la vida ens permet una millor visió dels nivells i de l'evolució de mortalitat de la població:

- mortalitat infantil: tradicionalment s'ha considerat la mortalitat el primer any de vida com un bon indicador de les condicions socioeconòmiques i sanitàries d'un país. Aquesta ha passat de 15,4 defuncions per mil nascuts el 1975, a les 5,2 del 1995, prenent un nivell inferior al de la mitjana de la Unió Europea.
- mortalitat adulta-jove: esdevé important sobretot en els homes, ja que és on s'observa

una evolució menys favorable els darrers quinquennis. L'any 1975 la taxa de mortalitat dels homes entre 30 i 34 anys era de l'1 per mil, mentre que el 1996 era del 2,6 per mil. Aquesta evolució negativa cal cercar-la tant en l'augment de la mortalitat per causes externes, especialment accidents de trànsit, com per l'aparició de noves malalties com ara la SIDA.

- mortalitat en edats avançades: és on s'han produït els guanys més importants, com s'observa en l'augment del nombre d'anys que encara pot esperar viure un home o una dona en complir-ne 60 (taula 7). La davallada de la mortalitat en aquestes edats ha tingut un impacte important sobre el procés d'envelliment de la població, traduït tant en una major arribada d'efectius a aquestes edats com en un major nombre d'anys viscuts. Aquest augment de la vida mitjana en edats avançades ha tingut, i tindrà, una important repercussió sobre diferents aspectes de la vida social i econòmica: en el sistema sanitari i sobretot en el de pensions.

Un darrer aspecte que també cal destacar és l'augment dels diferencials de mortalitat entre els dos sexes els darrers anys. La reducció dels nivells de mortalitat no ha significat un apropament de la vida mitjana de la població masculina i femenina, ans al contrari. Aquesta sobremortalitat masculina, si bé és general a totes les edats, es concentra especialment en dues etapes de la vida: la mortalitat en les edats adultes-joves, on actualment les ta-

⁴ La població d'edat avançada té un risc més elevat de morir i, per tant, en igualtat de condicions, un major percentatge de població d'edat avançada és sinònim d'un major nombre de defuncions.

xes dels homes són superiors a les de les dones entre un 200 i un 300%; i la mortalitat en les edats adultes-madures, per la diferent incidència de les malalties circulatories, respiratòries i tumors que està relacionada amb els diferents estils de vida d'homes i dones. Sovint es planteja la hipòtesi que els canvis en els rols per gènere, amb l'increment de la participació femenina en activitats extradomèstiques i amb la paulatina adopció d'hàbits i estils de vida reservats tradicionalment als homes, pot portar, a mitjà termini, cap a una certa convergència dels diferencials de mortalitat d'ambdós sexes.

Les migracions

Històricament, Catalunya ha estat un país de pas, on el creixement migratori ha tingut una importància cabdal en el creixement de la població. Un creixement tan peculiar, basat en la migració més que en el creixement natural, ha estat anomenat per A. Cabré (1989) com a «model català de reproducció». La conclusió a què arriba és contundent: dels 2 milions d'habitants que tenia Catalunya al principi del segle, si no hagués estat per la forta arribada d'immigrants, actualment la població catalana es xifraria en 2,3 milions de persones; dit d'una altra manera, dels 6 milions d'habitants actuals, cap a un 40% són descendents dels que tenia el 1900, mentre que la resta és una aportació directa o indirecta de les migracions.

L'any 1975 va representar un punt de ruptura en aquest model català de reproducció, amb un canvi important en els moviments migratoris. Mentre en els quinze anys que van de 1961 a 1975, el saldo migratori va ser fortament positiu, cosa que va representar gairebé un milió de migrants nets, permetent de mantenir, juntament amb la forta natalitat, unes taxes elevades de creixement de la població, en el conjunt dels darrers 20 anys el saldo migratori ha estat lleugerament negatiu, amb una pèrdua d'unes 8.500 persones, que, unit a la forta reducció del creixement natural, ha provocat els ja esmentats petits creixements poblacionals.

Els anys anteriors a 1975, varen ser de forta industrialització i creixement de l'economia catalana i de l'inici del creixement del sector terciari, que van provocar increments en la demanda de mà d'obra, un fenomen que coincideix en el temps amb el despoblament de les àrees rurals del conjunt de l'Estat espanyol i també de Catalunya. A partir de 1975, en canvi, els inicis de la crisi econòmica es

van traduir en una forta reducció del saldo migratori positiu (taula 2), anticipant l'efecte negatiu que el període més dur de la crisi tingué sobre les migracions: el quinquenni 1981-1986 es trencà, per primer cop, la tradició immigratòria catalana. Això no obstant, a partir de 1986 es dona una certa recuperació del saldo migratori amb compensació, en gran mesura, d'entrades i sortides.

Malgrat aquesta reducció del saldo migratori, els moviments interns s'han incrementat considerablement de 1988 a 1995. L'increment ha estat progressiu tots aquests anys, i va de les 85.384 persones que el 1988 varen canviar de municipi sense moure's de Catalunya, a les 133.285 que es van registrar el 1995. Aquestes dades són bons indicadors de la redistribució territorial que afecta el conjunt del territori els darrers anys.

També és interessant de veure com ha evolucionat la naturalesa de la població, que ho ha fet en el sentit esperat d'una societat on el component migratori ha estat molt important durant uns anys, i que pràcticament ha desaparegut en l'actualitat. Així, els nascuts fora de Catalunya encara ara representen un percentatge molt important del total de la població, però molt menor que el que representaven fa 20 anys. El 1975 hi havia un 38,4% de nascuts fora del Principat, xifra que s'anà reduint els anys següents: esdevenien un 34,0% el 1986 i un 31,6% el 1996. Territorialment, però, hi ha moltes diferències: l'any 1996 el mínim de població nascuda fora de Catalunya es donà a Terra Alta, amb un 6,8%, i el màxim a la comarca del Baix Llobregat, on els nascuts fora de Catalunya representen un 39,7% del total.

La població estrangera, en canvi, és numèricament poc important a Catalunya. Encara que es pot pensar que aquestes estadístiques tenen un fort subregistre, el 1996 els estrangers només representaven un 2,8% del total de la població, un valor lleugerament superior al que es dona en els països del sud d'Europa, com Espanya, Itàlia, Grècia o Portugal, però molt per sota dels valors de Bèlgica, Alemanya, França o Àustria, que tenen uns percentatges superiors al 6%, i que en alguns casos arriben a gairebé el 10% (EUROSTAT 1997).

3. Els canvis en l'estructura de la població: l'envelliment.

Els canvis en la dinàmica poblacional, especialment la davallada de la natalitat i, en me-

Taula 8: Evolució dels grans grups d'edat. Catalunya 1976-1996

	1976		1986		1996		Variació relativa		
	Milers	Relatiu	Milers	Relatiu	Milers	Relatiu	1976-86	1986-96	1976-96
0-14	1448,8	25,6%	1296,4	21,7%	892,4	14,7%	-10,5%	-31,2%	-38,4%
15-29	1280,8	22,6%	1395,4	23,3%	1454,5	23,9%	8,9%	4,2%	13,6%
30-44	1116,7	19,7%	1189,4	19,9%	1334,5	21,9%	6,5%	12,2%	19,5%
45-64	1234,4	21,8%	1360,1	22,7%	1416,9	23,3%	10,2%	4,2%	14,8%
65-79	488,0	8,6%	591,7	9,9%	770,3	12,6%	21,2%	30,2%	57,8%
80+	91,3	1,6%	145,6	2,4%	221,4	3,6%	59,5%	52,0%	142,5%
Total	5660,0	100,0%	5978,6	100,0%	6090,0	100,0%			

Font: INE, *Padrón Municipal de Habitantes de 1975*; IEC, *Padró Municipal de 1986 i Padró Municipal de 1996*.

nor mesura, l'allargament de l'esperança de vida, juntament amb la mateixa inèrcia que presenten les estructures poblacionals, ha provocat una profunda transformació en l'estructura per edats de la població catalana. El procés d'envelliment ha coincidit amb un període d'alentiment del creixement poblacional i s'ha convertit en un tema central en el debat sobre el futur de la població i de les repercussions pròximes que pot tenir sobre el conjunt de la societat, especialment en relació a l'augment de la despesa pública, via pensions i sanitat, i als possibles efectes sobre el mercat de treball. Cal, a més, recordar que aquest envelliment es produeix en un context històric de paulatina dissociació entre l'edat biològica dels individus, que augmenta per l'allargament de l'esperança de vida, i el que podríem anomenar "edat productiva", que es redueix en allargar-se, d'una banda, el període de formació dels individus i en avançar-se, de l'altra, l'edat de jubilació.

L'evolució dels grans grups d'edat a Catalunya, entre 1975 i 1996, té les característiques següents (taula 8):

- forta davallada dels efectius de població menor de 15 anys, que s'han reduït en prop d'un 39% en passar de gairebé un milió i mig a una mica menys de 900.000⁵. El ritme de reducció va ser més important entre 1986 i

1996 que en els deu anys anteriors, ja que el 1986 la població jove encara incloïa el grup de "generacions plenes" nascudes a la primera meitat dels setanta i que aleshores tenien entre 10 i 14 anys, mentre que el 1996 tots el efectius ja corresponen a generacions afectades per la caiguda de la natalitat.

- augment de la població en edat activa, entre 15 i 64 anys, entorn de 575.000 efectius. Aquest increment és, en termes relatius, superior al creixement del conjunt de la població, la qual cosa provoca que augmenti lleugerament el pes relatiu passant d'un 64% a un 69% del total de la població. Una part important de l'augment es deu a la paulatina arribada a les edats adultes-joves de les «generacions plenes» nascudes durant els anys seixanta i principi dels setanta⁶. Aquest fet ha provocat que els darrers anys es produeixin una sèrie de tensions en diferents aspectes de la vida social i econòmica, fonamentalment una forta pressió sobre el mercat de treball i el mercat de l'habitatge, que ajuden a explicar alguns aspectes de la mateixa evolució demogràfica recent, com és l'endarreriment de l'edat d'emancipació o l'ajornament de la maternitat.
- important increment dels efectius de població anciana que han passat de 580.000 el

⁵ La importància d'aquest fenomen encara es posa més de manifest si considerem només la població menor de 5 anys, que reflecteix més clarament els canvis recents de la natalitat: el 1996 els menors de 5 anys eren el doble que el 1975.

⁶ A Catalunya els efectius de 20 a 29 anys eren 843 mil el 1976 i gairebé un milió el 1996.

Taula 9: Indicadors d'envelliment de la població. Catalunya 1975-1996

	1976	1981	1986	1991	1996
Població de gent gran	579.427	654.325	737.325	867.322	991.706
Percentatge sobre el total	10,2%	11,0%	12,3%	14,3%	16,3%
% de 65-74 anys sobre el total de gent gran	65,4%	62,7%	59,4%	59,1%	59,2%
% de 75-84 anys sobre el total de gent gran	29,8%	31,2%	33,3%	32,5%	31,1%
% de 85 anys i més sobre el total de gent gran	4,8%	6,1%	7,2%	8,5%	9,7%

Font: INE, *Padrón Municipal de Habitantes de 1975*; IEC, *Padró Municipal de 1986 i 1996*, *Cens de Població de 1981 i 1991*.

1975 a gairebé un milió el 1996. La importància i les repercussions de l'increment s'accentuen si s'observa com ha evolucionat la mateixa estructura interna d'aquest grup, ja que les edats més avançades relativament han vist augmentar més el seu nombre d'efectius (taula 9). Aquest "envelliment dintre del mateix envelliment" ha portat a parlar d'una "quarta edat", amb unes característiques, necessitats i problemàtica pròpies. Cal pensar que, encara que aquest grup tingui uns efectius relativament minsos, la seva importància se centra sobre l'impacte que té en relació a la demanda de determinats serveis mèdics i socials específics.

L'envelliment de la població catalana cal situar-lo, tanmateix, en el context dels països i de les regions europees. A Catalunya, el percentatge de població anciana se situa lleugerament per sobre de la mitjana de la Unió Europea, que és del 15,5%, però encara allunyat de països com Suècia (17,5%) o Itàlia (16,8%). A nivell de les regions europees, Catalunya ocupa una posició intermèdia, ja que sobre 206 regions se situa en la posició 111 en el rànquing de major percentatge de població anciana. En canvi, Catalunya destaca en el baix percentatge de població infantil, car la mitjana UE15 és del 17,4%, mentre que a Catalunya no arriba al 15%. Aquesta situació peculiar encara és més palesa si baixem a nivell de les regions, on Catalunya és la 31ª regió amb menys població jove. Aquesta posició es deu al procés de davallada de la natalitat, un procés que va ser més tardà i que va tenir una major intensitat, tal com ha succeït a les regions del nord d'Itàlia.

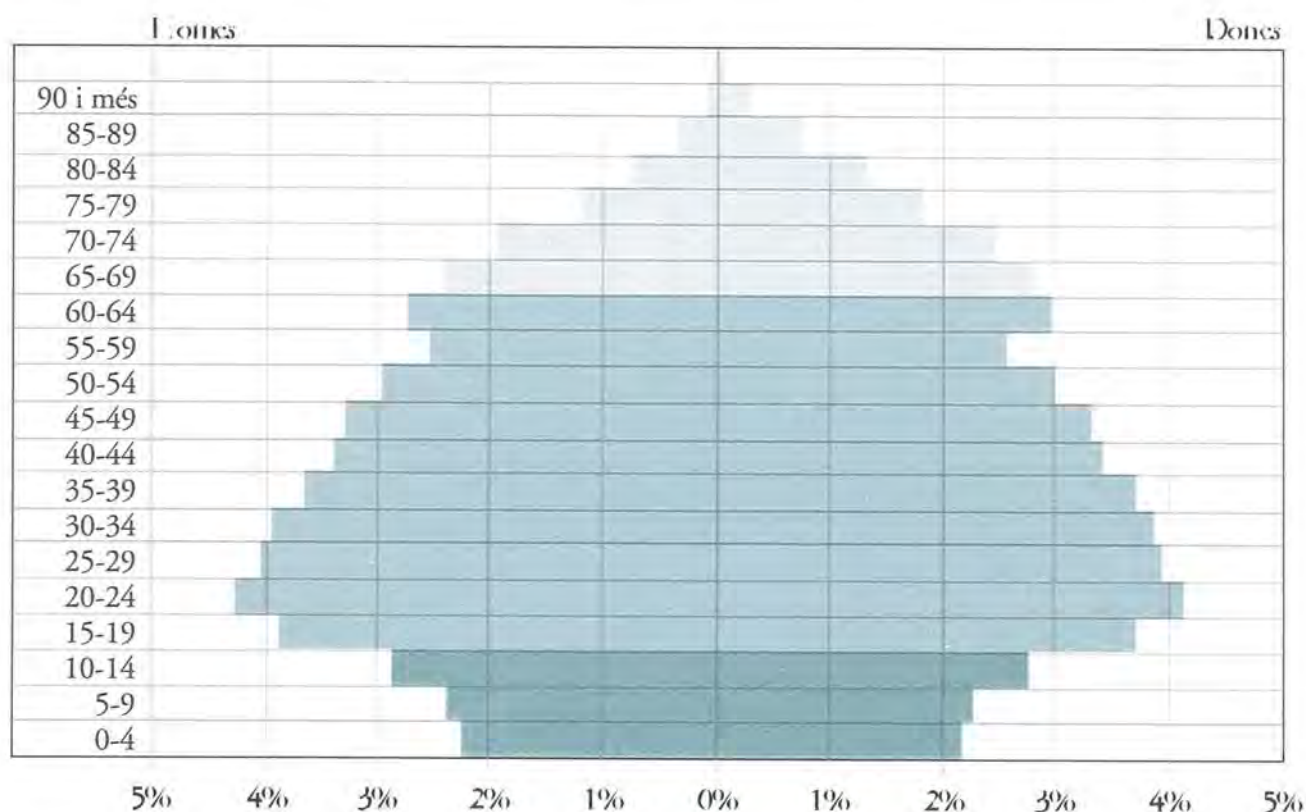
La piràmide de població de Catalunya el 1996 resumeix aquesta estructura per sexe i edat, al ma-

teix temps que reflecteix la història poblacional del país, ja que el perfil i la forma ens mostren l'evolució de la mortalitat, la natalitat i les migracions (gràfic 1). A més, per la inèrcia que presenten les estructures poblacionals, també ens proporciona elements de comprensió sobre l'evolució futura dels components del creixement demogràfic i de la mateixa estructura per sexe i edat.

El tret fonamental de la piràmide del 1996 és la pèrdua de la seva forma piramidal, encara que una anàlisi més detallada permet constatar l'existència d'altres aspectes interessants:

1. L'impacte de la forta davallada de la natalitat, que provoca que el grup de 20 a 24 anys tingui més efectius que els grups d'edat més joves.
2. La presència d'un important volum de població adulta-jove, entre els 20 i els 34 anys, que correspon a les generacions plenes nascudes durant la dècada dels seixanta i principi dels setanta. Això tindrà un efecte positiu, a curt termini, sobre la natalitat, ja que encara que es donés la improbable situació que no augmentessin els nivells de fecunditat, es donaria un augment en el nombre de naixements per la presència d'un major volum de població en edat fèrtil. En canvi, a llarg termini, l'efecte de l'estructura poblacional sobre la natalitat serà de signe contrari, ja que paulatinament aniran arribant a l'edat fèrtil generacions menys nombroses.
3. Entrada al grup de 50 a 59 anys que correspon a aquelles generacions poc nombroses que van néixer durant la Guerra Civil i la postguerra. Aquesta entrada es va veure esmorteïda, en gran part, per la forta immigració, especialment d'adults-joves, dels anys seixanta, que va contribuir tant a omplir generacions buides,

Gràfic 1: Piràmide de població, Catalunya 1996

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Padró Municipal de 1996*. Elaboració pròpia

compensant i rejuvenint l'estructura per edats, com produint un efecte positiu sobre els nivells de natalitat dels seixanta i principi dels setanta.

4. Important descompensació dels efectius dels dos sexes i que s'accentua amb el transcurs de l'edat: la relació entre sexes a partir dels 65 anys és de 140 dones per cada 100 homes, mentre que a partir dels 85 anys augmenta fins a 226 dones per cada 100 homes. Aquestes dades reflecteixen, tant diferències en els nivells de mortalitat com el diferent impacte de certs esdeveniments històrics.

En resum, la piràmide mostra com l'envelliment de la població catalana els darrers anys ha estat el resultat de la combinació de dos factors: d'una banda, un «envelliment per la base» a causa de la reducció en la natalitat, que provoca un augment del pes relatiu de la gent gran i, de l'altra, un «envelliment per la cúspide» amb un increment dels efectius en les edats avançades, com a resultat dels guanys en la mortalitat, especialment en les dones.

L'estructura per edat i sexe a comarques

L'estructura per sexe i edats del conjunt de Catalunya amaga, en el seu interior, una gran pluralitat de situacions a nivell comarcal, producte fonamentalment de la diferent experiència migratòria de les comarques, que sostreu o afegeix efectius de població en determinades franges d'edat i, en menor mesura, les diferències en relació a la natalitat.

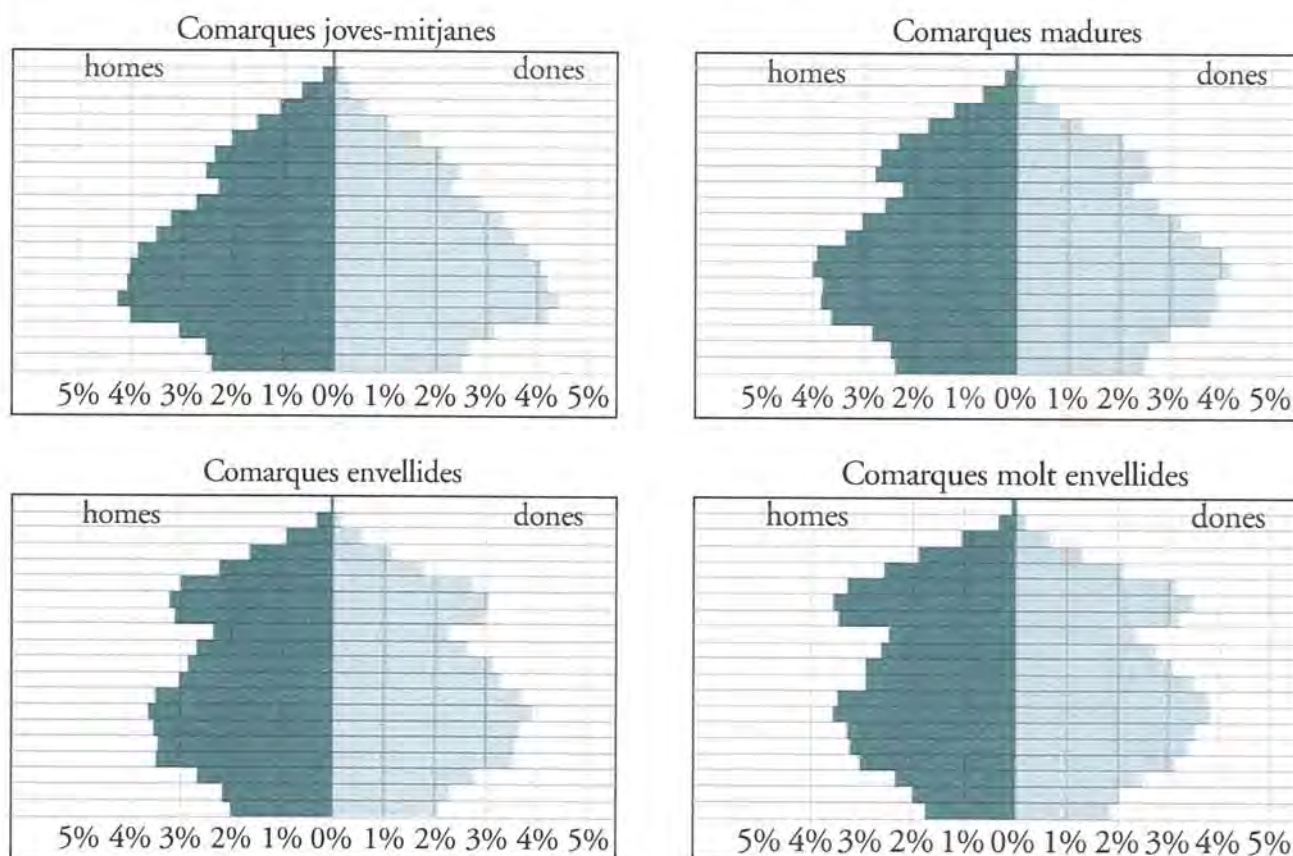
No obstant aquestes diferències, hi ha un element comú a totes les comarques: la influència del procés d'envelliment, encara que òbviamment amb uns nivells i unes intensitats molt diferents. Com a exemple d'aquesta accentuació i disparitat, només cal constatar que el 1986 només 5 comarques tenien més d'un 20% de població anciana i 3 comarques encara se situaven per sota del 10%; mentre que només deu anys més tard, ja eren 18 les comarques on la població de 65 anys endavant representava més del 20%, i el mínim amb l'11,3% al Baix Llobregat. Aquest envelliment es posa més en relleu si analitzem, per al mateix període, l'evolució de l'índex d'envelliment que, en ser un indicador que posa en relació la població

Taula 10: Indicadors d'estructura i envelliment de les comarques. 1986-1996

	Percentatge de gent gran			Edat mitjana			Índex d'envelliment		
	1986	1991	1996	1986	1991	1996	1986	1991	1996
Alt Camp	16,2	17,7	19,1	38,1	39,1	40,4	78,6	97,5	126,3
Alt Empordà	14,7	16,0	17,6	37,4	38,3	39,8	70,4	87,5	111,5
Alt Penedès	14,0	15,9	17,2	36,9	38,3	39,6	65,2	87,2	113,9
Alt Urgell	17,2	19,3	21,1	39,9	40,9	42,0	97,3	124,6	154,3
Alta Ribagorça	14,4	18,1	21,5	38,6	40,2	42,1	84,8	122,3	164,0
Anoia	12,8	14,6	16,4	35,9	37,2	39,0	56,5	74,9	102,1
Bages	14,5	16,8	19,2	37,9	39,4	41,1	72,9	98,2	137,1
Baix Camp	12,0	13,7	15,4	35,0	36,5	38,4	51,1	69,9	95,3
Baix Ebre	16,2	18,2	20,5	38,7	39,2	41,6	80,1	102,7	141,1
Baix Empordà	14,2	15,3	16,4	37,0	37,9	39,1	66,6	83,0	103,9
Baix Llobregat	8,3	9,8	11,3	32,6	34,6	36,8	32,6	48,0	70,6
Baix Penedès	11,4	13,1	14,1	35,0	36,5	38,2	49,2	66,2	85,8
Barcelonès	13,1	15,6	18,5	37,2	39,2	41,6	66,1	99,6	146,9
Berguedà	17,2	20,6	23,7	40,4	42,2	43,9	98,5	135,2	189,2
Cerdanya	14,6	16,7	18,1	38,1	39,0	40,4	74,3	95,7	125,5
Conca de Barberà	19,1	22,2	23,9	40,5	42,0	43,3	104,4	138,3	175,3
Garraf	11,6	13,5	14,4	35,4	37,0	38,3	51,2	70,8	92,0
Garrigues	20,4	23,5	25,7	41,9	43,3	44,7	122,1	160,3	205,3
Garrotxa	16,5	19,7	21,9	40,0	41,4	42,6	93,1	126,9	164,2
Gironès	12,5	14,3	15,4	35,3	36,7	38,1	53,2	71,7	93,3
Maresme	11,1	12,3	13,9	34,6	35,9	37,9	47,1	61,6	85,2
Montsià	16,2	18,0	20,1	38,6	39,7	41,3	79,0	100,7	136,6
Noguera	17,9	20,9	23,1	40,2	41,8	43,0	99,8	133,6	174,0
Osona	12,9	15,2	17,2	36,7	38,1	39,5	62,1	83,7	111,6
Pallars Jussà	22,1	26,3	27,2	43,1	45,1	45,6	145,3	198,0	224,6
Pallars Sobirà	20,9	24,0	24,5	43,0	44,0	44,1	151,9	184,4	203,1
Pla d'Urgell	16,5	19,0	20,9	38,9	40,2	41,7	86,7	113,3	148,5
Pla de l'Estany	14,4	16,6	17,2	37,5	38,8	39,1	68,6	90,8	104,3
Priorat	23,7	26,0	28,0	43,6	44,5	46,2	152,5	187,4	249,6
Ribera d'Ebre	18,0	20,9	23,2	39,8	41,3	42,9	93,8	119,8	161,5
Ripollès	16,3	19,9	22,0	39,8	41,7	43,2	91,5	131,3	177,3
Segarra	18,2	20,7	21,7	40,7	41,5	41,9	106,5	130,1	153,8
Segrià	13,5	15,5	17,2	36,7	38,0	39,6	63,9	85,0	113,1
Selva	11,4	13,1	14,7	35,3	36,5	38,4	51,8	67,9	91,3
Solsonès	14,7	17,8	19,4	38,1	39,9	41,1	75,2	106,9	135,8
Tarragonès	10,3	12,0	13,7	33,9	35,6	37,4	42,4	58,3	82,0
Terra Alta	20,4	23,6	27,1	42,5	44,1	45,7	126,2	161,9	219,7
Urgell	17,8	20,3	21,7	40,1	41,2	42,1	99,5	127,0	155,7
Val d'Aran	12,8	14,4	14,2	36,5	37,1	37,5	66,4	74,4	82,6
Vallès Occidental	9,6	11,2	12,8	33,6	35,3	37,1	39,3	55,3	77,3
Vallès Oriental	9,5	11,0	12,3	33,5	35,2	36,8	38,8	54,1	74,2
Catalunya	12,3	14,3	16,3	36,1	37,8	39,6	57,1	81,2	111,1

Font: IEC, *Padró Municipal de 1986 i 1996, Cens de Població de 1991*. Elaboració pròpia

Gràfic 2: Piràmides de població dels quatre tipus de comarques. 1996

Font: IEC, *Padró Municipal de 1996*. Elaboració pròpia

vella amb la jove, té en compte les transformacions a la base de la piràmide: el 1986, en 7 comarques hi havia més vells que joves, mentre que el 1996 ja eren 30, de les quals a les Garrigues, als dos Pallars, al Priorat i a Terra Alta els efectius de població anciana duplicaven els de menors de 15 anys (taula 10).

Per resumir la pluralitat de situacions que es troben a nivell comarcal, s'ha procedit a realitzar una tipologia de les estructures per sexe i edat de les comarques segons el padró de 1996. El resultat ha estat la construcció de quatre models (gràfic 2), que presenten una determinada configuració espacial (gràfic 3) i que analitzem a continuació:

- *Comarques joves-mitjanes.* Aquest grup de comarques presenten les estructures relativament més joves de Catalunya. Geogràficament, es localitzen al litoral des del Gironès fins al Baix Camp, incloent les comarques que envolten el Barcelonès, a més del cas específic de la Val d'Aran. La principal característica d'aquestes comarques és la forta immigració

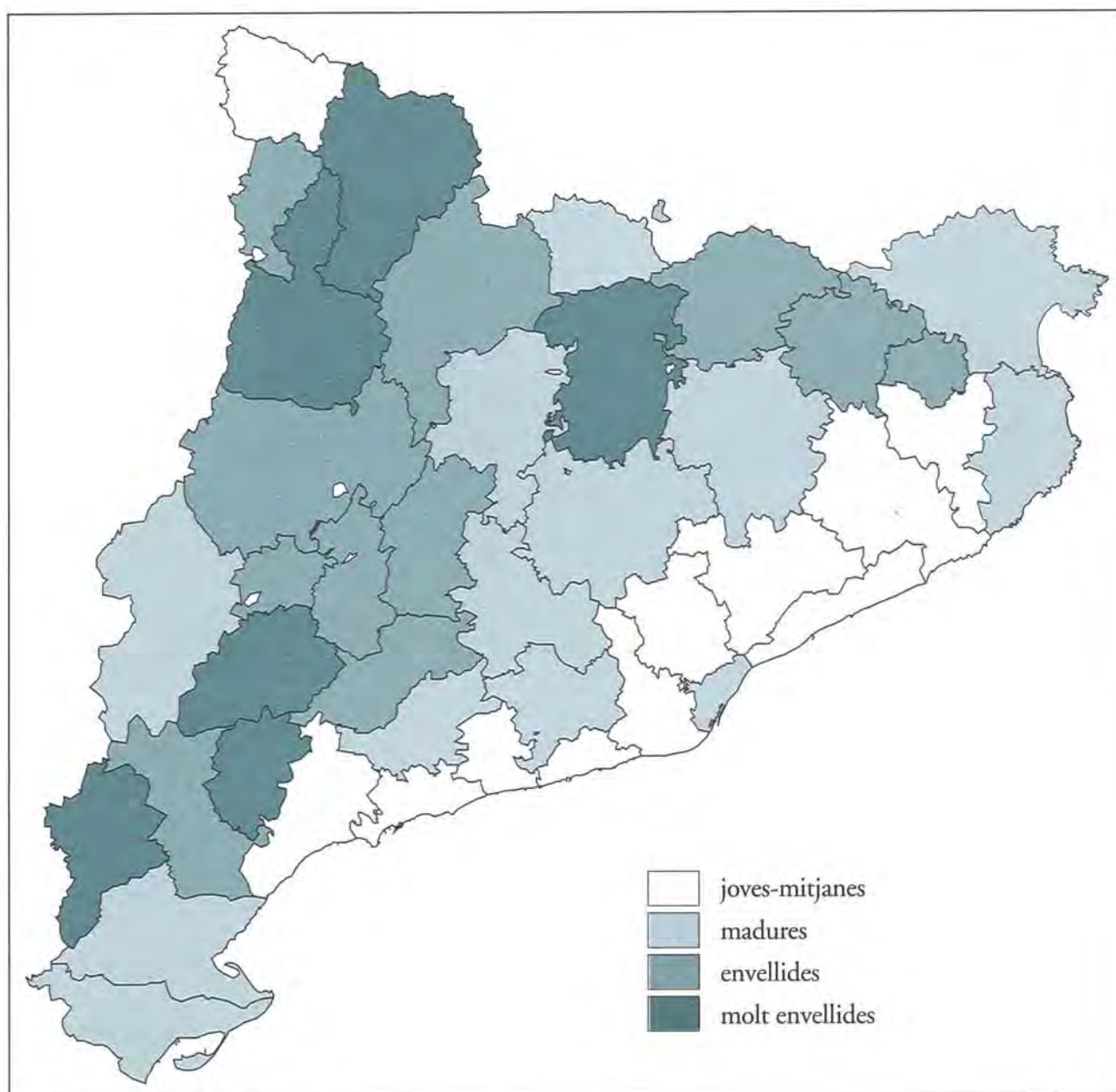
que van tenir, algunes durant els seixanta i setanta, i altres més recentment.

El tret que caracteritza aquestes comarques és la forma clarament piramidal que presenten les estructures per edats a partir dels vint anys⁷ i, com a conseqüència, el fet de tenir uns indicadors d'envel·liment per sota del conjunt de Catalunya. Així, presenten una edat mitjana de la població inferior als 39 anys, un percentatge de vells que no arriba al 16% i uns efectius de població jove que superen els de població anciana.

- *Comarques madures.* Aquest grup és format per 13 comarques amb característiques dife-

⁷ L'excepció és la Val d'Aran que té una estructura per edats força peculiar, amb un pes important de la població entre 25 i 45 anys i amb grans mancances entre els 50 i els 59 anys. El motiu d'aquestes irregularitats és que, com a comarca pirinenca, va ser afectada per l'exode rural dels seixanta, encara que els últims anys s'ha convertit en un focus d'atracció de població adulta-jove.

Gràfic 3: Tipologia de les estructures de població de les comarques catalanes

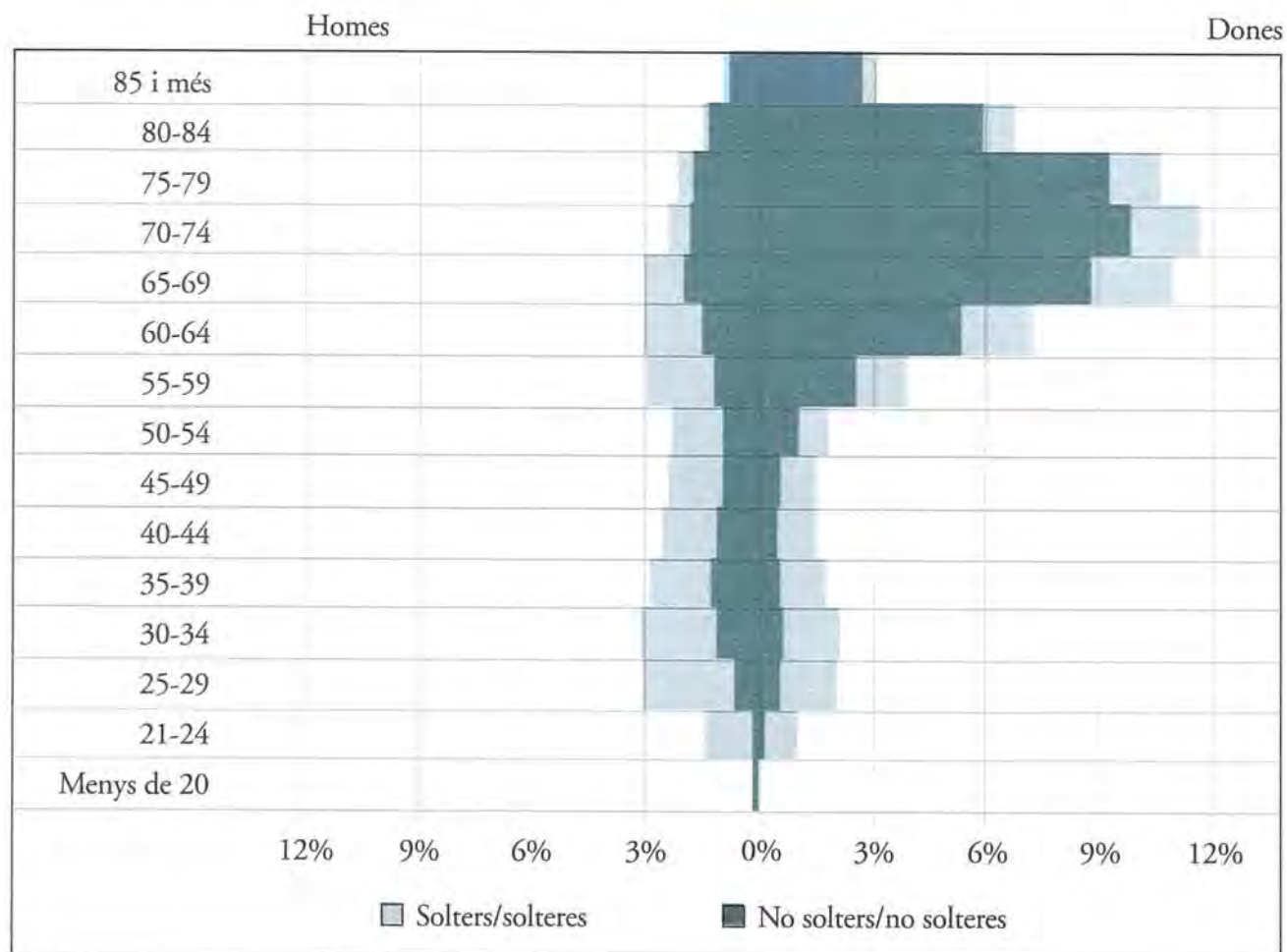
Font: IEC, *Padró Municipal de 1996*. Elaboració pròpia

renciades entre elles: hi ha comarques bàsicament agrícoles com el Montsià i el Baix Ebre, comarques on té un pes important el turisme com a l'Alt i el Baix Empordà o la Cerdanya, comarques agrícoles amb pes de la indústria de transformació agrícola com el Segrià, l'Alt Camp o l'Alt Penedès, i el cas específic de la comarca del Barcelonès, on és determinant el pes de la ciutat de Barcelona.

La piràmide d'aquestes comarques es caracteritza, a diferència de les joves-mitjanes, pel fet de

tenir una forma piramidal menys accentuada a causa del menor pes relatiu de les edats adultes-joves i pel fet de tenir una cúspide lleugerament més ampla. Aquestes comarques tenen uns indicadors d'envelliment semblants als del conjunt de Catalunya, encara que la majoria de comarques presenten uns nivells lleugerament superiors. Així, l'edat mitjana de la població se situa entorn dels 40 anys, el percentatge de vells oscil·la entre un 15 i un 20% i, si bé hi ha més vells que joves, en cap cas la relació no és superior a 150 vells per cada 100 joves.

Gràfic 4: Estructura per edat, sexe i estat civil de les llars unipersonals. Catalunya 1991

Font: IEC, *Llars i famílies a Catalunya 1991*

- *Comarques envellides.* Aquest grup és constituït per 11 comarques que es distribueixen per tot el territori a excepció del litoral i de l'àmbit metropolità de Barcelona. Hi ha comarques rurals de l'interior de Catalunya i les comarques més interiors de Girona.

La piràmide tipus d'aquestes comarques presenta tres característiques definitòries. En primer lloc, l'estrenyiment de la base de la piràmide es dona per sota del grup de 30 a 34 anys mentre que a Catalunya ho fa per sota dels 20-24 anys; això és degut, en part, a una caiguda de la natalitat anterior en haver-hi una menor proporció de població d'edat fèrtil i, en part, a la persistència d'una certa emigració d'adults-joves. En segon lloc, el buit que s'observa entre els 45 i els 59 anys, que si bé és comú a d'altres comarques en correspondre a les generacions buides de la guerra i la postguerra, aquí

s'accentua per l'èxode rural dels seixanta i final dels setanta. La tercera característica és la presència d'importants contingents de població d'edat avançada.

Els indicadors d'envelliment reflecteixen aquesta estructura, ja que l'edat mitjana se situa entorn dels 42 anys, el percentatge de vells abasta un ventall entre un 20 i un 24%, i la relació entre població vella i jove oscil·la de 148 a 177 vells per cada 100 joves.

- *Comarques molt envellides.* Aquest grup és format per les comarques de les Garrigues, els dos Pallars, el Priorat, Terra Alta i el Berguedà, aquesta última essent la que presenta dintre del grup un menor grau d'envelliment.

El perfil de la seva piràmide tipus és similar al de les comarques envellides, encara que amb una major accentuació de les característiques que defineixen l'anterior grup, com s'observa en el fet que la

base de la piràmide és més estreta i que la proporció de gent en els grups de 60 a 74 anys és similar a la dels grups de 30 a 39 anys, o superior fins i tot en el cas de les dones. Això provoca que els indicadors d'envelliment se situïn per damunt de la resta de comarques amb una edat mitjana superior als 44 anys, un percentatge de vells entre el 24 i el 28% i, sobretot, pel fet de tenir un índex d'envelliment -a excepció del Berguedà- superior a 200, la qual cosa representa que els efectius de població gran dupliquen amb escreix els de població jove.

4. Llars i famílies a Catalunya⁸

L'estructura de les llars a Catalunya és semblant a les dels Estats europeus que l'envolten: entre els 12 membres de la UE, el 1991, es distingeix un grup format pels països mediterranis i Irlanda, amb unes característiques molt semblants a les de Catalunya, i molt diferents, per exemple, a les característiques que presenten els Estats del nord i del centre d'Europa. Vegem alguna d'aquestes característiques:

- *Dimensió de les llars.* A la UE la dimensió mitjana de les llars era el 1991 de 2,6 persones/llar, amb uns extrems situats entre les 2,2 de Dinamarca i les 3,3 d'Irlanda i l'Estat espanyol. Catalunya se situava molt pròxima a aquest màxim, amb 3,1 persones/llar, encara que en una situació lleugerament descendent respecte de 1981. Aquest descens és degut a la pèrdua d'importància de les llars grans en comparació amb les petites: en els extrems s'observa com les formades per 6 persones o més han perdut gairebé la meitat del pes relatiu, mentre que les unipersonals han passat de representar un 9,9% a un 13,6%, en tan sols una dècada.
- *Llars unipersonals.* Un 27% del conjunt de les llars de la UE són formades per una única persona. El màxim correspon, un cop més, a Dinamarca amb un 34% i Alemanya, mentre que els mínims corresponen a l'Estat es-

panyol (13,4%), Portugal i Grècia. Catalunya, malgrat l'increment esmentat, es torna a situar entre aquest darrer grup.

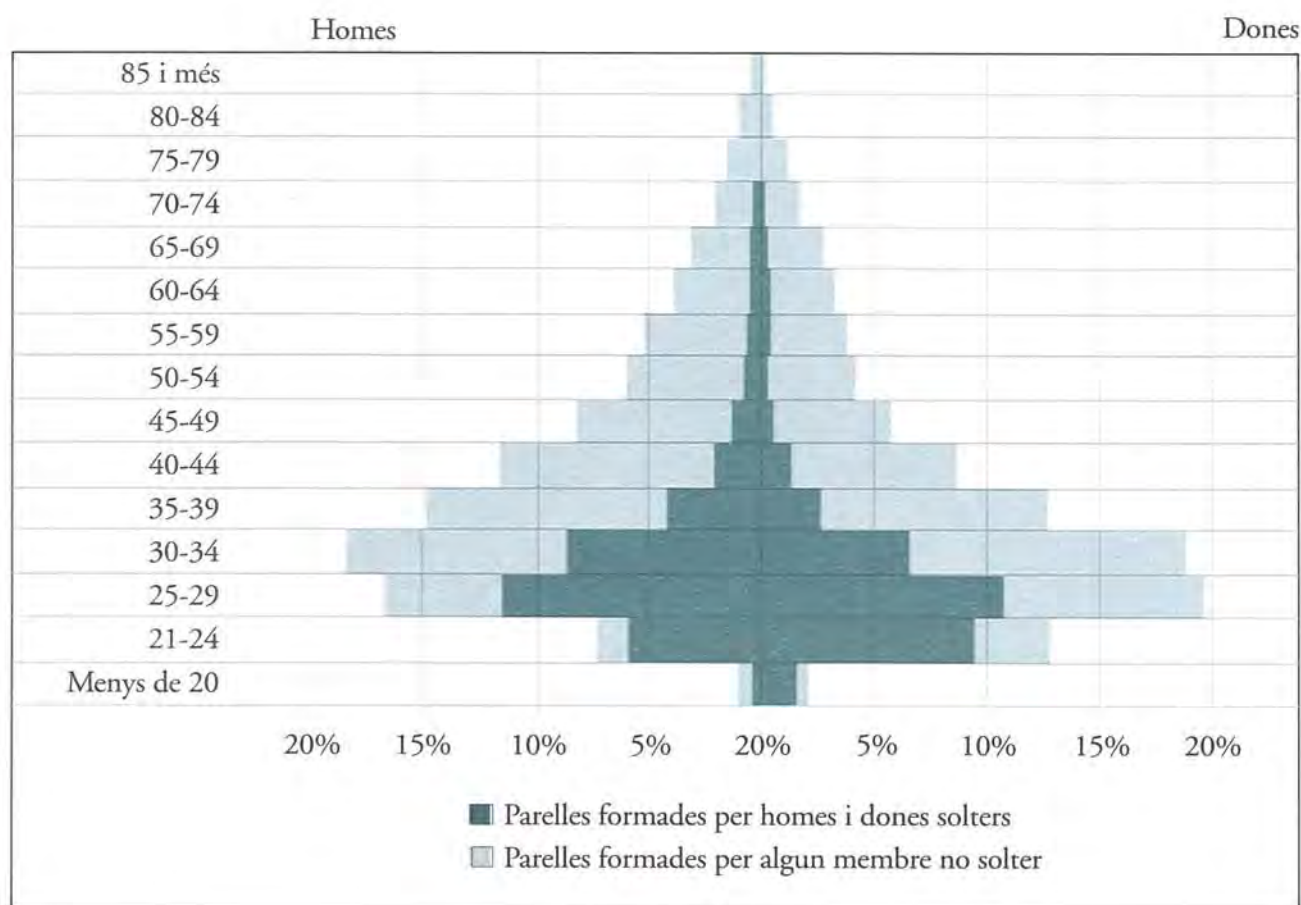
L'estructura per edat i sexe de la població que viu sola depèn principalment de la combinació de 4 factors: l'edat d'emancipació dels joves, les distintes edats en què es comença una relació de parella, l'efecte de separacions i divorcis, i les diferències de mortalitat entre homes i dones (IEC 1997). Aquest darrer factor, concretament la sobremortalitat masculina, és quantitativament el més important, ja que la majoria d'aquestes llars, les componen dones vídues d'edat avançada (gràfic 4). Concretament, dues de cada tres llars unipersonals són de dones, fortament concentrades en edats superiors als 60 anys i majoritàriament no solteres. En canvi, la resta, una tercera part, les formen homes, molt més repartits entre totes les edats i doncs amb una mitjana d'edat molt més jove, 53 anys, i amb una proporció de solters equilibrada.

- *Llars extenses i llars múltiples.* Catalunya, com tota la conca mediterrània i Irlanda, destaca per un elevat pes tant de llars nuclears extenses (formades per un nucli familiar amb la presència d'altres persones) com de llars múltiples (formades per dos o més nuclis familiars): mentre en el conjunt de la UE aquestes llars només representen un 5,5% del total el 1991, a Catalunya aquesta xifra puja fins a l'11,3%, només superada per Portugal i Grècia. Malgrat això, la tendència a Catalunya és d'una ràpida pèrdua de pes d'aquestes llars, fins al punt que, de 1981 a 1991, en desapareix una de cada quatre.
- *Llars nuclears simples.* Catalunya destaca també per un elevat nombre de llars nuclears, que el 1991 representaven un 72,5% del total (2 punts més que el 1981), percentatge molt semblant al de l'Estat espanyol i que se situa com el més alt de l'Europa dels dotze, on les llars nuclears simples són un 64%, amb valors mínims a Alemanya i Dinamarca.

Aquest tipus de llar inclou subcategories amb evolucions pròpies: l'augment en les llars nuclears s'ha produït malgrat el descens de les llars formades per parelles amb fills -conseqüència del descens de la fecunditat- i cal atribuir-lo bàsicament a l'increment del nombre de llars monoparentals

⁸ En aquest apartat es tractarà l'estructura de les llars a Catalunya segons les últimes dades, que corresponen al cens de 1991. A més, les comparacions que es fan a nivell europeu també seran amb dades de 1991 i, per tant, es fa referència als 12 Estats membres de la UE en aquell moment. Només a l'última part es fa un petit esment de dades més recents corresponents al padró de 1996.

Gràfic 5: Estructura per edat, sexe i estat civil de les parelles de fet. 1991.

Font: IEC, *Llars i famílies a Catalunya 1991*

Taula 11: Estructura de les llars. Catalunya: 1981, 1991, 1996

	1981	1991	1996
Llars sense nucli familiar	233.194	313.595	417.971
Unipersonals	174.713	262.719	363.115
amb dues persones o més	58.481	50.876	54.856
Llars amb nucli familiar	1.535.764	1.619.449	1.679.984
amb un únic nucli familiar	1.475.575	1.569.013	1.629.186
Parella sense fills	353.822	403.689	442.970
Parella amb fills	1.008.585	1.007.266	989.144
Mare sola amb fills	92.611	131.227	156.185
Pare sol amb fills	20.557	26.831	40.887
amb dos nuclis familiars o més	60.189	50.436	50.798

Font: IEC. *Llars i famílies a Catalunya 1991*; *La composició de les llars i famílies a Catalunya 1996*. Elaboració pròpia

—sobretot les formades per una mare amb els fills. A causa de la menor esperança de vida dels homes, com al fet d'assumir les dones la custòdia de les criatures en cas de separació o divorci, el major nombre de nuclis monoparentals -80%- estan encapçalats per dones (IEC 1997).

- *Les formes emergents de família: les parelles de fet.* Encara que no és una forma de llar, considerem aquesta forma de convivència emergent en el nostre país. Segons el cens de 1991, a Catalunya hi havia 54.102 parelles de fet, que representen un 3,7% del total de parelles. La xifra, encara que ha de ser considerada un mínim a causa sobretot de l'autoinscripció que comporta el cens, en comparació d'altres països europeus és minoritària. La diferència, però, no és només quantitativa sinó també qualitativa, en donar-se a Europa dos conceptes de cohabitació diferents: la cohabitació com a substitut o com a pas previ al matrimoni (Kiernan i Estaugh 1993).

Dins les parelles de fet s'observen, com a mínim, dues situacions clarament diferenciades: aquelles en què la situació de fet no és una opció, sinó una impossibilitat o dificultat d'accedir al matrimoni (parelles que algun dels dos membres havia viscut anteriorment en matrimoni i encara no ha obtingut el divorci, o bé persones principalment d'edat avançada que decideixen viure juntes i no casar-se per no perdre el dret a la pensió de viduitat), i parelles que cohabituen com a opció, ja sigui com a pas previ o com a alternativa al matrimoni (Cabré *et al.* 1997). Ambdós grups presenten característiques demogràfiques molt diferents; el primer és format principalment per persones d'edat avançada i no solteres, mentre que el segon és compost sobretot de joves solters. La distinció es pot veure al gràfic 5, on destaca que les parelles de solters són minoritàries i tenen una estructura d'edats jove, mentre que les parelles on algun dels dos membres havia estat casat anteriorment són més nombroses i tenen una estructura d'edats molt més envellida —la mitjana d'edat és de 32 i 43 anys, respectivament.

Les darreres dades

L'evolució de l'estructura de les llars en el primer quinquenni dels noranta es pot resumir en una

única idea: continuïtat en els canvis més importants que es produïren durant la dècada anterior.

Segons el padró de 1996 a Catalunya el nombre de llars era de 2.097.955, cosa que representa un increment en el darrer quinquenni (taula 11). Aquest increment ha estat molt més important que el de la població i, per tant, continua la tendència a la reducció de la dimensió de les llars, situant-nos el 1996 en 2,9 persones/llar. Aquesta reducció es tradueix en una pèrdua d'importància de les llars grans, i sobretot en un augment de les llars unipersonals, que s'han incrementat fins a representar un 17,3%.

Aquest increment ha anat acompanyat d'un descens en la importància relativa de les llars nuclears formades per un únic nucli. El descens, però, no es dona en tots els grups, sinó que l'única pèrdua que es produeix és entre les llars formades per parella amb fills, mentre que les llars monoparentals, encara que lleugerament, han guanyat importància tant absoluta com relativa. En canvi, les llars formades per més d'un nucli familiar s'han estabilitzat, frenant la tendència a la baixa dels anys vuitanta.

5. Conclusions: el futur de la població catalana

Respondre a la qüestió de quina pot ser l'evolució futura de la població, com tot intent de preveure el futur, presenta un elevat grau d'incertesa. Només cal pensar que la visió sobre l'esdevenidor de la població catalana que haguéssim tingut l'any 1975, caracteritzat per una elevada natalitat i uns importants saldos migratoris positius, hauria estat diferent de la visió actual, sostinguda sobre una realitat demogràfica radicalment diferent. Això no obstant, l'exercici d'intentar preveure aquest futur no deixa de ser una tasca útil, ja que, d'una banda, permet reduir en part aquesta incertesa i, de l'altra, permet copsar quina seria aquesta evolució sota determinades condicions: quin fóra, per exemple, el grau d'envelliment de la població sense una recuperació de la fecunditat.

L'Institut d'Estadística de Catalunya (1998) ha elaborat una projecció de població, basada en diferents hipòtesis de fecunditat, mortalitat i migracions que permet esbrinar quina visió es té sobre el comportament futur dels components del creixement de la població catalana.

En relació a la fecunditat, hi ha un consens força ampli sobre una recuperació futura dels seus nivells, que pot situar l'índex sintètic de fecunditat

Taula 12: Població catalana en milers d'habitants. 1996-2030

	Baix	Central	Tendencial	Alt
1996	6,09	6,09	6,09	6,09
2001	6,11	6,16	6,18	6,21
2006	6,18	6,29	6,34	6,41
2011	6,23	6,41	6,49	6,60
2016	6,24	6,46	6,57	6,75
2021	6,22	6,48	6,63	6,89
2026	6,19	6,50	6,67	7,03
2030	6,17	6,54	6,73	7,17

Font: IEC (1998), *Projeccions de població de Catalunya, 2010-2030*.

entre 1,43 i 1,90 fills per dona l'any 2010, amb una hipòtesi mitjana d'1,73 fills. Aquest ventall tan ampli reflecteix la incertesa sobre el futur de la fecunditat, fortament condicionat pel comportament de les dones més joves, i molt lligat a aspectes conjunturals, ja que a partir dels 30 anys es planteja que, com a mínim, es mantindrà la tendència a l'alça observada els darrers anys. Això suposa que a curt i mitjà termini es produirà una recuperació dels naixements, tant per la recuperació de la fecunditat com per l'arribada a les edats més fèrtils de generacions amb un important contingent d'efectius. Per contra, a partir del segon quinquenni del proper segle, s'assistirà a una nova, molt previsible, davallada de la natalitat, en produir-se una reducció important de la població en edat fèrtil per la paulatina arribada de les generacions poc nombroses nascudes els darrers 20 anys.

Respecte de la mortalitat, també hi ha un consens generalitzat que els propers anys continuaran augmentant l'esperança de vida, encara que es planteja el dubte sobre la intensitat d'aquest procés. L'Institut d'Estadística de Catalunya planteja dues hipòtesis que tenen una important incidència en els efectius de població anciana futura, ja que el grau d'envelliment de la població serà més gran com major sigui l'augment de l'esperança de vida. Tanmateix, en termes de nombre de defuncions, es mantindrà una tendència ascendent com a resultat de l'accentuació del procés d'envelliment.

Per la seva banda, el component migratori és el que major incertesa presenta a causa de la pluralitat de factors que hi influeixen. Malgrat això, no és previsible que en els propers anys es produeixi una important recuperació de la tradicional capacitat

d'atracció d'immigrants de la resta d'Espanya, motiu pel qual les hipòtesis que es formulen postulen una situació de saldo migratori gairebé nul entre Catalunya i la resta de l'Estat. Per contra, en relació a la immigració estrangera sí que es preveu un augment, en consonància amb la tendència passada, fins arribar a un volum entre 12.000 i 20.000 immigrants anuals l'any 2010.

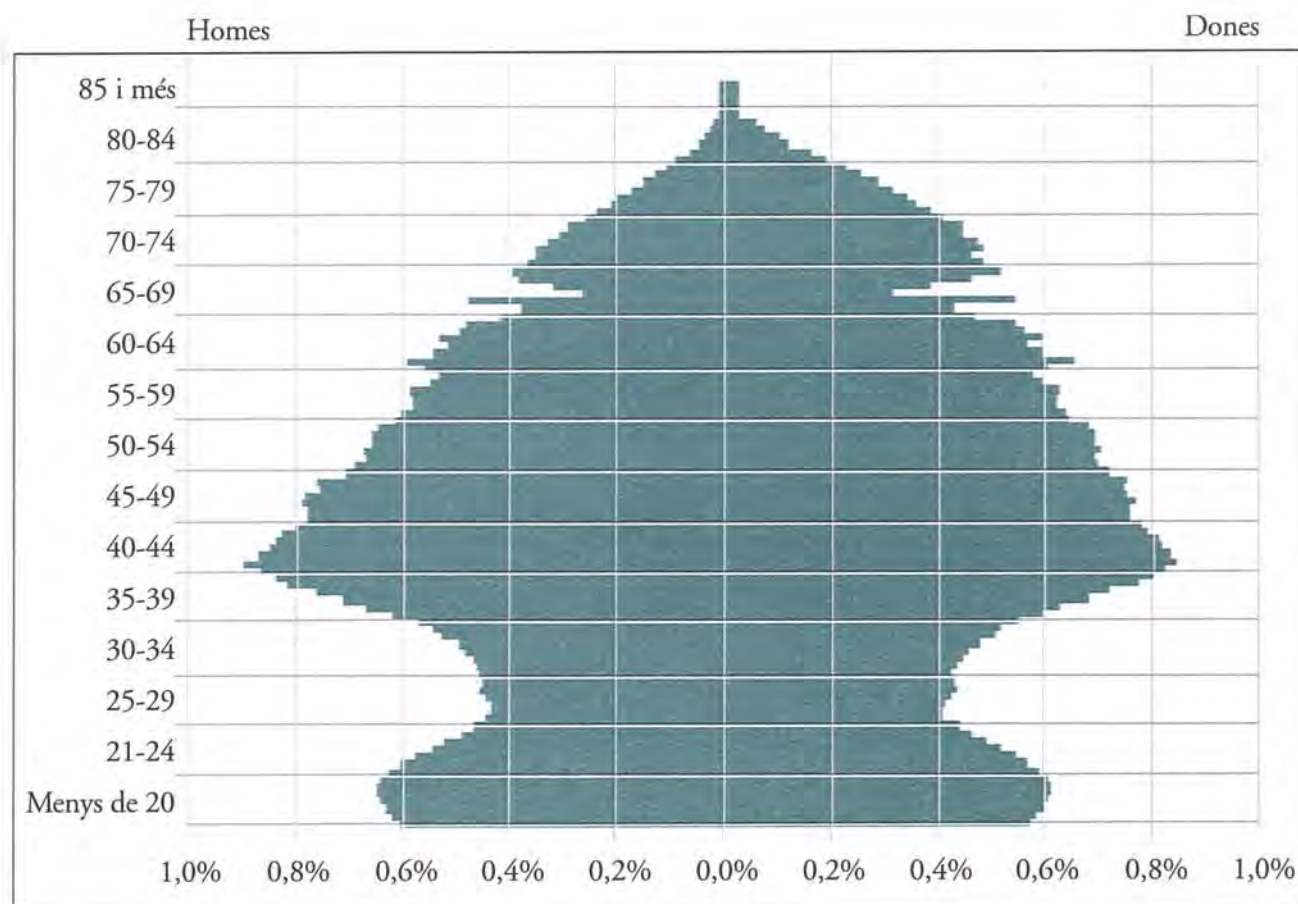
La combinació de les diferents hipòtesis ha portat l'Institut d'Estadística de Catalunya a elaborar quatre escenaris de futur de la població catalana (taula 12). El primer element que cal destacar és que a curt i mitjà termini la població catalana continuarà creixent fins a situar-se el 2010 entre els 6,23 i els 6,60 milions d'habitants. A més llarg termini, el grau d'incertesa augmenta, com es desprèn del fet que el ventall de situacions s'obri considerablement fins a una diferència d'un milió d'habitants entre la hipòtesi baixa i l'alta. Això no obstant, en aquest llarg termini les hipòtesis intermèdies presenten uns resultats més versemblants, amb una població per a Catalunya entre els 6,54 i els 6,73 milions d'habitants el 2030.

Aquest creixement de la població catalana anirà acompanyat d'una important modificació de l'estructura per edats, que es constituirà en l'element principal, fins i tot per sobre del mateix creixement poblacional, de l'evolució demogràfica futura de Catalunya⁹.

Els canvis en l'estructura per edats es constaten gràficament a la piràmide del 2011, que recull

⁹ L'anàlisi dels canvis en l'estructura per edats de la població es realitza únicament sobre la hipòtesi tendencial de l'IEC fins a l'horitzó de l'any 2010, considerada la més probable.

Gràfic 6: Piràmide de població segons l'escenari tendencial. Catalunya 2011

Font: IEC (1998), *Projeccions de població de Catalunya, 2010-2030*.

aquestes importants modificacions. En primer lloc, una lleugera recuperació de la base pel previsible augment de la natalitat els propers anys, encara que a les primeres edats ja s'observa l'inici d'una contracció. En segon lloc, una progressiva reducció dels efectius en les edats adultes-joves, que són les que actualment presenten més efectius, i un desplaçament cap a les edats adultes d'importants contingents de població. Finalment, una accentuació en el procés d'envelliment i la presència de majors volums de població anciana.

L'aspecte més significatiu d'aquesta evolució serà el progressiu envelliment, tant en termes relatius com absoluts. Així, la població anciana que el 1996 representa el 16,1% del total, augmenta fins al 19,0% l'any 2011. A més d'aquest envelliment en termes relatius, també es produirà un increment significatiu dels efectius absoluts de gent gran, que augmentaran dels 982.000 del 1996 al 1.230.000

del 2011, és a dir un increment del 25%. Aquest procés encara serà més important en edats més avançades, ja que la població de 80 anys endavant passarà dels 221.000 el 1996 als 387.000 el 2010, amb un increment del 75%. Aquest "envelliment dintre del mateix envelliment", junt amb la feminització de la tercera edat, constituirà un dels reptes fonamentals als quals haurà de fer front la societat els propers anys.

Malgrat que les conclusions que s'extreuen d'aquesta evolució, especialment en relació a les repercussions de l'envelliment, no són gaire optimistes, cal tenir present que es poden produir canvis en l'evolució demogràfica difícilment previsibles en l'actualitat. A més, cal tenir en compte que el marc polític, social i econòmic també és evolutiu, i el que avui es percep com un problema, no té per què ser-ho en el futur.

Projeccions de població de Catalunya 2010-2030

1. Les hipòtesis i els escenaris

Per obtenir la projecció de població de Catalunya, l'Institut d'Estadística de Catalunya, tenint en compte que l'evolució demogràfica presenta sovint canvis de tendència difícils de preveure, va optar per organitzar unes Jornades Tècniques sobre Projeccions Demogràfiques de Catalunya, on van participar més de 200 persones expertes, científics locals i internacionals que van aportar els seus coneixements sobre l'evolució de les variables demogràfiques de Catalunya i altres fenòmens associats. Tot i emfasitzant la qüestió de la incertesa de l'evolució demogràfica a llarg termini i, per tant, aconsellant concentrar l'ús de les projeccions de població en el curt termini, es va dibuixar un cert consens metodològic i científic.

Les conclusions de les jornades van assenyalar la importància cabdal de la previsió de població a l'hora de planificar i prendre decisions globals o sectorials que afecten el futur de Catalunya. Amb aquesta òptica les projeccions de població posen de manifest l'evolució i els escenaris que s'han de produir perquè s'acompleixi una projecció, però alhora impliquen un pronunciament sobre les hipòtesis i els escenaris versemblants i, per tant, això suposa revestir aquestes projeccions de plausibilitat i probabilitat.

Tenint en compte les opinions de les persones expertes consultades, l'Institut d'Estadística de Catalunya ha elaborat i publicat unes projeccions per al període 1996-2030 que tenen en compte tres hipòtesis sobre l'evolució futura de les migracions i la fecunditat i dues hipòtesis d'evolució de l'esperança de vida. La combinació selectiva d'aquestes hipòtesis ha donat lloc a quatre escenaris d'evolució de la població fins al 2030, que es diferencien, no només per les xifres absolutes de població, sinó també per les estructures demogràfiques que en resulten.

Aquests quatre escenaris són tots probables i no es poden aïllar uns dels altres. Tots quatre són resultat de la mateixa reflexió i tots quatre ex-

pressen l'evolució probable de la població segons quina sigui la combinació de les hipòtesis formulades per a cada variable (natalitat, mortalitat i migracions). El fet que tots els escenaris siguin probables determina que cada usuari, cada decisor públic o privat, ha de fer la tria en funció de la informació que disposi i de la interpretació que en faci. Cada persona podrà utilitzar l'escenari que més s'ajusti als seus coneixements i a la seva visió del futur.

Cadascun dels quatre escenaris finals té una caracterització particular i en permet la utilització per a finalitats específiques. Els dos escenaris intermedis són *l'escenari tendencial* i *l'escenari central*, que reflecteixen la visió més àmpliament acceptada del futur de la migració i la fecunditat, amb opcions alternatives d'evolució futura de l'esperança de vida.

L'escenari situat a l'extrem superior, *l'escenari alt o jove*, preveu una acceleració del creixement en el component migratori i en la fecunditat, alhora que inclou un creixement només moderat de l'esperança de vida. L'escenari serveix per situar tant els màxims efectius de població que es poden atènyer plausiblement, com el mínim envelliment demogràfic, ja que combina totes les hipòtesis que actuen per alençar la tendència a l'envelliment de la població. Així aquest escenari pot servir per definir la demanda màxima associada a les necessitats de la població infantil o juvenil.

Simètricament, l'escenari de l'extrem inferior, *escenari baix o vell*, reflecteix el creixement demogràfic mínim que es pot esperar i representa un extrem en termes d'envelliment de l'estructura demogràfica, en combinar nivells de fecunditat i migració amb alts nivells d'esperança de vida. L'escenari estableix quina pot ser la xifra màxima de demandants d'equipament o de serveis per a les persones grans.

Aquestes projeccions de població globals de Catalunya s'han completat recentment amb les corresponents a les quaranta-una comarques catalanes i als sis àmbits del Pla Territorial. En

aquest cas, atès que els nivells d'incertesa de les projeccions s'incrementen a mesura que s'analitzen àmbits territorials més reduïts i doncs espais demogràfics més oberts, així com l'augment de la incertesa associat a un horitzó temporal llunyà de les projeccions, ha aconsellat limitar l'horitzó temporal de les projeccions territorials a l'any 2010. Tanmateix, i atès que aquestes projeccions és previst que s'actualitzin de manera continuada al llarg del temps, l'horitzó temporal també se situarà progressivament en un futur cada vegada més llunyà.

2. Elements destacats de l'evolució futura de la població

Les xifres de la població de Catalunya l'any 2010 se situaran previsiblement prop dels 6,5 milions d'habitants. A més llarg termini l'evolució és més incerta; en l'escenari tendencial previst des de la moderació que imposa l'evolució demogràfica recent, la població catalana se situaria sobre els 6,7 milions, però també és perfectament possible, tal com indica l'escenari alt, que la xifra d'habitants assoleixi o superi els 7 milions el 2030. Així, doncs, el primer decenni del segle XXI registraria el creixement més alt, amb taxes properes al 5% anual, fruit de l'estructura demogràfica actual. Sembla probable que s'alenteixi el ritme de creixement demogràfic cap al final del segon decenni i començament del tercer, per efecte de l'evolució del creixement natural, i que reprengui després un ritme de creixement més ràpid cap al final del primer terç del segle vinent, amb taxes anuals de creixement del 2%.

La previsió dels components l'any 2010 és, primer, un creixement moderat de la fecunditat que pot situar l'indicador conjuntural entre 1,4 i 1,9 fills per dona (actualment l'indicador conjuntural de fecunditat és d'1,2 fills per dona). Es preveu que l'esperança de vida actual, de 75,2 (homes) i 82,4 (dones), creixerà fins a situar-se entre 75,6 i 77,7 anys per als homes i entre 82,9

i 84,7 anys per a les dones. Pel que fa la migració neta, que actualment se situa entorn als 5.000 migrants anuals, s'ha previst un augment lineal del saldo migratori en tot el període fins assolir xifres anuals entre 9.000 i 22.000 migrants nets l'any 2010.

El 2030 els escenaris inclouen una fecunditat entre 1,4 i 1,8 fills per dona i un creixement important de l'esperança de vida, que se situaria entre 77,2 i 80,3 anys, per als homes, i entre 83,7 i 86,6 anys, per a les dones. Pel que fa al saldo migratori, se suposa que la migració se situarà entre 18.000 i 34.000 migrants nets anuals el 2030.

Pel que fa a l'evolució dels corresponents del creixement demogràfic, cal destacar que:

- Els naixements poden arribar a assolir un màxim en el primer decenni del segle XXI.
- Les defuncions poden augmentar de manera sostinguda.
- El creixement natural es mantindrà o s'incrementarà a curt termini, per evolucionar posteriorment a la baixa reflectint l'evolució dels naixements i les defuncions.
- La migració és previsible que jugui un paper positiu en el creixement demogràfic.
- El creixement de la població catalana pot experimentar una represa a curt termini.

Quant a les principals repercussions sobre l'estructura de la població, s'ha d'assenyalar:

- Els efectius de població de més edat creixeran de manera regular continuada, lentament en el primer decenni del segle vinent i de manera més accelerada posteriorment.
- La xifra de població en edat laboral és previsible que es mantingui estable.
- Es pot produir un creixement dels efectius de població infantil a curt termini.

Joaquim Capellades

Els eixos de la desigualtat social a Catalunya

Una aproximació a l'estructura social de les comarques catalanes

Cristina Sánchez Miret

Màrius Domínguez (metodologia)

Per comprendre una societat determinada, en aquest cas la catalana des de la fi dels anys vuitanta¹, cal conèixer com s'articulen els diferents tipus de desigualtats que en ella s'hi donen –d'edat, de gènere, d'origen geogràfic, de classe. A la forma que pren aquesta articulació s'anomena estructura social i per això aquest capítol vol apropar-se a l'estructura social de Catalunya.

Els estudis d'estructura social acostumen a ser força complexos, atesa la mateixa naturalesa del concepte que fa referència a l'entramat fonamental de relacions entre els grups d'individus que conformen la societat. L'entramat és per definició multidimensional; aquí rau la dificultat d'abordar-lo des de les fonts de dades convencionals. És necessària informació de diversa procedència per tal de donar-ne compte i això la majoria de vegades no és possible per qüestions metodològiques de disseny de les fonts. És habitual, doncs, que parlem dels àmbits socials d'una manera fragmentada, però que no ho puguem fer des d'una anàlisi complexa fruit de la seva interrelació, que és el que ens permetria caracteritzar l'estructura social d'una determinada societat. Per aquesta raó, entre d'altres, és habitual d'abordar l'estudi de l'estructura social plantejant una recollida de dades a mida, però atès el seu cost, no s'acostuma a fer una anàlisi del conjunt de Catalunya, sinó d'algun fragment del seu territori².

Coneixedors d'aquesta situació, vam decidir elaborar una anàlisi d'estructura social a partir de dades censals³, malgrat les seves limitacions. Per què aquestes dades? Per una primera i molt important raó, perquè dona informació de tot el territori català. En segon lloc, ens va semblar interessant explotar aquesta idea per altres dos avantatges que presenta: la periodicitat que permet l'anàlisi d'una societat al llarg de la seva evolució, i la possibilitat de comparació amb la societat espanyola. Assenyalàvem, però, només anomenar la font, les seves limitacions, les quals han marcat el tipus d'aproximació a l'estructura social que ara exposem.

El primer problema que presenten les dades censals és que, per causa del secret estadístic, no podem utilitzar l'individu com a unitat d'anàlisi de l'estructura social. Això comporta un canvi de perspectiva certament important, la nostra unitat d'anàlisi ha passat a ésser el territori. Per tant, els resultats que presentarem caracteritzen comarques i no pas individus tot i que, evidentment, aquesta caracterització del territori és fruit dels diferents atributs socials que tenen els individus que hi viuen⁴. La segona limitació que presenta treballar amb dades censals és el nombre reduït de variables de què es disposa. Anem a pams. Tenim informació de totes les variables que són eixos estruc-

¹ Tot el llibre se situa en l'estudi de la societat catalana des de 1989 a 1998 com a continuació de l'anterior estudi publicat per la Fundació Bofill. Vegeu Fundació Bofill. Catalunya 77-88. Societat, Economia, Política i Cultura. Barcelona, 1989.

² Un bon exemple d'anàlisi de l'estructura social d'una part del territori català és el dut a terme per l'Institut d'Estudis Metropol-

tans. Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona. 1990. Grups i classes socials a la Regió Metropolitana de Barcelona. Barcelona.

³ Farem servir les dades de l'estadística de població 1996, que són les més recents de tipus censal, atès que l'últim cens és el de 1991.

⁴ Vegeu l'annex on s'explica amb més detall què suposa metodològicament aquest canvi de perspectiva i especialment el perill de la fal·làcia ecològica.

turadors de la societat: el sexe, l'edat, l'origen geogràfic i l'ocupació com a indicador de la posició de classe dels individus; però no tenim gaire més informació sobre l'àmbit econòmic, laboral, polític, educatiu, etc., tots ells factors condicionants de l'estructura social i, per tant, de la forma concreta que prenen les desigualtats en una societat determinada. Encara un altre comentari. En el cas de les desigualtats de classe social —desigualtats fonamentals en l'estructuració de les desigualtats en una societat com la nostra— les dades censals no ens permeten construir i, per tant, mesurar amb un indicador prou acurat l'estructura de classes⁵ de la població catalana i la seva incidència en les desigualtats entre els individus.

L'anàlisi de l'estructura social a Catalunya 1996

Cal que abans de passar als resultats obtinguts, fem un petit esment de quina ha estat la metodologia d'anàlisi emprada, tot i que aquesta es troba àmpliament explicada a l'annex del capítol. Aquest pas previ es fa necessari per tal de poder entendre els resultats en la seva justa magnitud.

Primer hem de començar tornant a parlar de territori. La nostra unitat d'anàlisi de l'estructura social és el territori —dèiem abans—, territori que pot ésser analitzat de molt diversa manera. Tal com es desprèn del discurs de l'apartat anterior, l'anàlisi que presentem es basa en el territori català dividit en comarques. Per què aquesta decisió i no la de províncies, àmbits territorials o municipis? La primera i l'última de les opcions s'han descartat pel seu nombre. En el cas de les províncies per ésser només quatre i amb realitats molt diferents al seu interior. En el cas dels municipis el seu elevat nombre fa molt difícil fer una primera anàlisi d'aquestes característiques, sense passar primer per un coneixement del territori més global. Els àmbits territorials es van descartar, perquè malgrat que aportaven molta més riquesa que l'anàlisi per províncies continuava amagant en el

conjunt diferències prou importants, a les quals l'anàlisi per comarques permetia una major aproximació. Continuant amb el territori, tampoc podem deixar de parlar del biaix que suposa la distribució de la població entre comarques i dins de cada comarca. Aquesta distribució no és homogènia. D'una banda, tenim un fort desequilibri territorial a Catalunya marcat pel que s'anomena l'àmbit metropolità —Barcelona i les comarques de la rodalia, que suposa més de les dues terceres parts de la població total de Catalunya. De l'altra, hem de tenir en compte que dins de cada comarca es reproduïx aquest mateix fenomen de concentració poblacional en la seva capital. Hem de ser, per tant, molt conscients que en els resultats es poden veure poc ben representats els pobles petits. Cal fer anàlisis complementàries per municipis dins de cada comarca i en el cas de Barcelona cal fer-la per barris, però no podem baixar a aquest nivell territorial sense passar primer per una anàlisi més general com la que aquí presentem.

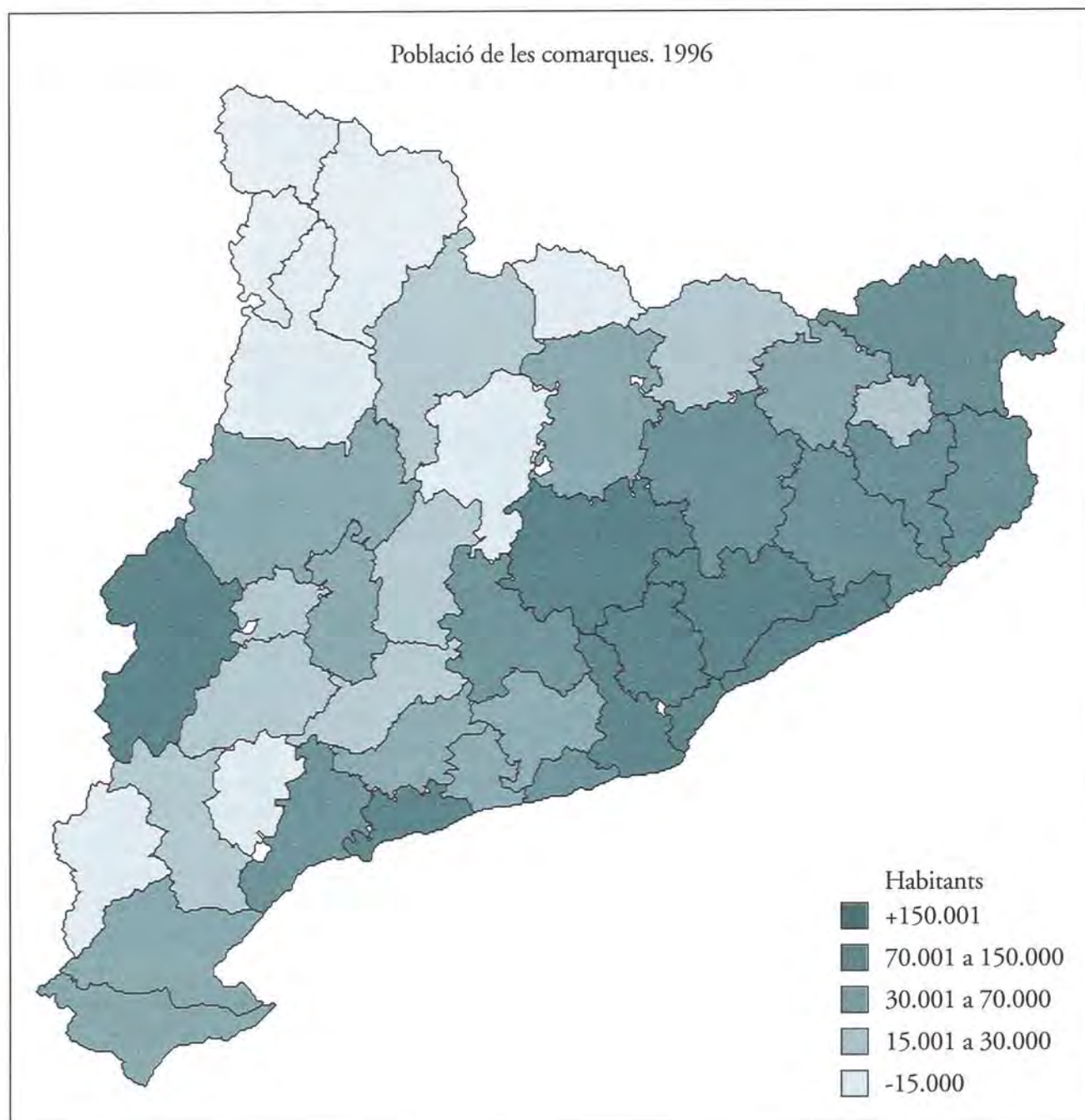
Les tècniques d'anàlisi que ens han permès fer aquesta aproximació a l'estructura social han estat l'anàlisi de components principals i l'anàlisi de classificació⁶, de les quals ens interessa ara comprendre quin tipus de resultats donen. El que fan aquestes tècniques d'anàlisi multivariada és posar en relació tota la informació de l'anàlisi alhora. El resultat s'estructura en eixos que marquen les semblances i diferències entre les diverses realitats comarcals. A partir de l'anàlisi d'aquests eixos, trobem quines són les dimensions bàsiques en l'estructuració de les desigualtats al territori català. Sempre, doncs, s'han d'interpretar els resultats de manera comparativa. Cal tenir present que més que parlar d'absències o presències de determinats fenòmens o característiques socials, el que hi ha són les diferències d'importància dels fets socials entre comarques. Per exemple, si diem que una comarca es caracteritza per les llars grans, no vol pas dir que no n'hi hagi de petites, fins i tot aquestes poden ser majoritàries, però el fet que apareguin com a significatives en l'anàlisi expressa la singularitat de la població de la comarca respecte del conjunt de Catalunya.

Del darrer punt important a tenir en compte per a la interpretació dels resultats, ja n'hem parlat un mica en la introducció. Hem de tenir present

⁵ El problema principal que presenten les dades de tipus censal —tant el cens com l'estadística de població— és que només ens descriuen el tipus de feina de les persones que estan ocupades, deixant fora tots els qui no tenen cap relació passada amb l'ocupació, que fa que no puguem parlar de la posició de classe social de tota la població catalana. És aquesta una limitació important des del moment en què, per explicar l'estructura social, és fonamental de conèixer l'estructura de classes perquè dona compte de les desigualtats de la societat.

⁶ Les característiques de les tècniques estan explicades a l'annex, perquè és important de conèixer quin tractament de les dades fan per poder entendre l'abast dels resultats i també les seves limitacions.

Mapa de Catalunya segons la població de cada comarca. Nombres absoluts i percentatges.

Font: Estadística de la Població 1996. IDESCAT. Elaboració pròpia.

que l'element bàsic de l'estructura social catalana és la seva homogeneïtat en el territori. La majoria dels fenòmens que caracteritzen la nostra societat arriben a la població de tot el territori. El que ens permet aquest tipus d'anàlisi és de donar compte que no tots els grups socials, no tota la població, experimenta els fets, gaudeix dels béns socials en la mateixa mesura, i que això s'expressa amb diferències entre zones de Catalunya. L'anàlisi de l'estruc-

tura social és precisament això: veure les diferències d'accés a les oportunitats dels individus no com a tals sinó com a integrants de grups socials, definits segons el sexe, l'edat, l'origen geogràfic i la classe social. En el nostre cas només fem una aproximació territorial a aquest fet. Aproximació que es produeix mitjançant la comparació de les característiques socials de la població presents a les dades de l'estadística de població 1996.

Les dimensions de l'estructura social a Catalunya

Els resultats de la nostra anàlisi ens remetent a una Catalunya que, malgrat les tendències homogeneïtzadores en l'evolució de la societat, presenta diferències prou significatives en el seu territori. Diferències que tenen a veure precisament com les diverses etapes de desenvolupament han deixat una petja diferent –en realitat més o menys marcada en la majoria dels casos– en el territori. Observem talment com si es tractés d'analitzar les capes del substrat geològic, com cada comarca s'acaba definint segons la superposició de les diferents empremtes que han deixat constància de la intensitat amb què una determinada població ha viscut els diferents fenòmens socials que han caracteritzat Catalunya al llarg de la seva història. La combinació d'aquests processos viscuts per diferents generacions marca la singularitat que presenten diverses zones de Catalunya en la comparació entre elles.

Què és el que fa iguals i què fa desiguals les comarques catalanes? Tot el territori de Catalunya, tractant-se d'una mateixa societat, té trets en comú que li donen identitat pròpia i la fan diferent de societats veïnes. Certament, les societats veïnes tampoc no són oposades a la nostra, perquè compartim amb la majoria d'elles el fet de formar part del món econòmicament desenvolupat. I, a més més, el fenomen de la mundialització que caracteritza el nostre món de la fi de segle, ha escurçat les diferències fins i tot amb societats molt llunyanes geogràficament i/o culturalment, i en situacions de desenvolupament econòmic molt diferents.

Com dèiem, la població de Catalunya comparteix el fet de formar part d'una societat econòmicament desenvolupada i amb una mateixa cultura⁷ i ordenament juridicopolític. Així, doncs, són característics de tot el territori processos com l'envelliment de la població, la baixa fecunditat, l'elevada esperança de vida. També la tendència a viure en famílies –enteses com a llars– cada vegada més reduïdes en nombre de membres però amb més capital cultural per l'aprofitament que les darreres generacions han fet del sistema educatiu. Estem en una societat on els membres s'aboquen al consum i

l'oci, ja sigui d'una manera activa o passiva; en una societat fortament individualitzada i competitiva en tots els camps, especialment en el treball. Malgrat ser una societat caracteritzada per l'oci, l'ocupació és l'eix central de la societat perquè marca fortament la identitat social de l'individu. D'una banda, el fet de tenir-ne o no pot ser el primer pas cap a l'exclusió social; de l'altra, tenir una ocupació o una altra condiona la posició social i l'estil de vida. Tots aquests trets i molts altres són compartits per la població catalana al llarg i ample del seu territori, però hi incideixen de diferent manera segons hagi estat l'estructura productiva, d'edats i de creixement de la població que ha anat experimentant cada comarca, especialment des del desenvolupament de la industrialització.

Què fa desiguals les comarques de Catalunya? La primera observació que segurament s'acut a tot-hom, és si és pertinent de parlar d'una divisió entre el camp i la ciutat. Diferenciar les comarques rurals de les que no ho són. Avui en dia es fa difícil de mantenir aquesta divisió sense fer-hi matisacions importants. Com acabem de dir en els dos paràgrafs anteriors, hem de tenir present que els processos de globalització interconnecten les formes de vida dels individus especialment a través dels mitjans de comunicació de massa i la descentralització de la producció. Ja no és tan senzill parlar de comarques rurals, perquè el teixit productiu i els serveis, sobretot les empreses turístiques, estan molt esteses per Catalunya. Sí que podem, però, diferenciar clarament les comarques que han tingut generacions encara vives però no actives o que tenen ara una important estructura productiva del sector primari –ramaderia, pesca i agricultura–, de les que han perdut completament aquest referent. Aquest fet els confereix una singularitat que es fa present en els trets que caracteritzen la seva estructura social, però no en podem parlar com un bloc homogeni o senzillament com la «Catalunya rural», perquè llur evolució recent –ho veurem més endavant en la descripció per comarques– ha estat prou diversificada.

Vegem quins són els eixos fonamentals de les desigualtats en el territori català, i passarem després a descriure quin pes tenen aquests eixos en la dimensió final que centra els elements de l'estructura social de Catalunya, prenent com a referent les seves comarques.

Un dels eixos fonamentals que caracteritzen les comarques catalanes és l'estructura d'edats de la seva població. Malgrat el procés general d'envelliment,

⁷ És cert que cada vegada més Catalunya rep població de cultures diferents, però aquestes encara són molt minoritàries (vegeu les dades sobre migracions al capítol de població), i també adopten elements de la cultura occidental que conviuen amb els seus.

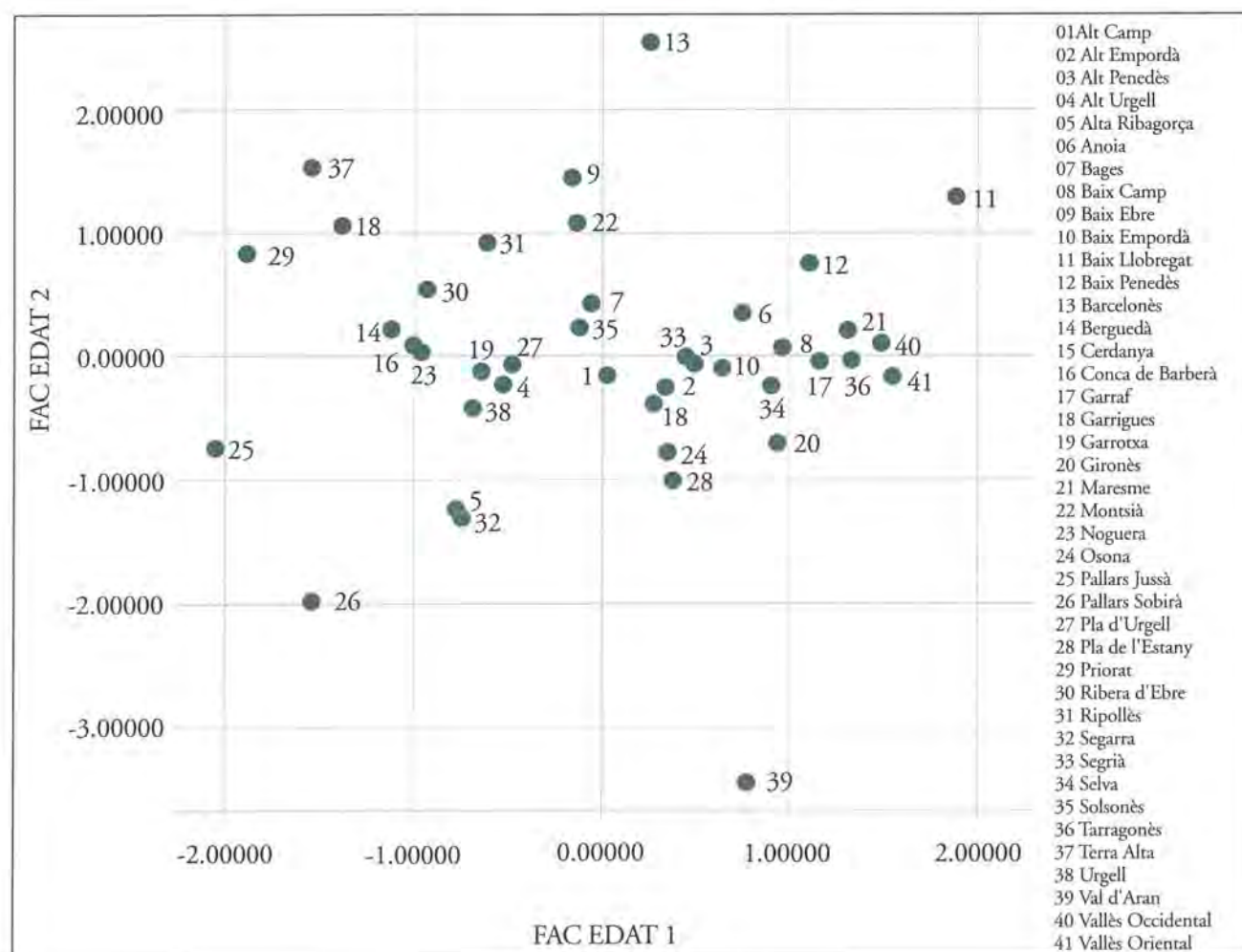
d'una banda, es diferenciï les comarques amb més població jove de les que tenen més població major de 60 anys. I de l'altra, dins de la franja d'edats madures, es diferenciï les que tenen una presència superior a la mitjana de Catalunya de 30 a 39 anys de les que presenten aquesta singularitat en el grup d'edats de 50 a 59 anys.

En l'àmbit de la família, diferencia les comarques el model de llars que les caracteritza respecte al conjunt de Catalunya. L'anàlisi contraposa en els seus resultats tres models de llars: d'una banda, el dels solitaris i el de les llars complexes, i, de l'altra, el de les nuclears. Les primeres van associades a llars envellides –tal és la característica que uneix dos tipus de llars tan oposats pel que fa al nombre de membres–, amb presència de vidus i de convivència de la parella principal amb pares i sogres. El segon fa referència al model de llar més estès a Catalunya, ja sigui en la seva modalitat de nuu buit o en la més tradicional de parella i fills, que és la que l'anàlisi assenyalava com a més signifi-

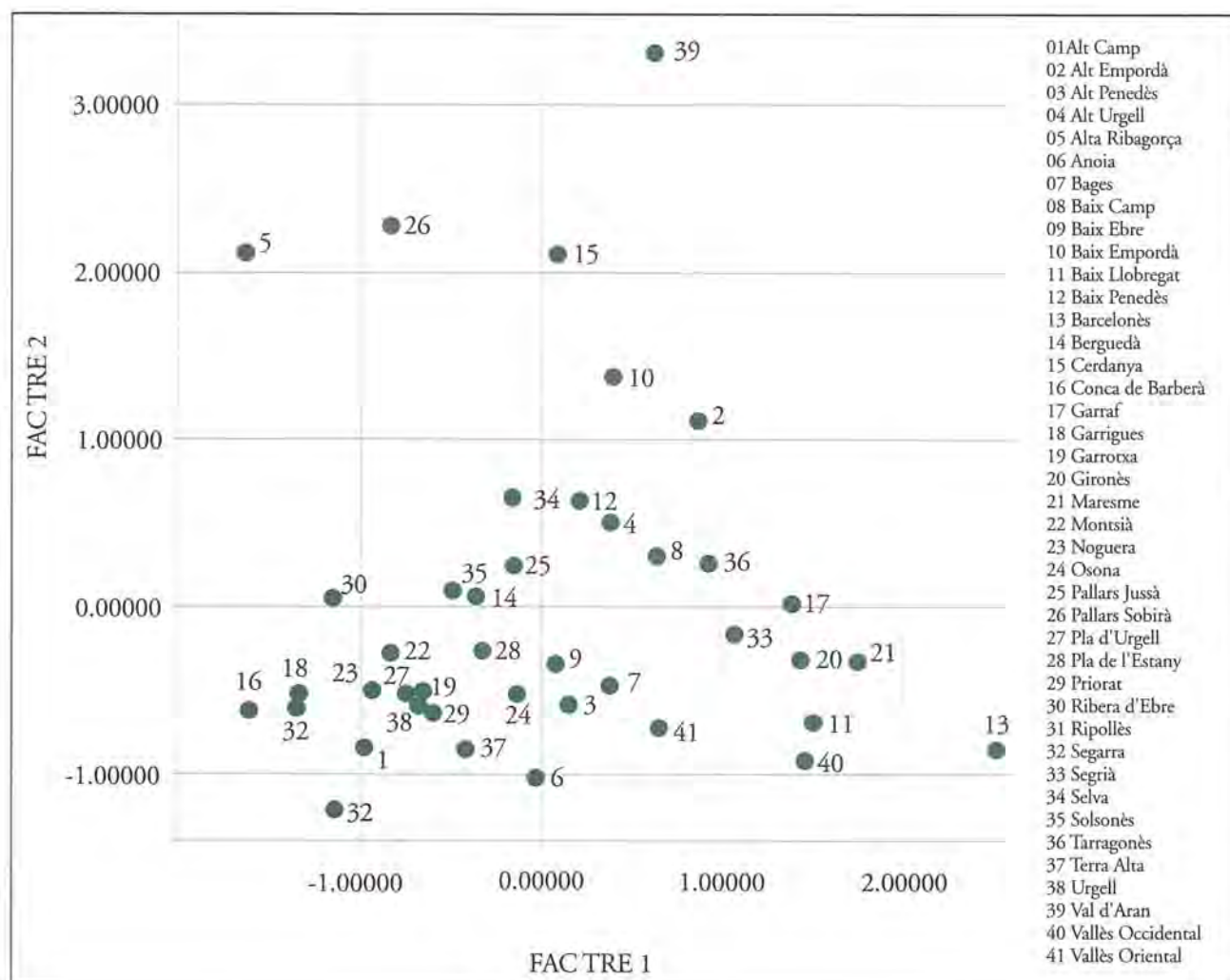
cativa per la presència de fills, joves i solters, a l'hora de trobar diferències significatives en el territori català.

Pel que fa a l'origen geogràfic, els quatre eixos resultants expressen la singularitat dels diferents processos migratoris que s'han donat a la nostra terra. El primer eix, el més important, posa de manifest el pes que té en l'estructura social catalana la gran immigració de la fi dels anys cinquanta i al llarg dels seixanta. Aquest eix contraposa les comarques amb una presència prou significativa respecte del conjunt de Catalunya d'immigrants de la resta d'Espanya que no parlen català, en contraposició a les comarques on bàsicament els membres són nascuts a Catalunya i parlen català. La resta d'eixos parlen, en canvi, dels nous processos que afecten la societat catalana. D'una banda, caracteritzen les comarques que reben immigrants recents, (menys de cinc anys que han arribat a Catalunya) especialment de la resta d'Europa, davant les comarques en què aquest no és un fenomen significatiu. De l'altra, caracteritzen les

Gràfic 1. Dimensió grups d'edat. Situació de les comarques en els dos eixos

Gràfic 2. Dimensió Treball. Situació de les comarques en els dos primers eixos

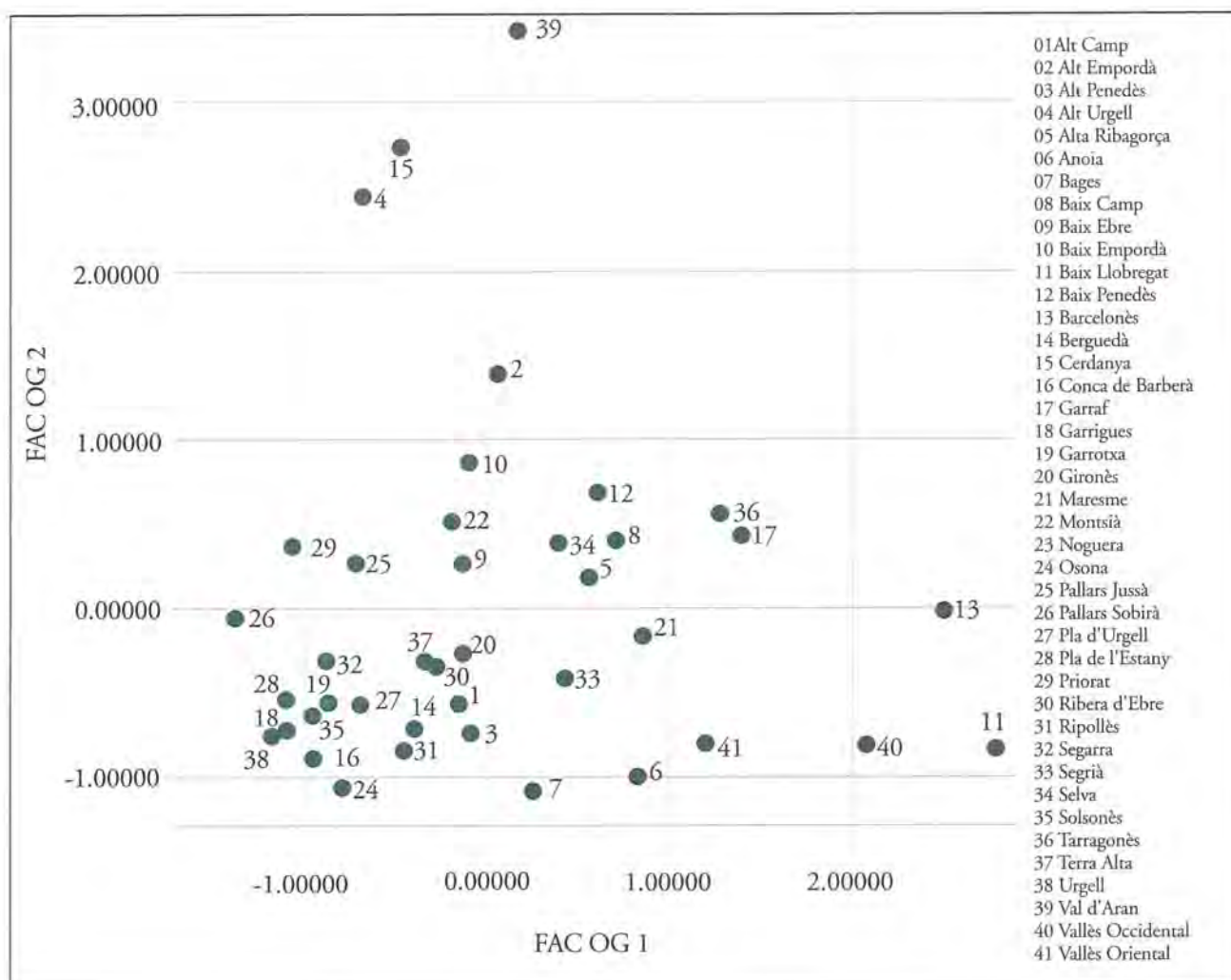

comarques que tenen una forta mobilitat de canvis de residència i, per tant, de nouvinguts al municipi, separades d'aquelles en les quals aquest no és un fet rellevant. I, en darrer lloc, caracteritzen les comarques on la presència d'immigrants africans és un fenomen que incideix en la seva estructura social malgrat que en nombres absoluts la seva presència no sigui massa gran.

En l'àmbit del treball els eixos donen compte d'una realitat força complexa. L'eix principal separa dues Catalunyaes molt diferents, podríem dir que la més vella de la més nova. La primera es caracteritza per una estructura productiva basada en el sector primari i identificada amb el grup social dels empresaris sense assalariats, que es presenta sobretot com un model amb arrels en el passat però encara amb força, malgrat que a vegades s'associï amb comarques amb una forta presència de jubilats. La segona es caracteritza pel sector serveis, especialment ser-

veis de suport a les empreses, socials i comerç, on tenen un lloc abonat tant les situacions respecte de l'ocupació no tradicionals com els aturats. El segon dels eixos contraposa les comarques a les quals dona identitat la presència dels empresaris amb assalariats, especialment de la construcció i de l'hostaleria, davant les comarques caracteritzades pel sector secundari. El tercer dels eixos contraposa també dues realitats en la relació dels individus amb l'ocupació. D'una banda, la forta presència d'assalariats i, de l'altra, les situacions de cooperativistes i ajut familiar que un cop més remetent a sectors productius diferents: el secundari i el terciari, i el primari, respectivament. El quart és un eix que diferencia no per sector productiu sinó per la relació de la població amb l'activitat. Contraposa les comarques on la presència d'inactius no jubilats és significativa davant les comarques en les quals és significativa la presència d'ocupats per damunt la resta de situacions. Els

Gràfic 3. Dimensió Origen geogràfic. Situació de les comarques en els dos primers eixos

dos darrers eixos, molt més de detall, ens mostren dos fenòmens concrets. El primer exemplifica la importància que té en algunes zones de Catalunya l'administració pública com a proveïdora de llocs de treball especialment lligada al creixement dels serveis educatius. L'últim mostra la singularitat de certes comarques que s'han caracteritzat o es caracteritzen per les indústries extractives, fet que suposa un augment prou significatiu dels casos d'incapacitats laborals entre la població.

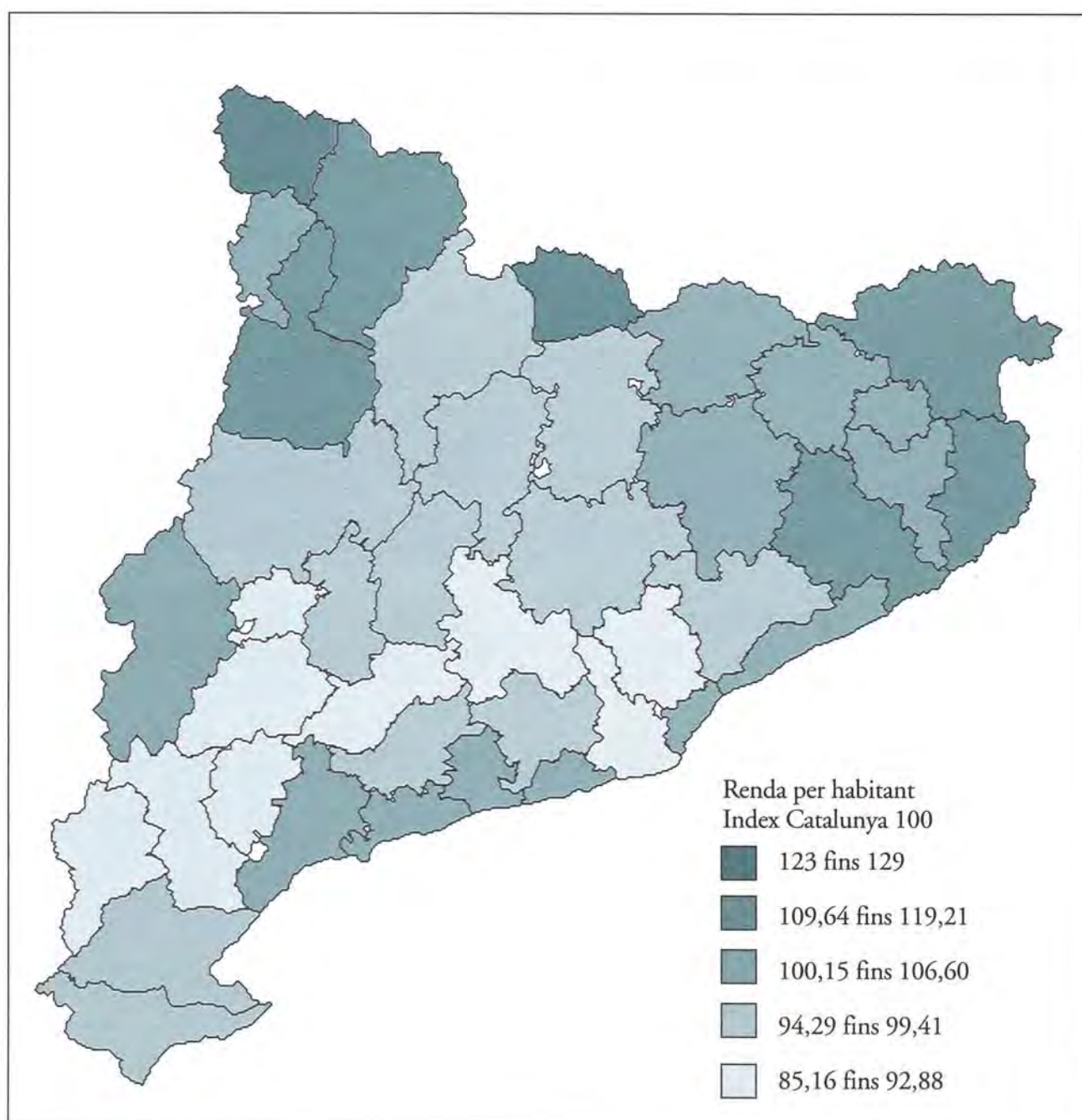
Finalment, posant tots aquests eixos en relació els uns amb els altres, i amb la posició de classe, el nivell educatiu i la renda⁸ de la població, els resultats dibuixen una estructura social que es defineix

fortament per la identitat que determinats grups socials donen a les comarques. Identitat que va molt lligada a la història productiva que ha patit un determinat territori i que fa que els habitants estiguin fortament marcats col·lectivament per atributs socials com l'edat, l'origen geogràfic i el tipus d'ocupació que desenvolupen.

En primer lloc, el resultat final de l'anàlisi amb totes les variables disponibles, mostra dos tipus de comarques ben diferenciades. A un extrem situa les comarques caracteritzades per les professions de creixement més recent(directors, gerents, tècnics de tot tipus, administratius, etc.), el sector serveis, la població jove, la presència d'immigrants antics de la resta de l'Estat espanyol i un nombre elevat de població. Aquestes comarques són: Barcelonès, Baix Llobregat, Vallès Occidental, Maresme, Garraf, Tarragonès, Gironès, Segrià i Vallès Oriental. A l'altre extrem situa la resta de comarques, caracterit-

⁸ L'indicador de renda utilitzat és la renda bruta familiar disponible per càpita en pessetes corrents i en milers. Per veure el tractament que s'ha dut a terme en l'anàlisi d'aquestes dades, vegeu l'annex.

Renda bruta familiar disponible per càpita. 1994. Index Catalunya=100

zades pel sector primari i el secundari, el treball per compte propi i un nivell d'estudis bàsic.

El segon eix diferencia les comarques a partir d'una altra caracterització: comarques on els grups socials protagonistes són els empresaris amb assalariats i els treballadors dels serveis qualificats; la renda alta i els immigrants recents a Catalunya. Per exemple, Val D'Aran, Cerdanya, Pallars Sobirà, Alta Ribagorça, Alt Empordà, Baix Empordà, Selva. El tercer eix mostra l'oposició que existeix entre les comarques caracteritzades pel sector secundari i les

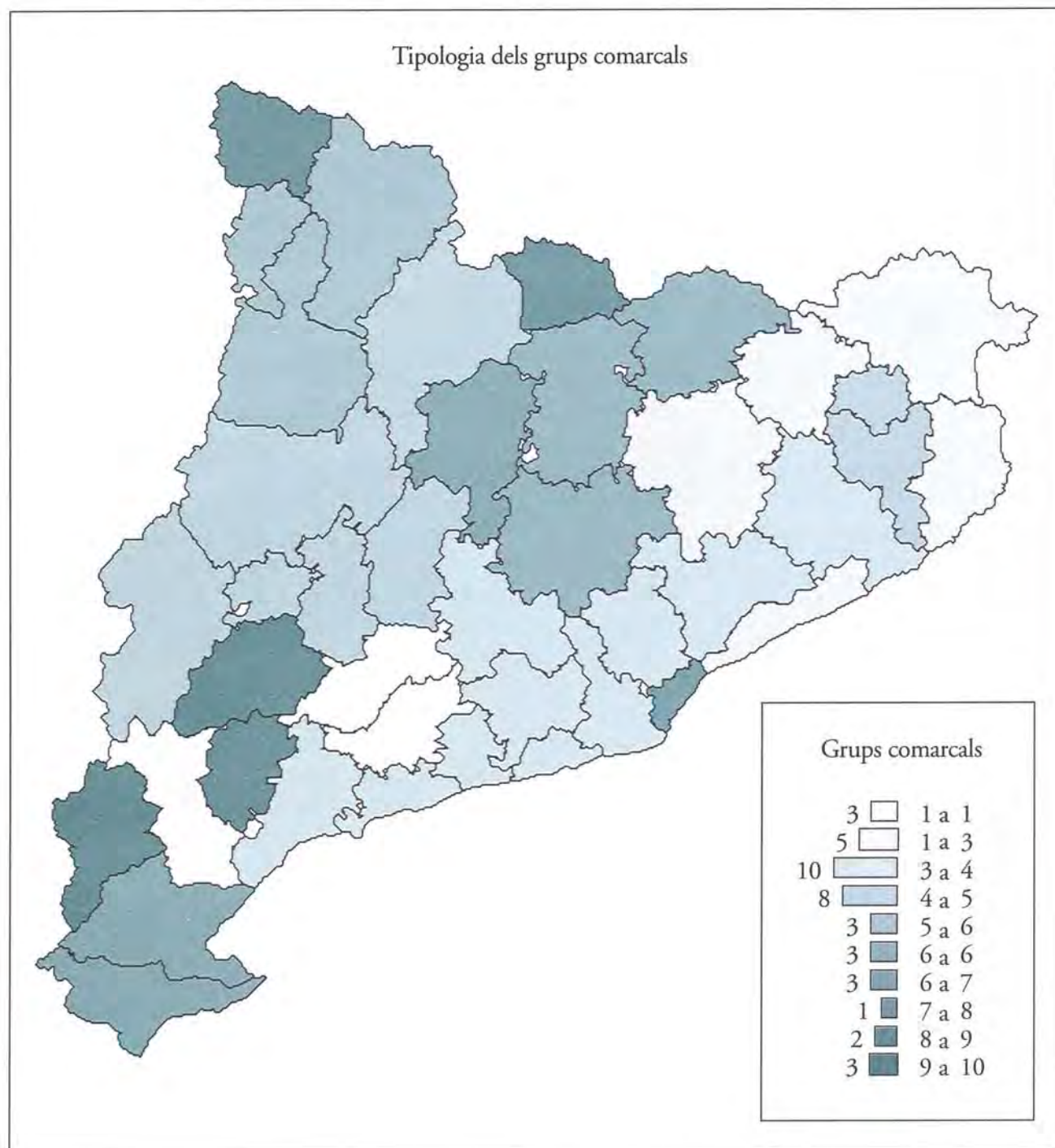
que ho són pel primari. Les primeres són definides per la indústria i els treballadors assalariats, encarregats i capatassos, és a dir, la imatge clàssica de la industrialització i els grups socials que la protagonitzen. Es troben en aquest cas Conca de Barberà, Ripollès i Alt camp, per exemple. En canvi, les altres es caracteritzen per tot tipus d'empresaris agraris, amb assalariats i sense. És el cas de Terra Alta, Garrigues i Priorat. En el quart i en el cinquè eix apareix amb força el nivell educatiu com a element diferenciador. El quart eix assenyala les comarques

amb forta presència del sector públic, dels diplomats i llicenciats i dels tècnics alts. Apareixen comarques com Barcelonès, Pallars Jussà, Pallars Sobirà, Alta Ribagorça, Segrià, Gironès, Tarragonès. En canvi, el cinquè eix caracteritza les comarques on és significativa la presència de població sense estudis i de treballadors agraris, és a dir, no propietaris sinó assalariats del camp. Hi apareixen

el Montsià, Baix Ebre i Solsonès. Per acabar, el sisè i el setè eix mostren les comarques amb més situació d'inactivitat de la població, el primer per raons de servei militar o de feines de la llar i el segon per incapacitats lligades a les indústries extractives.

Tota aquesta complexa xarxa que dimensiona les característiques que presenta la població de les comarques, porta a una agrupació en 10 grups que

Mapa de Catalunya segons els deu grups de comarques resultat de l'anàlisi.

Font: Estadística de la Població 1996. IDESCAT. Elaboració pròpia.

expressen, malgrat la singularitat de cada una d'elles, les semblances i dissemblances més significatives en el territori català.

La caracterització de les comarques el 1996

L'anàlisi de les dimensions bàsiques en què s'estructuren les desigualtats permet reunir les comarques en 10 grups diferents⁹. El nombre de grups, però, té una importància relativa; el que compta és veure quines característiques interrelacionen o distancien les diverses comarques. El mapa que apareix a continuació ens avança de manera gràfica la diversitat de zones que resulten de les semblances i diferències entre els trets socials dels habitants de les comarques catalanes.

Grup 1: Alt Camp, Conca de Barberà, Ribera d'Ebre.

Aquestes tres comarques presenten una població força equilibrada pel que fa a la seva estructura per edats. Sembla que la Conca de Barberà i la Ribera d'Ebre mostren una certa tendència a l'envel·liment, sobretot perquè tenen poca població infantil i un pes prou important del grup de 50-59 anys. Un altre tret en comú que comparteixen és l'origen geogràfic dels seus habitants. Són comarques on el grup dels nascuts a Catalunya té més pes que no pas el dels nats fora. Així mateix, hi predomina el coneixement del català. Alhora, no es caracteritzen per nous moviments de població: ni d'immigrants recents a Catalunya ni tampoc de canvis entre municipis dels ja residents. En el cas de la Ribera d'Ebre destaca per exemple la poca presència d'africans. En l'esfera familiar, malgrat que allò característic d'aquestes comarques és que les llars són formades per parelles i situacions de separació i divorci —és a dir, formes modernes de convivència— i no pas el nombre elevat de membres per llar; sí que les caracteritza també la convivència de pares, sogres i la presència de vidus, i

doncs la convivència de més de dues generacions d'adults. L'esfera productiva de la seva societat també els fa ser un grup molt cohesionat. D'una banda, el sector primari i el treball per compte propi sense assalariats defineix fortament aquestes comarques. De l'altra, hi té també una presència molt important el sector secundari, la indústria manufacturera i en relació amb ella especialment els assalariats. Són comarques on tenen un pes prou específic els grups de població no lligats a l'ocupació: els estudiants, els que fan el servei militar, les mestresses de casa i els jubilats. El sector terciari no es presenta amb força en aquestes comarques, tot i que, curiosament en el cas de la Conca i la Ribera, el sector de l'Administració pública hi és present per sobre de la mitjana de Catalunya. Aquestes comarques formen una de les zones més pobres de Catalunya. Amb petites diferències, totes tres comarques tenen una renda que se situa en l'estrat de riquesa baix en comparació de la resta. Respecte de la seva estructura de classes, els grups socials més característics d'aquest grup de comarques són els empresaris agraris sense assalariats, els empresaris de la indústria sense assalariats, els encarregats i els treballadors de la indústria no qualificats.

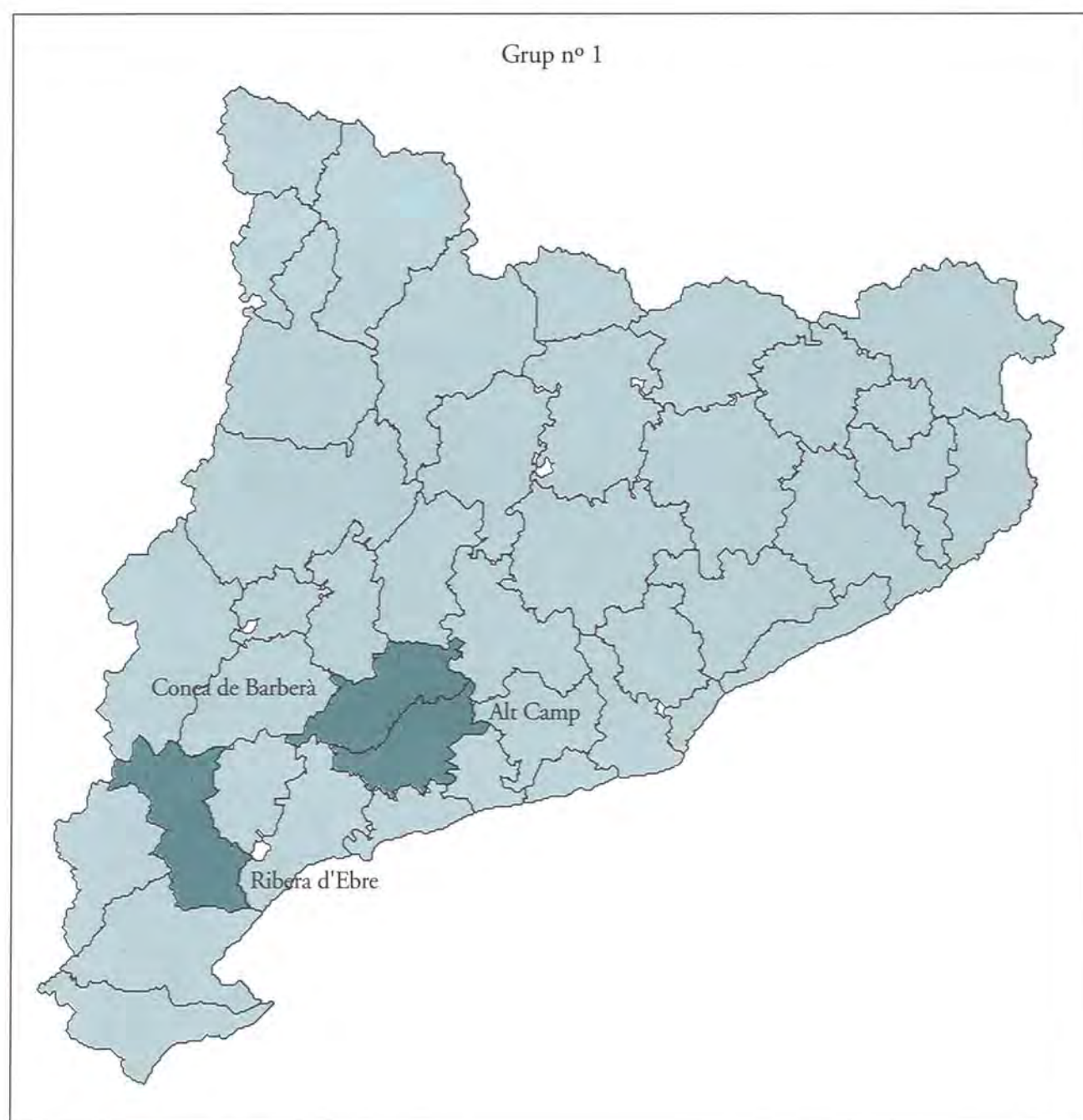
Grup 2. Alt Empordà, Baix Empordà, Garrotxa, Maresme, Osona.

L'estructura de població que presenten totes aquestes comarques també se situa en un punt d'equilibri tot i que mostren més tendència a una estructura jove, tret de la comarca de la Garrotxa on hi ha molt poca població infantil. En l'aspecte de les migracions, el que caracteritza tot el grup són els moviments més recents de població. Estan fortament marcats per la presència d'africans. El Baix Empordà és la comarca més caracteritzada de tot Catalunya per aquest fet. També els identifica com a grup, el fenomen social dels nouvinguts al municipi. En canvi, no comparteixen la presència a les seves terres de nouvinguts recents de la resta de la Unió Europea a Catalunya, característica dels dos Empordà, però especialment de l'Alt Empordà. L'estructura familiar de tot el grup de comarques és caracteritzada per les parelles i les llars de dos membres. Pel que fa a l'estat civil de la població, malgrat que aquestes són situacions minoritàries, es caracteritzen pels separats i divorciats. En la resta de trets familiars no hi ha cohesió dins del grup. Tenim comarques com Alt Empordà, Garrotxa i

⁹ De fet, el nombre d'agrupacions pot variar en funció del nivell de detall o de generalitat en què situem l'explicació. Cada comarca té la seva singularitat, però agrupar-les ens permet mostrar més acuradament quines semblances i quines diferències mostren entre elles. També es podria presentar aquesta agrupació amb un nombre més reduït, però com menys grups es presenten més creix la variabilitat de les característiques en el seu interior.

Baix Empordà on les llars d'un sol membre són importants. La Garrotxa es caracteritza també fortament per la convivència en la llar de més de dues generacions adultes, però sense la presència de llars de molts membres. Una característica que no comparteix la resta, on és molt més important la presència de fills i de persones solteres que no pas de persones vídues. Pel que fa a l'activitat, tornem a trobar una divisió en aquest grup, un tret que totes comparteixen la no presència significativa del sector de l'educació i l'administració pública en el seu territori. Tenim dos blocs de comarques diferenciades, i el Maresme al mig que sembla fer de pont

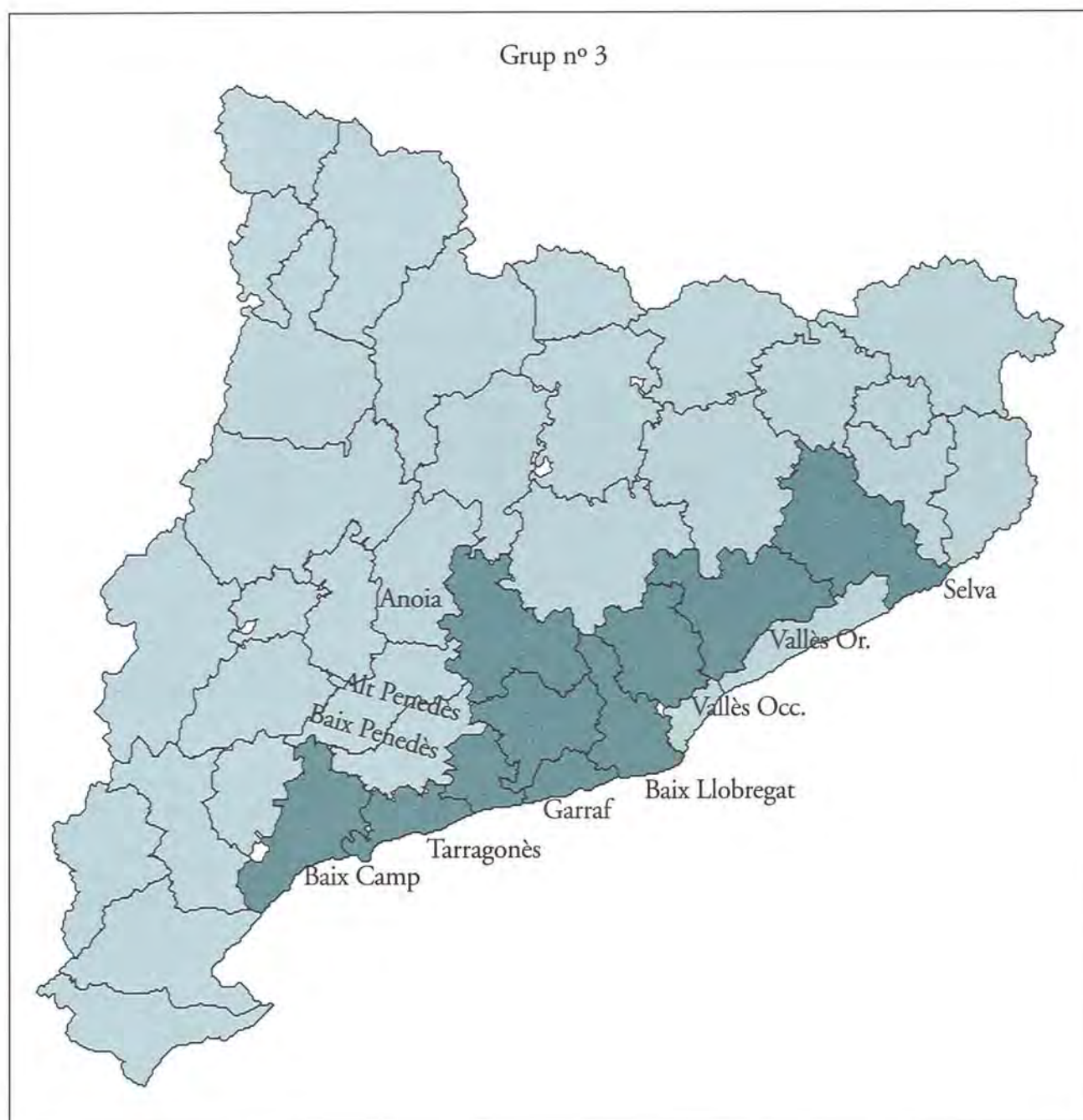
entre elles. D'una banda, l'Alt i el Baix Empordà es presenten com unes comarques fortament caracteritzades pel sector serveis i per la indefinició de llur població a l'hora d'assenyalar quina és la seva situació professional (ni assalaritats, ni empresaris ni cooperativistes o ajuts familiars). Aquesta realitat és compartida amb el pes característic que tenen en la seva estructura els empresaris amb assalariats, sobretot dels rams de la construcció i l'hostaleria, i ja en menor mesura, els empresaris sense assalaritats, els cooperativistes i l'ajut familiar, també d'aquests sectors i del primari (agricultura, ramaderia i pesca). Pel que fa a la situació de la població respecte

de l'ocupació, cal dir que la comarca se signfica per l'activitat i, per tant, hi ha molts desocupats però també molts ocupats. En canvi, la gent en situació d'inactivitat no és característica d'aquestes comarques. Una situació força diferent és la que presenten la Garrotxa i Osona, caracteritzades per la convivència del sector primari amb el sector secundari i la forta presència de jubilats. Aquesta ambivalència fa que siguin protagonistes de la seva estructura social, d'una banda, el grup dels empresaris sense assalariats, especialment del camp, i, de l'altra, els assalariats ocupats de la indústria manufacturera. També són característiques d'aquestes comarques les indústries

extractives i les persones en situació d'incapacitat. La comarca del Maresme comparteix amb aquest grup una certa presència del sector secundari, també del sector primari que comparteixen totes les comarques del grup i una fortíssima presència del sector serveis igual que en les comarques empordaneses. El grup comparteix un bon nivell econòmic. L'Alt i el Baix Empordà se situen en l'estrat alt i la resta en l'estrat mitjà-alt. Per acabar, la seva estructura de classes respecte a la mitjana de Catalunya es caracteritza especialment pels grups socials següents: els empresaris de la indústria amb assalariats i sense i els empresaris agraris sense assalariats.

Grup 3. Alt Penedès, Anoia, Baix Camp, Baix Llobregat, Baix Penedès, Garraf, Selva, Tarragonès, Vallès Occidental, Vallès Oriental.

El tret comú que comparteixen aquestes comarques i que les diferencia de tota la resta de grups, és que mostren una estructura d'edats més jove que la del conjunt, encara que a l'Alt Penedès aquest tret sigui poc significatiu. El segon conjunt de trets que diferencia el grup és la importància que tenen els immigrants de la resta de l'Estat espanyol amb molts anys de residència i el desconeixement del català per una part important de la població. Aques-

ta, però, no és una característica que comparteixin l'Alt Penedès i Anoia. Pel que fa als moviments migratoris més recents, hi trobem diversitat de situacions. D'una banda, tenim comarques on hi ha moviments de tot tipus: nouvinguts recents a Catalunya, nouvinguts al municipi i presència de nous col·lectius d'immigrants com els africans. Aquestes comarques són Garraf i Selva. En el cas del Baix Penedès i Tarragonès, l'única diferència amb les anteriors és que la presència d'africans no és un tret característic de la seva població. Després tenim el cas del Baix Llobregat, Anoia i Vallès Oriental, on l'únic moviment actual de població ca-

racterístic són els nouvinguts al municipi, però no la immigració recent de fora de Catalunya. En el cas del Baix Camp, la situació és la contrària, perquè el que trobem com a significatiu és la presència d'immigrants recents de fora de Catalunya, però més de la resta de la Unió Europea que no pas d'altres parts del món, al contrari que a l'Alt Penedès on l'únic tret que és significatiu és la presència d'africans entre la població. Per acabar, només cal assenyalar que el Vallès Occidental es caracteritza per la tendència comparativa contrària, atès que no és significatiu cap tipus d'arribada recent de població als municipis. Pel que fa a la informació sobre les llars, hi predominen les llars nuclears, els dos membres i els fills solters, en consonància amb la seva estructura d'edats. Així mateix, entre les situacions d'estat civil, malgrat que aquestes són minoritàries, és significatiu el grup dels separats i dels divorciats. L'últim tret d'aquest àmbit que els fa un grup homogeni és que la presència de persones que viuen soles no és un tret característic de la seva estructura, tret de les comarques del Baix Penedès i de Garraf on sí que aquest fenomen té importància. Passant a descriure l'àmbit productiu d'aquestes comarques, hem de tornar a assenyalar que mostren una gran homogeneïtat en aquest aspecte. Els dos sectors que fan la identitat comuna d'aquestes comarques són el terciari i el secundari. Característic d'aquestes comarques són els serveis –tret dels casos de la Selva i Anoia– especialment serveis a d'altres empreses, socials, comerç, etc. i la indústria manufacturera; com a grup social, els assalariats. El que no és característic d'aquestes comarques són l'educació i l'administració pública, tret del cas del Tarragonès, marcat pel fet de trobar-se en el seu territori una capital provincial. Garraf, el Baix Penedès i el Tarragonès mostren, a més, una altra singularitat, que és un tret rellevant de la seva estructura: els empresaris amb assalariats i els sectors de l'hostaleria i la construcció. En canvi, la Selva i Anoia mostren una presència significativa del sector primari i del treball per compte propi. Pel que fa a la situació respecte de l'activitat, són característiques totes les situacions, però tenen menys importància els jubilats que a la resta de Catalunya atesa la seva estructura d'edats. Amb referència a la renda, trobem força diversitat entre les comarques del grup. Se situen a l'estrat de renda baixa el Baix Llobregat, Anoia i el Vallès Occidental. A l'estrat mitjà-baix, Vallès Oriental, Alt Penedès i Tarragonès. A l'estrat mitjà-alt, Garraf, Baix Camp i Baix

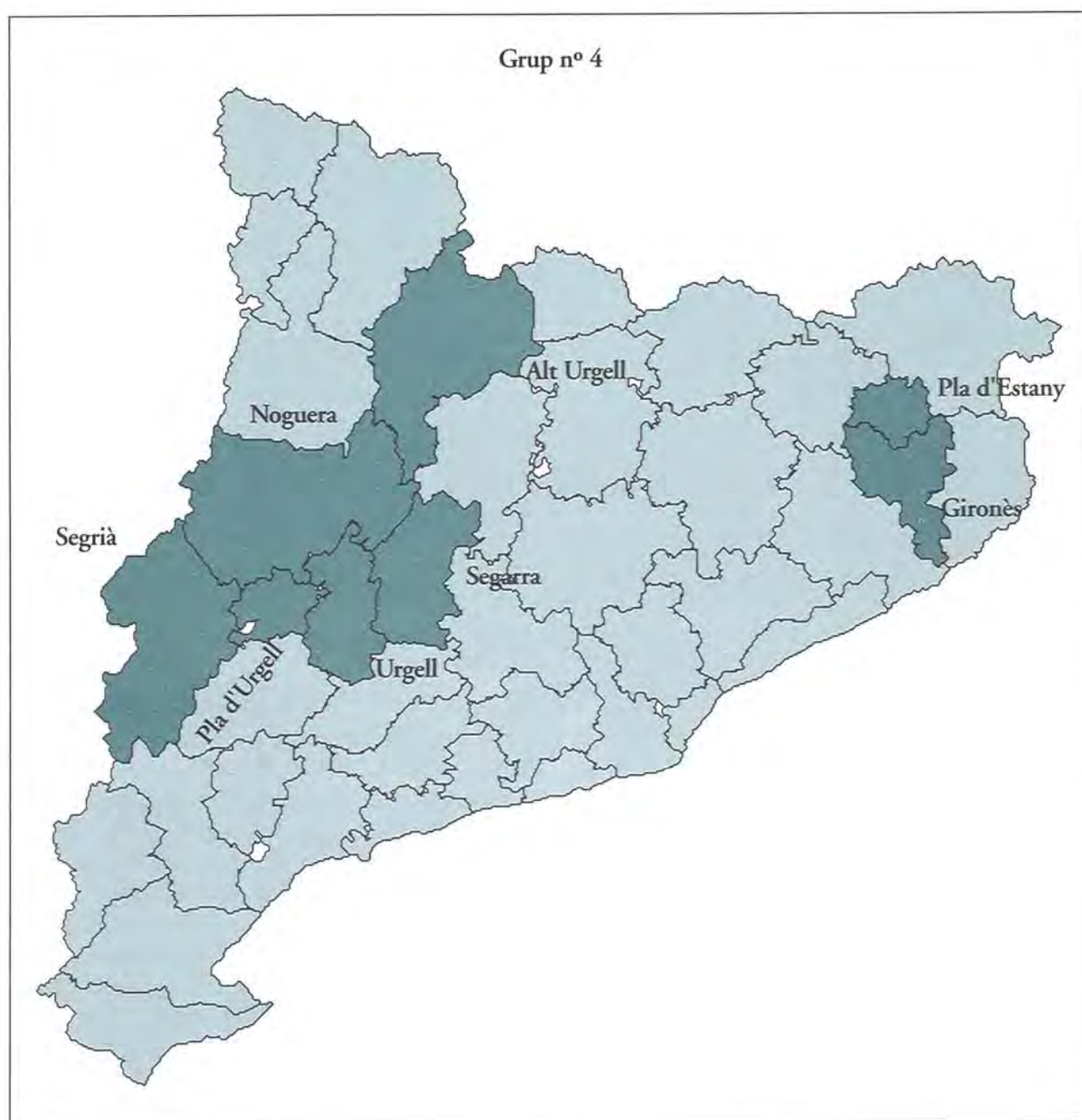
Penedès. En darrer, lloc a l'estrat alt se situa la Selva. Per acabar, la seva estructura de classes es caracteritza especialment pel grup social dels empresaris de la indústria amb assalariats i sense i, en menor mesura, pels treballadors de la indústria i dels serveis tant qualificats com no qualificats.

Grup 4 Alt Urgell, Gironès, Noguera, Pla d'Urgell, Pla de l'Estany, Segarra, Segrià, Urgell.

Aquest conjunt de comarques mostra una estructura d'edats sense elements significatius, tret de la Segarra que és més envellida. De la resta de comarques, malgrat que se situen entorn de la mitjana de Catalunya, n'hi ha que mostren més tendència futura a l'envelliment –Alt Urgell, Noguera, Pla d'Urgell, Urgell–, que la resta del grup. Pel que fa a l'origen geogràfic, tenen més pes en la seva estructura els nascuts a Catalunya i la llengua catalana que no els nascuts a la resta de l'Estat espanyol i el castellà, tot i que la importància del fenomen varia d'una ciutat a l'altra. Per exemple, les dues comarques on s'emplacen les capitals provincials –Gironès i Segrià– els immigrants de la resta de l'Estat tenen molta més importància, especialment en el cas del Segrià. Anem a veure ara els moviments poblacionals més recents. En primer lloc, a totes les comarques la immigració recent de fora de Catalunya, sobretot de la resta de la Comunitat Europea no és un fet destacable de la seva estructura, tret del cas de l'Alt Urgell, on és molt important. També és característic d'aquestes comarques la presència d'africans en les seves terres, –al pla de l'Estany amb molta intensitat–, encara que aquest fenomen no és dona de manera significativa al Pla d'Urgell, i especialment al Segrià. En darrer lloc, els nouvinguts al municipi no és un fenomen important per aquestes comarques que es mouen entorn de la mitjana catalana, tret del cas del Gironès on és molt important. Vegem ara quin és el tipus de llar que predomina en aquest grup de comarques. Són les llars grans de cinc membres o més amb relacions de parentiu molt variades, i que fan pensar en llars complexes –pares, sogres, germans, cunyats–, però amb l'excepció de nou del Segrià i el Gironès, on el pes de les capitals provoca diferències en l'estructura social de la resta. Alhora, totes comparteixen la poca presència de llars d'un sol membre, menys en el cas de l'Alt Urgell on la presència de persones que viuen soles és important. En l'àmbit de l'activitat productiva es repeteix la singularitat dins del grup del Gironès i el Segrià. En aquestes dues comarques

és característic de la seva estructura el sector serveis en general, i dins d'aquests l'educació i l'administració pública. També es caracteritzen per la indústria però amb diferències, perquè en el Segrià té molta importància el sector agrari i la situació de treball per compte propi, cooperativisme i ajut familiar, trets que no es donen de manera rellevant al Gironès. La resta de comarques del grup s'identifiquen amb les característiques del sector agrari descrites per al Segrià, i també per la presència del sector secundari, caracteritzat pel grup dels assalariats amb més o menys grau. L'Alt Urgell, però, també presenta una variant: comparteix amb la resta la importància del sector

agrari, però no la de la indústria ja que mostra com a més característics de la seva estructura els sectors de l'hostaleria i la construcció i el grup social dels empresaris amb assalariats. Per acabar, només ens queda parlar de la renda d'aquestes comarques i de l'estructura de classes. En primer lloc, el Pla de l'Estany se situa en l'interval de renda baixa; de la resta es poden distingir dos grups. Les comarques amb renda mitja-baixa: Noguera, Alt Urgell i Segarra; i les comarques amb renda mitjana-alta: Urgell, Segrià, Gironès i Pla d'Urgell. Els grups socials més significatius de l'estructura de classes d'aquestes comarques són els empresaris agraris amb assalariats, els

empresaris agraris sense assalariats, els empresaris de la indústria amb assalariats, els empresaris de la indústria sense assalariats i els treballadors de la indústria no qualificats.

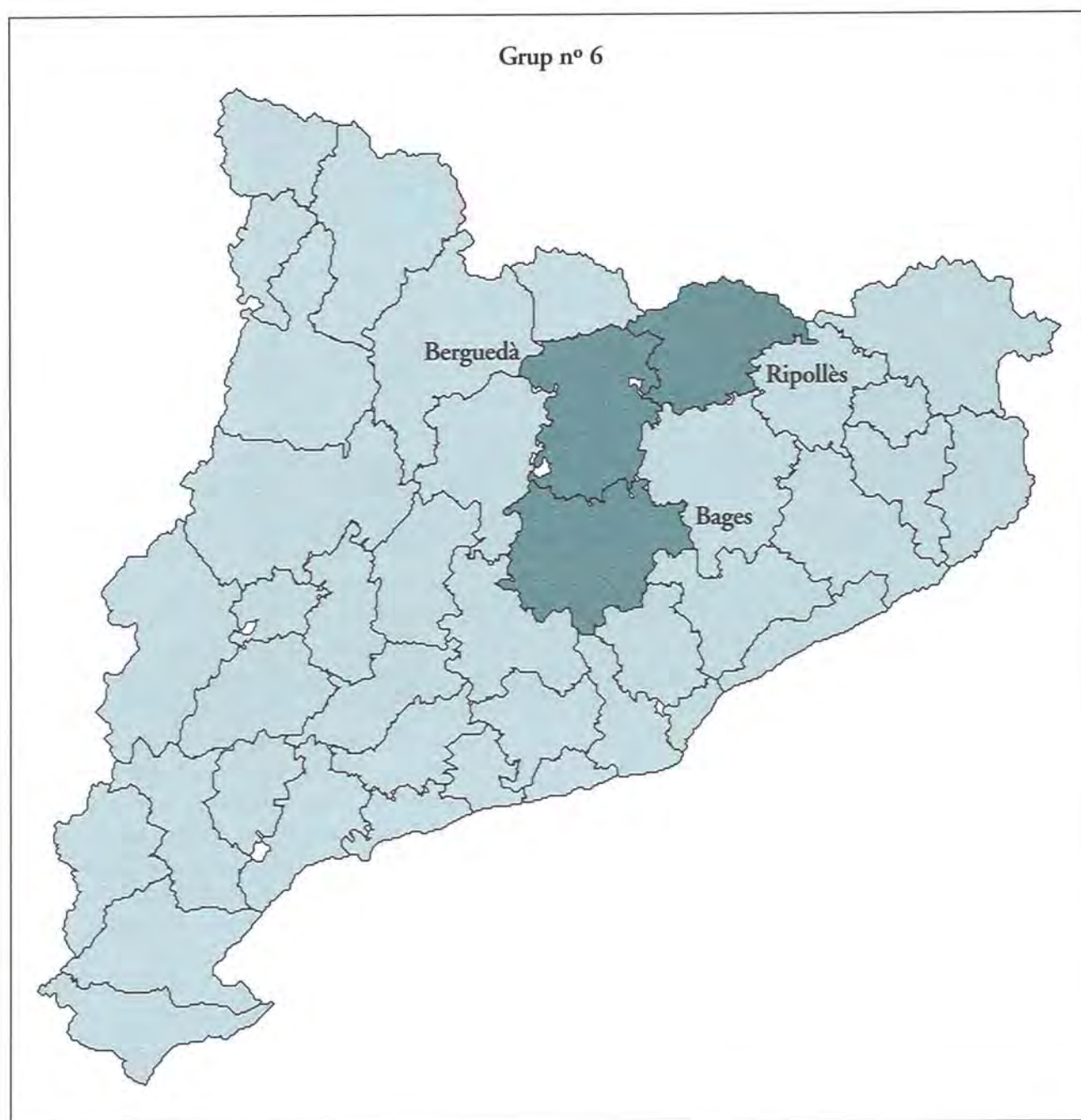
Grup 5. Alta Ribagorça, Pallars Jussà, Pallars Sobirà.

És el grup de comarques que presenta la població més envellida i amb una forta caracterització de les llars. D'una banda, hi ha moltes llars complexes, amb relacions de parentiu no comuns, i de l'altra hi ha moltes llars formades per una sola persona.

El Pallars Jussà és la que està més identificat amb aquesta darrera característica de totes les comarques catalanes. Alhora, comparteixen el fet que la solteria com a estat civil és una dada prou remarcable. Malgrat que puguem pensar que aquesta descripció no afavoreix la situació econòmica de la seva població, el cert és que la renda d'aquestes comarques les situa en l'estrat més alt de riquesa. Especialment els dos Pallars i dins d'ells el Sobirà. Hi influeix el fet que es presenten com a comarques dinàmiques en el moviment de població i sobretot en l'esfera productiva. No són comarques que mostrin entre els seus trets característics la im-

migració des de la resta de l'Estat espanyol dels anys seixanta, però sí que tenen ara una arribada significativa d'immigrants de la resta de la Unió Europea i/o nousvinguts no de fora de Catalunya al municipi. El que comparteixen totes és la manca de rellevància de la població d'origen africà a les seves terres. Vegem quin tipus tenen d'estructura productiva. Totes tres comparteixen tres característiques clau en aquest àmbit: hi conviuen la ramaderia i l'agricultura, l'hostaleria i la construcció, i el sector de l'administració pública. Pel que fa a grups socials, destaquen sobretot els empresaris amb assalariats i els empresaris sense assalariats molt lligats a les co-

operatives i l'ajut familiar. En el cas de l'Alta Ribagorça també té importància la indústria manufacturera i el col·lectiu dels treballadors assalariats. En el cas del Pallars Sobirà les indústries extractives tenen una certa presència però no són un tret fonamental de la seva estructura. Pel que fa als grups socials, són característics del grup: els empresaris agraris amb assalariats, els empresaris agraris sense assalariats, els empresaris de la indústria amb assalariats, els empresaris de la indústria sense assalariats, els empresaris del comerç i l'hostaleria amb assalariats i els treballadors dels serveis amb qualificació i sense.

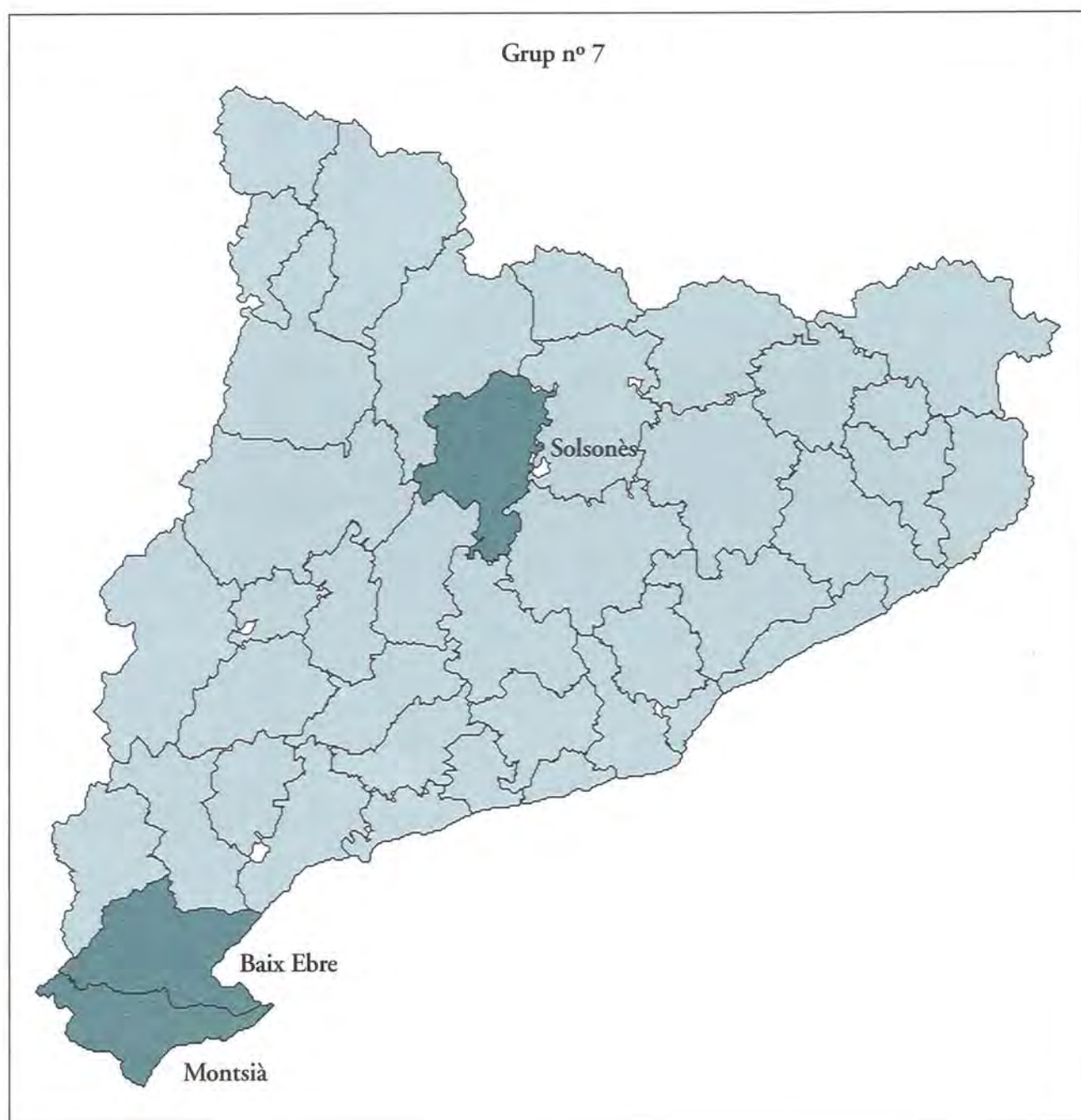

Grup 6. Bages, Berguedà, Ripollès.

Aquestes tres comarques mostren una característica que les fa molt singulars respecte de la resta del territori: la important presència que tenen en la seva estructura les indústries extractives i la població inactiva per incapacitació. La resta de la seva realitat productiva és diferent en cada cas. Al Bages hi ha una certa presència del sector serveis, però no específicament de l'educació i l'administració pública i també una certa presència de la indústria manufacturera. En canvi, el Berguedà i el Ripollès tenen una estructura molt més agrícola i ramadera, i amb una certa caracterització pel grup dels empresaris sense assalariats, i pels jubilats. El que no comparteixen aquestes comarques és que en el Berguedà el segon sector que caracteritza la comarca són la construcció i l'hostaleria i amb aquests el grup social dels empresaris amb assalariats; en canvi, en el cas del Ripollès els caracteritza la indústria manufacturera i els treballadors assalariats. El darrer tret que comparteixen i que els diferencia del Bages és que en aquestes dues comarques tenen una certa presència el sector educatiu i l'administració pública. Malgrat que en l'estructura d'edat es mostren una mica diversificades, el Ripollès és molt més envellit que no el Bages, l'estructura familiar d'ambdós casos és força semblant. El tipus de llar característic és la llar nuclear, tot i que també hi ha una convivència important amb altres membres, com pares o sogres. A més a més, les llars d'un sol membre són una altra característica del grup, sobretot en el cas del Ripollès. Així mateix, el Ripollès es presenta com una comarca sense incidència dels moviments migratoris, tant els passats com els presents. En el cas del Bages i el Berguedà, mostren alguna activitat d'aquest tipus —canvis de residència de municipi en ambdós casos i una certa presència d'africans en el cas del Berguedà—, però sempre molt reduïda i poc significativa tenint en compte la dinàmica d'altres comarques de Catalunya. La renda de les tres comarques està al mateix estrat, se situa en una franja mitjana-baixa: la més alta del grup és la del Ripollès i la més baixa la del Bages. Per acabar l'estructura de classes d'aquest grup de comarques mostra com a significatius els següents grups socials en comparació a la mitjana de Catalunya: els empresaris de la indústria sense assalariats, els encarregats, els treballadors de la indústria amb i sense qualificació; i en menor mesura, els empresaris agraris sense assalariats i els empresaris de la indústria amb assalariats.

Grup 7. Baix Ebre, Montsià, Solsonès.

Totes tres comarques comparteixen el fet de presentar una població envellida, malgrat que aquesta característica és més central en el Solsonès. Pel que fa a l'origen geogràfic dels seus membres, mostra una estructura de població nascuda a Catalunya, malgrat que el fenomen de la immigració dels 60 també ha estat important especialment en l'estructura social del Baix Ebre i el Montsià. Són zones en les quals no és habitual l'arribada als municipis de residents a Catalunya. El mateix passa amb la presència d'africans, tret del cas del Solsonès, comarca en la qual aquest col·lectiu té una certa presència. Així mateix el Baix Ebre i el Montsià es mostren en els darrers cinc anys com a receptores d'alguns immigrants procedents de la resta de la Unió Europea. En l'àmbit familiar comparteixen la poca presència que les llars de solitaris tenen en la seva zona, però difereixen en altres aspectes. El Priorat es caracteritza fortament per les llars grans, amb relacions de parentiu molt diverses i amb una gran presència de solters. En canvi, al Montsià i el Baix Ebre són característiques les llars de tipus nuclear, però també la convivència amb pares o sogres, i es donen molts casos de viduitat. En el món del treball i l'estructura productiva, coincideixen el Montsià i el Baix Ebre en la convivència del sector primari, basat en el treball per compte propi amb una petita presència de la indústria manufacturera. El cas del Baix Ebre assoleix la mitjana en el sector serveis i les indústries extractives i té una presència considerable de la població ocupada en l'administració pública, que fa perdre una mica de protagonisme al sector primari. El Solsonès comparteix amb aquelles la importància del sector primari i el treball per compte propi, però hi adquireixen més importància les cooperatives i l'ajut familiar com a situacions professionals de la població. Alhora, no són rellevants en la seva estructura productiva ni l'increment del sector terciari ni el sector secundari, però sí que hi té un cert pes la presència d'empresaris amb assalariats sobretot de la construcció i l'hostaleria. La renda de les tres comarques se situa a l'estrat mitjà-baix, i els grups socials més característics són: els empresaris agraris amb assalariats, els empresaris agraris sense assalariats, els empresaris de la indústria amb assalariats, els empresaris de la indústria sense assalariats, els treballadors de la indústria no qualificats i els treballadors agraris no qualificats.

Grup 8. Barcelonès.

La població que presenta el Barcelonès respecte a la resta de comarques de Catalunya mostra una situació més envellida que la mitjana encara que no arriba als extrems d'altres comarques. A més a més, aquesta tendència continuarà en el futur, perquè la seva estructura d'edats també és molt marcada pels habitants de 50 a 59 anys. El tret que més la caracteritza és el de l'origen geogràfic dels seus habitants. És la comarca on és més significatiu el grup de població que no coneix el català, que té una procedència de la resta de l'Estat Espanyol i

que van arribar a Catalunya fa molts anys. També es mostra actualment com el millor exemple de comarca que no té nouvinguts al municipi. De fet, malgrat l'arribada nombrosa d'immigrants recents, és un fenomen dèbil en aquesta comarca en comparació del pes que aquest fet té en l'estructura social d'altres comarques catalanes, tret que la presència d'africans és força alta. Al contrari del que pugui semblar, comparant amb la resta de comarques de Catalunya són més significatives del seu teixit social les llars grans (5 membres o més), majoritàriament pel nombre de fills i filles solters que hi conviuen, però també per diferents relaci-

ons de parentiu. En el camp de l'activitat productiva, com a centre neuràlgic de Catalunya, es mostra la comarca més caracteritzada pels serveis, sobretot els serveis a empreses, financers, socials, domèstics i comercials; i l'ocupació de la població en els camps de l'educació i l'administració pública. Alhora també es mostra caracteritzada per la indústria i lleugerament per les indústries extractives. Pel que fa a la relació dels seus habitants respecte de l'ocupació, les situacions que li donen identitat són les de la desocupació i la inactivitat (servei militar, mestresses de casa i incapacitats). La renda de la població d'aquesta comarca se situa

a l'estrat mitjà-alt. Per acabar els grups socials significatius de la seva estructura de classe en comparació de la resta de comarques de Catalunya són: els empresaris de l'hostaleria i del comerç amb assalariats, els sense assalariats, els directors i gerents, els tècnics alts i mitjans, el personal administratiu, els encarregats i els treballadors dels serveis qualificats i no qualificats.

Grup 9. Cerdanya, Val d'Aran.

La Cerdanya i la Val d'Aran es mostren en l'anàlisi com dues comarques força singulars en el terri-

tori català. En primer lloc, presenten ambdues el nivell de renda més alt, amb prou diferència a la resta de comarques, tot i que també l'Alt Empordà el té molt alt. La segona característica que les diferencia és que no mostren una població excessivament envellida, encara que aquesta no és una de les característiques més definitòries. En canvi, és un tret molt important de la seva estructura social el fet que reben un nombre important en relació a la seva població d'immigrants recents a Catalunya, especialment de la resta de la Unió Europea, però no en canvi d'africans. Malgrat que de manera no massa accentuada són més habituals els nascuts a

Catalunya i el coneixement del català, que no pas l'haver nascut a la resta de l'Estat espanyol i el desconeixement del català. En canvi, no coincideixen en l'arribada de residents a Catalunya al municipi. En la Cerdanya aquest no és un fenomen significatiu i en canvi la Val d'Aran és la comarca més caracteritzada per aquest fet. Caracteritza totes dues comarques la presència de llars grans, de cinc o més membres i els fills solters, també la diversitat de relacions de parentiu dins la llar. En el cas de la Cerdanya són representatives les llars de només un membre; en el cas de la Val d'Aran el fenomen dels solitaris té molt menys pes. Pel que fa al treball

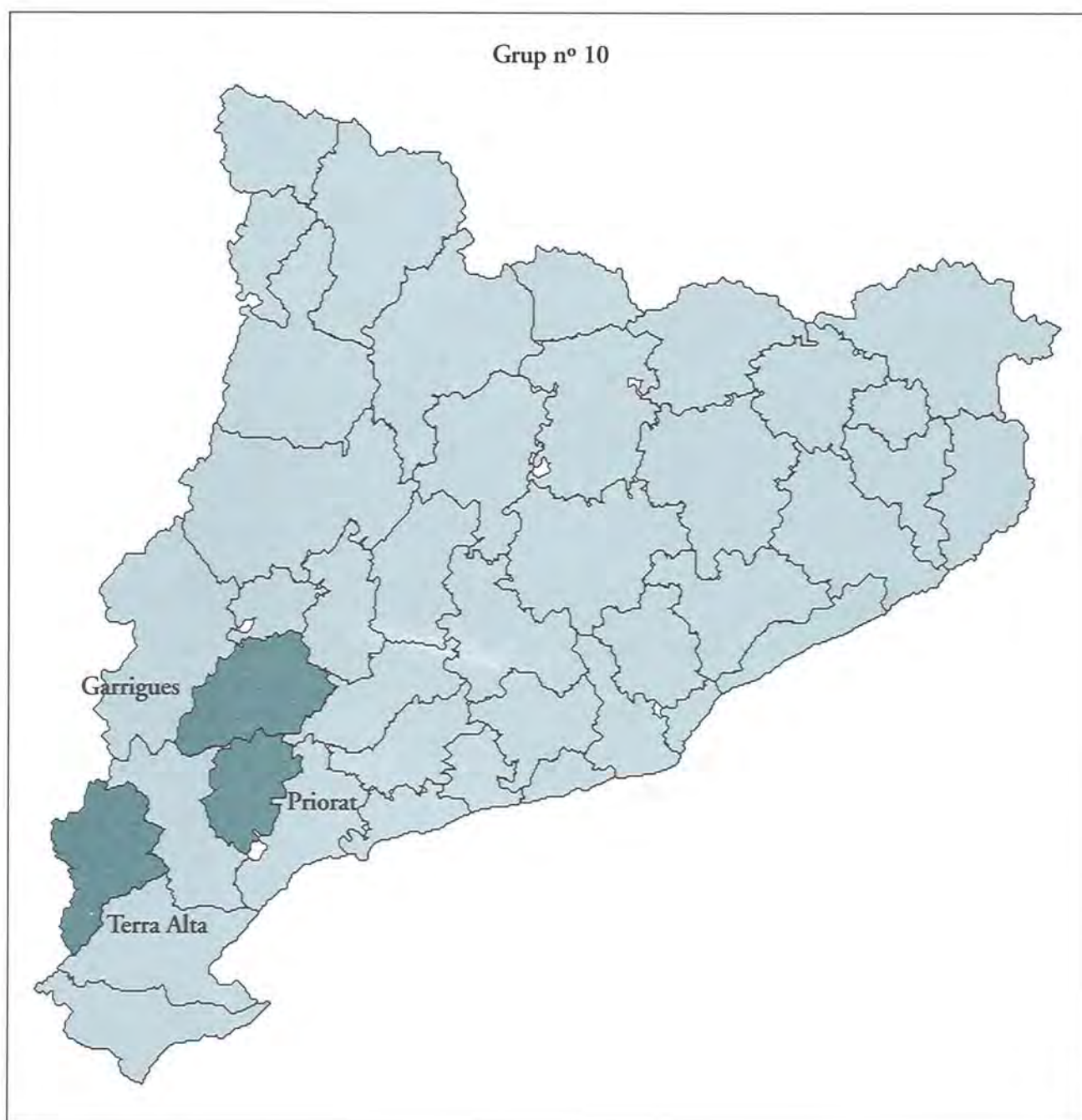

productiu, la seva estructura social és fortament caracteritzada pels empresaris amb assalariats, especialment de l'hostaleria i la construcció. La Val d'Aran és la comarca catalana que té la identitat més marcada per aquest fet. En conjunt són comarques amb una forta diversificació en aquesta esfera social. També es caracteritzen pel sector serveis, especialment la Val d'Aran, i pel sector primari, sobretot la Cerdanya, que fa que també tingui importància com a grup el treball per compte propi, les cooperatives i les situacions d'ajut familiar. Pel que fa a la situació respecte de l'ocupació, és menys habitual la situació d'inactivitat. Per acabar, la seva estructura

de classes mostra com a grups característics els empresaris del comerç i de l'hostaleria amb assalariats, els empresaris de la indústria amb assalariats i sense assalariats, els professionals liberals i els treballadors dels serveis qualificats.

Grup 10. Garrigues, Priorat, Terra Alta.

Aquestes tres comarques comparteixen estretament el fet que la seva població es mostra molt envellida en l'actualitat i amb tendència a accentuar el fenomen, perquè el grup de 50-59 anys té molt pes en l'actual estructura d'edats. Pel que fa

a l'origen geogràfic dels habitants d'aquestes terres, coincideixen en el fet que la gran immigració dels anys 60 des de la resta de l'Estat no hi té una presència significativa, fet que repercuteix també en la realitat lingüística d'aquestes comarques. Quant als moviments migratoris actuals, comparteixen totes elles el fet que no és significativa l'arribada d'immigrants africans i tampoc l'arribada als seus municipis de població ja resident a Catalunya. En aquest darrer cas, Terra Alta mostra la caracterització extrema de totes les comarques catalanes. Es diferencien una mica en el fet que el Priorat, per bé que d'una manera tímida, rep immigrants recents a Catalunya. En l'àmbit familiar totes tres comarques es caracteritzen per la convivència en la llar de diferents generacions adultes (pares i sogres) i per una gran presència de persones vídues. Terra Alta torna remarcar-se en la seva identitat per aquestes dues circumstàncies. També comparteixen el fet que les caracteritzin més les llars grans que no pas les de dos membres i la família complexa que no pas les parelles i fills. En el cas del Priorat el nombre de llars d'un sol membre és també una característica fonamental de la seva estructura familiar. En darrer lloc, per acabar de caracteritzar aquestes comarques en el conjunt de Catalunya, cal parlar de l'àmbit social de la producció; és aquest un àmbit que marca fortament la identitat d'aquestes comarques respecte de la resta, perquè en la seva estructura productiva hi tenen un pes fonamental el sector primari, el treball per compte propi, les cooperatives i l'ajut familiar. Alhora, és un grup de comarques que mostren una alta presència de població inactiva, especialment mestresses de casa i jubilats. Difereixen entre elles una mica, perquè en el cas del Priorat i les Garrigues tenen una certa presència les empreses públiques; i perquè en el Priorat també hi tenen certa presència les indústries extractives i en relació a aquestes els inactius per incapacitació laboral. La renda que mostren aquestes comarques en comparació a la mitjana catalana és baixa, especialment la del Priorat, comarca que té la renda més baixa de tot Catalunya. Per acabar, els grups socials que caracteritzen aquestes comarques en comparació del conjunt de l'estructura de classes de Catalunya són: els empresaris agraris amb assalariats i sense assalariats i els de la indústria sense assalariats. En menor mesura, els treballadors de la indústria no qualificats.

A tall de conclusió

Els deu grups de comarques ens mostren una Catalunya fortament caracteritzada en el seu territori per la petjada que han anat deixant, la importància i la convivència dels tres sectors productius —el primari, el secundari i el terciari— i pels processos de desenvolupament i canvi que han patit amb l'evolució de la societat. No és, però, només una qüestió de sectors de producció; és bàsicament una qüestió de quins grups socials han estat protagonistes d'aquests sectors i de la seva evolució. Es veu clarament que a Catalunya el pes del treball per compte propi ha estat molt important i ho continua sent, tant en el sector de la indústria com en el de l'agricultura, però sembla que perd pes en les comarques de més pes terciari, on el treball per compte d'altri, especialment per a l'administració pública, té una importància central, tot i que en el comerç i l'hostaleria hi ha una gran presència de petits empresaris. No hem d'oblidar tampoc la importància de l'estructura per edats i els processos migratoris influïts i influïdors de tots aquests processos socioeconòmics centrals per a l'entramat de les desigualtats en l'estructura social catalana.

I ja acabant, resta a fer una reflexió final. Parlar d'estructura social és parlar de desigualtat i nosaltres al llarg del text hem parlat més de diferències que no pas de desigualtats. Per què? Doncs, per una raó ben senzilla pel canvi d'unitat d'anàlisi de l'individu al territori que hem hagut de fer atesa la font de dades emprada. Un exemple molt clar; el gènere és una de les variables clau per explicar les desigualtats en la societat actual. Tenir un o altre sexe significa disposar d'oportunitats diferents en tots els àmbits socials i en canvi aquesta no ha estat una variable rellevant en els resultats de la nostra anàlisi, perquè la distribució per sexes de la població en un territori determinat no pot donar compte d'aquest fet. Endescriure el territori a partir dels atributs socials de la seva població podem parlar de les diferències que presenten les comarques però difícilment de les desigualtats, perquè aquestes són de grups socials per classe, edat, gènere o ètnia. Això sí, amb l'aproximació a l'estructura social descrita, podem fer hipòtesis i complementar amb el coneixement que tenim de la societat i sobre els grups socials quines seran aquestes desigualtats i com incidiran de diferent manera o amb diferent força en les comarques a partir de la descripció que n'hem fet. Per exemple, les desigualtats no són les matei-

xes en les comarques fortament caracteritzades per grups socials d'empresaris i d'obriers tradicionals de la indústria o en les comarques on trobem petits propietaris agraris o la preponderància dels treballadors assalariats lligats al coneixement. També sabem que la situació respecte de l'activitat és una nova font de desigualtats; per exemple, en alguns grups socials la jubilació suposa un cert grau de pauperisme dels seus recursos i en altres no. No hem d'oblidar tampoc que les formes de llar exis-

tents permeten, a banda de diferents estils de vida, diferents oportunitats d'aprofitament dels recursos socials. Per tant, malgrat que aquesta no és una anàlisi completa de l'estructura social catalana, no deixa de constituir una primera aproximació territorial, que permet abastar tot Catalunya. Cal ara contextualitzar aquestes dades amb la resta d'informació que ofereixen els capítols d'aquest llibre sobre les desigualtats en els diferents àmbits de la societat.

Aspectes metodològics

Màrius Domínguez

1. Introducció

Per l'especificitat d'aquest capítol, tant pel seu plantejament com per les anàlisis dutes a terme, s'ha considerat convenient dedicar un apartat als aspectes metodològics i el procés d'anàlisi que s'ha seguit: donar compte de quina ha estat la font d'informació emprada, quines variables s'han treballat, quins els objectius i les orientacions prèvies, i quines les tècniques d'anàlisi de la informació que s'han utilitzat.

Abans cal dir que no pretenem presentar detalladament els aspectes estadístics i tècnics, ja que superaria els objectius d'aquest annex i ja n'hi ha una àmplia bibliografia. El nostre propòsit és fer palès quina ha estat l'aproximació a l'objecte d'estudi, tenint en compte els objectius d'aquest treball i la informació de què disposàvem.

2. Informació de què es parteix

La base de dades amb què s'ha treballat és l'estadística de població de 1996, proporcionada per l'Institut d'Estadística de Catalunya. L'estadística es va dur a terme, per primera vegada, aprofitant l'actualització intercensal del padró municipal d'habitants. És un recompte exhaustiu de la població que proporciona informació de característiques demogràfiques (sexe, edat, estat civil, lloc de naixement, etc.) i socioeconòmiques (nivell d'instrucció, activitat econòmica, ocupació i situació professional, etc.)¹.

¹ Font: Banc d'estadístiques comarcals i municipals de Catalunya. BEMCAT, Juny 1997, Institut d'Estadística de Catalunya. Generalitat de Catalunya.

Les variables que contenia l'estadística de població 1996 i que s'han utilitzat en aquest treball són les següents:

Variables	Categories
1. sexe	• home • dona
2. Edat	• 0-9 anys • 10-19 anys • 20-29 anys • 30-39 anys • 40-49 anys • 50-59 anys • 60-69 anys • 70 anys i més
3. Origen geogràfic	• Catalunya • resta d'Espanya • Unió Europea • Àfrica • Amèrica del Sud • Altres
4. Nacionalitat	• espanyola • resta
5. Estat Civil	• solter • casat

- vidu
- divorciat
- separat

6. Parentiu

- persona principal
- cònjuge o parella
- fill/a
- pare o mare
- sogre/a
- gendre/nora • nét/a
- germà/na, cunyat/da
- altres parents
- servei domèstic
- hoste
- altra relació de no parentiu

7. Nivell educatiu

- no estudis
- primaris
- FP • Bup/Cou
- diplomat
- llicenciat

8. Any arribada Catalunya

- fa menys d'1 any
- fins a 5 anys • de 6 a 20 anys
- més de 20 anys

9. Any d'arribada al municipi

- fa menys d'1 any
- fins a 5 anys
- de 6 a 10 anys

10. Coneixement del català

- l'entén
- el sap parlar
- el sap llegir
- el sap escriure
- no l'entén

11. Relació amb l'activitat

- fent el servei militar
- ocupats
- desocupat que busca 1r treball

- desocupat que ha treballat abans
- jubilat o pensionista
- incapacitat permanent per treballar
- estudiants, escolar o preescolar
- feines de la llar
- altres situacions

12. Ocupació

- personal directiu de les empreses i administracions públiques
- tècnics i professionals, científics i intel·lectuals
- tècnics i professionals de suport
- empleats administratius
- treballadors de serveis i venedors de comerç
- treballadors qualificats en activitats agràries i pesqueres
- artesans i treballadors qualificats de les indústries i la construcció
- operadors d'instal·lacions, maquinàries i muntadors
- treballadors no qualificats
- forces armades

13. Activitat de l'empresa

- agricultura, ramaderia, caça i silvicultura
- pesca
- indústries extractives
- indústries manufactureres
- producció i distribució energia elèctrica, gas i aigua
- comerç; reparació de vehicles de motor i articles personals d'ús domèstic
- hotelaria
- transport, emmagatzematge i comunicacions
- mediació financera
- activitats immobiliàries i de lloguer; serveis empresarials
- administració pública, defensa i seguretat social obligatòria
- educació
- activitats sanitàries i veterinàries, serveis socials
- altres activitats socials i de serveis prestats a la comunitat; serveis personals